

05 (КУН)
Вісник

ISSN 1728-3817 (загальний)

ISSN 1728-242x (серійний)

ВІСНИК

КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

СХІДНІ МОВИ
ТА ЛІТЕРАТУРИ

10
—
2005

Розглядаються історизми та епістолярі японської, паремія корейської і турецької мов, бібліографія перекладів, поетика й перських, китайських, арабських поезій, образність корейських казок, специфіка турецьких загадок.

Japanese Historisms and Epistolary, Korean and Turkish paremy, Translations bibliography, Persian, Chinese, Arabian poetries, Characters of Korean Fairy Tales and Feature of Turkish Riddles discussed.

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР

Г.Ф. Семенюк, д-р філол. наук, проф.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

В.М. Підвійний, канд. філол. наук, доц. (заст. відп. ред.);
І.П. Бондаренко, д-р філол. наук, проф.; Л.В. Грицик, д-р філол. наук, проф.; А.М. Емірова, д-р філол. наук, проф.; І.А. Керімов, д-р філол. наук, проф.; Т.Ф. Маленька, канд. філол. наук, доц.;
Л.В. Матвеєва, д-р іст. наук, проф.; А.М. Меметов, д-р філол. наук, проф.; Ю.Л. Мосенкіс, д-р філол. наук, доц.; О.С. Снитко, д-р філол. наук, проф.; С.В. Сорокін, канд. філол. наук; Ф.Г. Туранли, канд. іст. наук, доц.; Г.І. Халимоненко, д-р філол. наук, проф.; О.В. Дебейко, старш. викл. (відп. секр.).

Адреса редколегії

02017, Київ 17, б-р Тараса Шевченка, 14, Інститут філології;
телефон (38044) 239 3295, 239 0286

Затверджено

Вченого радою Інституту філології
18.10.04 (протокол № 2)

Атестовано

Вищою атестаційною комісією України.
Постанова Президії ВАК України
№ 1-05/6 від 12.06.02

Зареєстровано

Міністерством інформації України.
Свідоцтво про Державну реєстрацію КІ № 251 від 31.10.97

Засновник та видавець

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет"
Свідоцтво внесено до Державного реєстру
ДК № 1103 від 31.10.02

Адреса видавця

01601, Київ-601, б-р Т.Шевченка, 14, кімн. 43
телефон (38044) 239 3172, 239 3222; факс 239 3128

Наукова бібліотека
ім. М. Максимовича
КНУ
ім. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

3633JB

45 - чит зал періодики та дисертації 17.00

ЗМІСТ

МОВОЗНАВСТВО

Бойко Ю.О. Загальна характеристика впливу давньокорейської мови доби князівства Пекче на давньояпонську мову	4
Бочарнікова А.М. Нормативне й узуальне в перському перекладному словнику	5
Давиденко О.В. Класифікація корейських прислів'їв і приказок за типами паремій	8
Дебейко О.В. Етикетність японського листування як дистинктивна ознака епістолярного стилю	10
Каян І.Л. Національна специфіка турецьких фразеологізмів з компонентом-зоонімом	17
Мосенкіс Ю.Л. Тюркологічні аспекти спецкурсу "Актуальні проблеми сучасної філології"	19
Оськін О.В. Трансформаційний аналіз предиктивних одиниць сучасної корейської мови	20
Рижков А.Г. Іншомовні запозичення у термінології сучасної корейської мови (на прикладі терміносистеми права)	24
Рябоволенко І.В. Лінгвісти про історизми, архаїзми та застарілі слова	27
Стельмах М.Ю. Об'єктивні і суб'єктивні характеристики категорії можливості у перській мові	30

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Добко Г.О. Українсько-китайські літературні взаємини у другій половині ХХ століття	33
Кінджеїбала О.С., Кім Сук Вон Галерея образів головних героїв корейських казок	37
Кінджеїбала О.С. Українські та корейські казки про тварин (типологія образів головних героїв)	39
Козоріз О.П. Стилістичні особливості поезії Ван Вея в українському озвученні	41
Мазепова О.М. Особливості поетичного ідіостилю Сохраба Сепехрі	43
Халимонеко Г.І. Специфіка турецьких загадок	45
Шекера Я.В. Деякі аспекти генези образу птахів у творчості Тао Юань-міна і танській поезії	48

БІБЛІОГРАФІЯ

Бондаренко І.П. Корейська художня література в українських перекладах (бібліографія)	51
--	----

РЕЦЕНЗІЇ

Бондаренко І.П., Букрієнко А.О. Меметов А. Мусаев К. Крымтатарский язык. Ч. 1. Общие сведения о языке. Ч. 2. Морфология. Учебное пособие. – Симферополь, 2003.	52
--	----

CONTENTS

LINGUISTICS

Boiko U. The general characteristic of the influence of ancient Korean language Pekche's time to proto-Japanese one	4
Bocharkova A. Literary norms and usage standards in Persian translated dictionaries	5
Debeiko O. Etiquettness of Japanese epistolary intercourse as distinctive indication of the epistolary style	8
Davydenko O. Classification of Korean set expressions in accoding to the paremy's type	10
Kayan I. National peculiarities of Turkish set expressions with the zoonim-component (name of animal)	17
Mosenkis U. The turcological aspects of special course "Actual problems of the modern philology"	19
Oskin O. Transformation analysis of the predicative syntactic units in Modern Korean language	20
Ryzhkov A. Borrowings in Modern Corean terminology (on the terms of Low)	24
Ryabovolenko I. Linguists about the historisms, archaisms and anciant words	27
Stelmach M. Objective and Subjective characteristics of Modality in Persian Language	30

LITERATURE

Dobko G. Ukrainian-Chinese literature relations of the second part of the XX century	33
Kinjibala O., Kim Suk Wong The galery of the main characters in Korean Fairy Tales	37
Kinjibala O. Ukrainian and Korean Fairy Tales about animals (Typology of main characters)	39
Kozoriz O. Stylistic features of the Poetry of Du Fu in the Ukrainian Representation	41
Mazepova O. Peculiarities of Sohrab Sepehri's of poetic style	42
Khalymonenko H. Features of Turkish riddle	45
Shekera Ya. Such aspects of genese of the bird image in the works of T'ao Yuan-ming and T'ang poetry	48

BIBLIOGRAPHY

Bondarenko I.P. Korean literature in Ukrainian translations (bibliography)	51
--	----

REVIEW

Bondarenko I., Bukrienko A. Memetov A. Musaev K. Kimeatatarian language. P.I. General information about Language. P.II. Morphology. Manual Simpheropol. Kimean Pedagogical StateEdition, 2003-288	52
---	----

МОВОЗНАВСТВО

Ю.О. Бойко, асп.

**ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВПЛИВУ ДАВНЬОКОРЕЙСЬКОЇ МОВИ
ДОБИ КНЯЗІВСТВА ПЕКЧЕ ДАВНЬОЯПОНСЬКОЮ МОВОЮ**

Простежено основні гіпотези японських і корейських вчених щодо масового переселення у давні часи на японські острови етносу невизначеного континентального походження. Наведено приклад історико-лінгвістичного дослідження, результат якого конкретно визначає сфери корейсько-японського мовного впливу.

The article is dedicated to the general characteristic of the influence of ancient Korean language to proto-Japanese language. There have been studied and estimated all the fundamental hypotheses of Korean and Japanese scholars on the subject of the mass migration of the people of the undefined continental origin to the Japanese islands in ancient times. The work also contains an example of the historical-linguistic research, which precisely defines the spheres of Korean-Japanese linguistic influence.

Проблема взаємовпливу протокорейської та протояпонської мов, на жаль, залишається маловивченою. Так, корейські лінгвісти у своїх дослідженнях часто більше концентруються на історичному обґрунтуванні давності і впливовості корейської нації, ніж власне на пошуку давніх запозичень, а японські вчені до недавніх часів принципово не користувалися корейськими історичними джерелами, інформаційна цінність яких не викликає сумніву у сучасних науковців. Невдовзі після закінчення другої світової війни японські лінгвісти, яких вже не утримував від об'єктивного дослідження політичний режим, почали перевіряти здавалося б загальнозвідані факти. Унаслідок порівняння наявних історичних даних із новою інформацією, яку було отримано під час нещодавно проведених розкопок, виявилось, що корейські історичні хроніки є навіть точнішими за японську "Ніхонські" 日本書記 (720). У "Ніхонські" було, зокрема, виявлено багато неточностей, а декілька частин було визнано штучно сфабрикованими. Наприклад, частину хроніки, де йдеться про похід імператриці Дзінгу до Кореї, було визначено неправдоподібною. Професор Токійського університету Уехара 植原和郎, спираючись на результати антропологічних досліджень, розрахував, що співвідношення кількості корінного населення аборигенів Японських островів і прибульців з материка у часи масової міграції корейців на Японські острови становило приблизно від 10–20 % до 80–90 %. Щоправда, професор Уехара точно не означує національну принадливість прибульців, а лише припускає, що це був континентальний азіатський етнос, який пришов на Японські острови через Корейський півострів¹. Проте якщо проаналізувати ту інформацію стосовно переселенців з материка, що нам її надає японська історична хроніка "Ніхонські", то очевидно є майже стовідсоткова етнічна ідентичність прибульців з корейцями – вважає професор Чхве Джे Сок, корейський історик. Професор Чхве стверджує, що період Нара 奈良時代, тобто VIII ст., тогоджані японці носили корейську одежду, споживали корейську їжу та використовували давньокорейську мову. За версією професора Чхве, "Ніхонгі" ("Ніхонські") і "Кодзікі", які, як відомо, було створено у першій половині VIII-го ст., також спершу було написано саме давньокорейською мовою. Професор Чхве наполягає на тому, що оригінальні частини "Кодзікі" 古事記, "Ніхонські" 日本書記 і "Маніосю" 万葉集, тобто ті, які було створено японцями пізніше, ще й досі містять або давньокорейську мову, або корейську манеру письма китайськими ієрогліфами².

Німецький вчений Бруно Левін (1980) розрізняє чотири хвилі корейських мовних впливів на протояпонську мову, які були пов'язані із масштабними міграціями мешканців Корейського півострова на Японські острови у давній період. Перша з них – прибуття на острови носіїв

культури Яйой 弥生. Саме цей народ приніс на Японські острови культуру вирощування рису та технології обробки металу, отже, ймовірно, увесь пласт лексики, пов'язаної з термінологічною сферою вирощування рису або обробки металу, був запозичений протояпонцями з мовою прибульців. Вважається, що носіями культури Яйой були люди з племен Самхан 三韓族. До другої хвилі мовного впливу Левін відносить культуру круглих курганів, Кофун 古墳. Дослідники припускають, що ця культура прийшла на Японські острови з воїнами Пуйо або з частиною групи засновників Пекче та Когурьо 高句麗. Услід за носіями культури Кофун прийшли ремісники та землероби з Пекче та Кайя. Вважається, що саме вони, представники третьої хвилі, зробили найбільший внесок у формування давньояпонської культури. Четверта хвиля мовного впливу пов'язана з біженцями з Пекче, яке перестало існувати 663 р., і Когурьо, яке зникло з карти світу у 668 р.³.

Немає жодних сумнівів, що континентальна культура мала величезний вплив на мешканців Японських островів. Доказом культурної впливовості переселенців з материка виступає велика різниця в культурному рівні прибульців та аборигенів. Протояпонці не знали елементарної технології шиття, не мали системи письма, не знали системи водопостачання (греблі, водопроводи, резервуари) і технології кораблебудування. Група переселенців із Корейського півострова привнесла розвиток у всі сфери життя корінного населення островів, передавши аборигенам такі знання й уміння, як китайська ієрогліфічна система письма та використання канцелярського приладдя, виготовлення одягу, красильництво, розведення коней, архітектура й інженерія, морський транспорт, гончарні вироби, медицина, живопис, музика, календар, буддизм, створила на території Японських островів державу Ямато (Ba) (大和倭)⁴. Відповідно сліди впливу давньокорейської мови на протояпонську мову слід шукати серед термінології сфер можливого континентального культурного впливу.

Отже, який вплив мала розвинена культура корейського князівства Пекче на протояпонську культуру і як вплинула мова Пекче на давньояпонську мову? Культура Пекче знаходилася на значно вищому рівні розвитку, ніж протояпонська культура, а, як відомо, для явища зіткнення культур з різними рівнями розвитку характерним є великий ступінь впливу більш розвиненої культури на менш розвинену, у тому числі і впливу мовного. Корейські вчені припускають, що елементи мови Пекче, які містяться в японській історичній хроніці "Ніхонські", дають навіть точніше за корейські "Самгук сагі" (1146) і "Самгук Юса" (кінець XIII ст.) уявлення про мову Пекче, бо прибульці з Корейського півострова начебто брали безпосередню участь у створенні "Ніхонські". Ще одним доказом на користь цього припущення є факт ци-

тування укладачами "Ніхонсьокі" пекчеських історичних хронік "Пекчегі" 『山濟記』, "Пекчепонгі" 『百濟本記』 та "Пекчешінчхан" 『山濟新攷』⁵.

Дослідники пояснюють тісні контакти між давніми корейською та японською культурами перш за все географічною наближеністю регіонів Кінкі та Кюсю до південної частини Корейського півострова. Корейські вчені схиляються до визначення регіону, який обмежують давні японські культурні центри: Осака, Кіото, Нагоя, Нара та найважливіші міста корейських державних утворень: Пекче – Хансонг, Конгджу, Пуйо та столиці шести держав Кара (напр. Кимджу) як однорідного культурного простору⁶. Японський вчений Оно 大野 стверджує, що культура, відома нам як Яйой 弥生, зародилася на півдні Корейського півострова. Ця культура, яка принесла на Японські острови технологію вирощування рису та металеве знаряддя, уперше з'явилася на півночі Кюсю, а потім поступово розповсюдилася до регіону Кінай. Корейське походження культури Яйой вчені пояснюють подібністю корейської та японської лексики, яка має безпосереднє відношення до запозичених із материка технологій (див. прикл.1)

Приклад 1

Значення	Корейська мова	Японська мова
рисове поле	畑	밭 <i>pat</i>
серп		낫 <i>nat</i>
вертел	串	꼬챙이, 꼬치 ккочхенгік- кочхі
сапа		호 <i>hom</i>
пирожок з риса або пшона	餅	떡 <i>ttok</i>
плуг	犁	耖 <i>p'ot</i>

Наше дослідження, приклад якого наведено вище, дає нам можливість не лише чітко визначити сфери корейсько-японського лінгвістичного впливу, але й дізнатися про походження технологій, які з'явилися на Японських островах у давній період, таких, як вирощування рису чи обробка землі плугом. Якщо врахувати закономірності відповідності приголосних корейської та японської мов, то корейське походження вищезазначених термінів стає очевидним. Спробуємо ж провести аналогічне дослідження у сфері виробничої термінології:

Приклад 2				
Значення слова	Корейська мова		Японська мова	
ткальний станок	織機	배틀 페트хиль	織機	<i>hata</i> (<i>pata</i>)
голка	針	바늘 빙닐	針	<i>hari</i> (<i>pari</i>)
кор. традиц. капелюх	笠	갓 카	笠	каса капелюх для роботи в полі
прикраса	珠	구슬 쿠силь	钏	<i>kushiro</i> "браслет"
гончарна піч	窯	가마 카ма	窯	катана
свинець	鉛	납 납	鉛	<i>patagi</i>

Отже, наведене в прикладі явище запозичення японцями наведеної термінологічної лексики з давньокорейської мови добре ілюструє саме континентальне, а значить, вірогідно, корейське походження японських технологій обробки землі, виробництва одягу, виплавки металів тощо.

Сучасні корейські вчені-лінгвісти Хонг Вон Тек і Чхве Джі Сок намагаються довести факт безпосередньої участі прибульців із Корейського півострова у період з III по VII ст. у формуванні племінного союзу Ямато, стверджуючи, що уявлення японських вчених початку ХХ ст. про взаємовплив протокорейської та протояпонської мов є хибним і базується на вигідній уряду Мейдзі необ'єктивній інтерпретації давніх японських хронік. Проте, незважаючи на певний прогрес у змогах вищезазначених вчених здійснити реконструкцію давньояпонської мови та порівняти давні мови Корейського півострова із мовою протояпонців, на сьогодні вплив мови давнього корейського королівства Пекче на давньояпонську мову залишається недостатньо добре вивченим. За таких умов надзвичайно доцільним буде провести дослідження давньокорейських запозичень, які прийшли у протояпонську мову в період масової міграції корейців на Японські острови. На це і буде спрямовано зусилля наших подальших досліджень у сфері історичної лінгвістики алтайської мовної сім'ї.

¹Brinkley F.A. History of the Japanese People. – N.-Y.; and London, 1913; ²Чхве Джі Сок (崔在錫). Пекчеське Ямато Ва та процес його японізації (百濟의 大和倭와 日本化過程). – Сеул, 1997; ³Lewin W.H. Japanese and the Language of Koguryo. – London, 1973; ⁴Aston W.G. A Comparative Study of Japanese and Korean Languages. – Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland. New Series. – London, 1879. – Vol. 11.3; ⁵Hong Won-tack. Paekche of Korea and The Origin of Yamato Wa. – Seoul, 1994.

Надійшла до редакції 17.09.04

А.М. Бочарнікова, асп.

НОРМАТИВНЕ ТА УЗУАЛЬНЕ В ПЕРСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДНОМУ СЛОВНИКУ

Стаття присвячена проблемам практичної перської лексикографії.

This article concerns vital problems of Persian lexicography, translation and reflection of both literary norms and usage standards in dictionaries

У сучасному мовознавстві існують різні погляди на поняття норми, узусу та їх співвідношення. І якщо у деяких науковців зміст поняття "норма" майже збігається зі змістом "узуса"¹, то у працях ряду інших лінгвістів ці поняття протиставляються одне одному.² Автор переконана у відмінності цих термінів і вважає, що норма складається із деяких відібраних узуальних мовних фактів, які вважаються взірцем. Проте в перській мові ці два поняття набувають особливої специфіки,

адже по-перше, вона містить норми, які завдяки процесам розвитку мови відсутні в сучасному узусі, і по-друге, існують штучно створені іранською Академією наук мовні норми, що вважаються дійсними, проте ігноруються населенням.

За цих обставин особливо тонкою справою стає підбір перекладних еквівалентів для двомовного словника. Стосовно перекладних словників з іноземної мови протягом минулих століть існувала традиція повного слов-

никового відображення мовленнєвої дійсності. Згодом, близьче до нашого часу, усвідомлення поняття норми призвело до того, що укладачі словників почали суворо орієнтуватись на неї та виключали зі словників усе, що на їх думку не відповідало нормі або здавалося нечесним чи простонародним³. Однак більшість сучасних дослідників погоджуються, що "виключення просторічної та вульгарної лексики з реєстру двомовного словника в сутності означає, що укладач словника від початку визначає те коло текстів, які людині, що вивчає мову, слід розуміти, і також те коло текстів, розуміння яких є необов'язковим"⁴. Отже, оскільки перекладні словники на рідну мову повинні допомогти зрозуміти будь-яку інформацію іноземною мовою, і зміст цієї інформації не залежить від перекладача, словник повинен вміщати весь спектр іноземної лексики, включаючи також і відхилення від норми – просторіччя і навіть вульгаризми.

Однак під час перекладу на іноземну мову ситуація суттєво відрізняється: перекладач веде активну мовленнєву діяльність і отже, контролює зміст сказаного або написаного. І таким чином, виключення з реєстру двомовного словника відверто нецензурних слів та виразів не позбавлено логічних підстав – адже мовець завжди може виразити будь-яку думку, користуючись нормативною лексикою. Проте у перекладних словниках на перську мову відсутні не лише вони. Вирази з просторіччя, розмовні звороти-кліше, які складають більшу частину усного мовлення іранців, також часто відсутні. Замість них пропонуються книжні слова і звороти, які можна зустріти у класичних літературних творах, однак неможливо почути на вулиці. "...Той факт, що не складають словників, призначених спеціально для перекладу усного мовлення, свідчить про те, що це завдання покладається на звичайні двомовні словники. Таким чином, являючи собою довідковий посібник для перекладу усного мовлення з усіма його особливостями, перекладний словник повинен враховувати специфіку усних текстів, зокрема в цілому помітну питому вагу в них ненормативних мовних фактів"⁵.

Проблем відображення мовних норм у словниках торкається у своїх працях В.П.Берков⁶; питання норми та узусу розглянуто у "Метатеорії мовознавства" К.М.Тищенка⁷. Основною працею з перської лексикографії є "Лексикографія перської мови" Ю.А.Рубінчика⁸. Існує також значна кількість монографій та публікацій, присвячених загальним проблемам лексикографії. Проте питання дотримання норми та узгодження із сучасною мовленнєвою дійсністю перської мови в перекладних словниках з рідної мови на перську досі не було розглянуто. Автор єдиної монографії з перської лексикографії Ю.А.Рубінчик є головним редактором персько-російського словника⁹, і природно, що він у своїй праці більше уваги приділяв питанням перекладу з перської мови на російську. Отже, проблема дотримання норм і водночас врахування найпоширеніших загальноетнічних фактів узусу в перекладному словнику на перську мову залишається невирішеною.

Завданням даної статті є визначення головних відмінностей між встановленими нормами перської мови та реально діючим живим узусом (що стало можливим лише після років перебування в країні вивченої мови); а також аналіз дотримання мовних та узуальних норм перської мови перекладними словниками на матеріалі російсько-перського словника за редакцією Г.А.Восканяна¹⁰.

Однією з особливостей перської мови є те, що в ній розмовний варіант дуже відрізняється від письмового. Ці відмінності відчутні насамперед на фонетичному, граматичному та стилістичному рівнях. Основні

риси розмовного мовлення спочатку були представліні численними діалектами і говірками, відмінності між якими були настільки суттевими, що мешканці різних останів (областей) Ірану не розуміли одні одних, коли розмовляли своїми місцевими говірками. Після того, як столицею став Тегеран, тегеранський діалект почав домінювати над іншими. У наш час, коли вже протягом багатьох десятиріч у країні поширені ЗМІ зокрема телебачення та радіомовлення, те, що раніше сприймалося іранцями як тегеранський діалект, потроху перетворилося на уніфіковане розмовне мовлення¹¹ та називається більшістю пересічних громадян без лінгвістичної освіти "міська вимова". Завдяки телебаченню її засвоюють з дитячих років навіть у найвіддаленіших кутках країни. Природно, що цей розмовний варіант перської мови не є стовідсотково лише тегеранським діалектом. У ньому також присутні впливи ширазьского, ісфаганського діалектів та деякою мірою відчутні впливи говірок північної та центральної частини Ірану. Отже, цілком правомірно було б сказати, що цей розмовний варіант перської мови (далі – розмовна мова) перейшов у ранг загальноетнічного узусу, який, завдяки своїй масовості, почав впливати на офіційні мовні норми та намітилась тенденція до переходу окремих його явищ у розряд нормативних. Вже кілька років друкуються дитячі оповідання, в яких ігнорується нормативний вжиток особових закінчень і вони подаються так само, як їх вимовляють. У журналах для молоді¹² та часом у газетних статтях неофіційного змісту¹³ також наявна ця тенденція. Так само, якщо ще десять років тому під час промов політики та інші посадові особи намагались озвучити всі нормативні закінчення, префікси та дієслівні часи, то зараз подібні мовні реалії звучать лише перед паузами (подібне явище відбулось в арабській мові, де в багатьох діалектах під час усного мовлення відмінкові закінчення збереглися лише у кінці речень або синтагм). Лише представники іранського мусульманського духовенства і по сьогодні демонструють здебільшого вимову, наближену до нормативної, та стилізують свої виступи під старовину.

На фонетичному рівні однією з найпомітніших відмінностей розмовної мови є вимова *и* замість *ā* перед *l* (наприклад, *bāgil* замість *bārāl*, *il* замість *āl*, *xiyābil* замість *xiyābāl*). Також є характерними альтернативні варіанти вимови коротких голосних (наприклад, *goftogu* / *goftegu*, *pahāyi* / *pehāyi*, *barresi* / *bartasi*). Іноді зустрічається альтернативна вимова приголосних (*tišuram* / *tišuyat*). Також зустрічаються скорочення часто повторюваних слів (*dige* – *dīgar*, *ye* – *yek*, *cārdah* – *cāhārdah*). На фонетико-граматичному рівні відбулися зміни у вимові наступних морфем та слів:

1) Префікси. Іноді в них змінюється літера без редукції. Наприклад, *vag* замість *bar* – *vardaštan* замість *bardāštan*, *varcīdan* замість *barcīdan*. Іноді слово навіть набуває нового префікса, наприклад *vāistādam* замість *istādam*. 2) Закінчення – третьої особи однини *e* замість *ad*, другої особи множини *in* замість *id* та третьої особи множини *al* замість *and* (у переважній більшості дієслів). 3) Стягнення в основах дієслів. Наприклад, *mīge* замість *mīguyad*, *mīre* замість *mīravad*, *mīyād* замість *mīyāyad*, енклітичне *e* замість окремого *ast*.

Трапляються також стягнення в основах іменних частин мови. Наприклад, *gošle* замість *gorosne*. 4) Займенникові енклітики. *et* замість *at*, *eš* замість *aš*, *etun* замість *etāl*, *ešun* замість *ešāl*.

Усі ці процеси разом призводять до комплексних стягнень та скорочень на зразок *gošlafe* – *gorosne-at*, *češe* – *če ettefāqi barāyaš offāde ast*

На лексичному рівні розмовна перська мова суттєво відрізняється від письмової спектром вживаних слів, які як правило, дублюють книжну лексику. Наприклад, розмовне *datāq*, дорівнює книжному *bini, kalle – sar, var – taraf, tu – dāxel*.

У російсько-перському словнику за редакцією Г.А. Восканяна у випадках, коли наводяться не всі варіанти перекладу та іноді взагалі наводиться одне слово замість кількох, існуючих у перській мові, частіше пропущеними виявляються саме слова з розмовної мови. Деякі з цих слів не входять до офіційних мовних норм, проте повсякчасно вживаються носіями мови та загалом сприймаються населенням не як просторіччя та відхилення від норми, а як єдино правильний варіант лексеми для розмовного вжитку. І отже, коли словник подібні слова пропускає, перекладачі та студенти, які засвоюють перекладні еквіваленти зі словника, змушені спілкуватись перською мовою стилем, чужим для іноземного співрозмовника (з усіма негативними наслідками під час політичних та комерційних переговорів).

У словнику відсутні розмовні еквіваленти навіть до найелементарніших та найуживаніших слів. Наприклад, до російського слова "мама" подається лише один варіант перекладу – *tādar*. Це його нормативний книжний переклад. В усному мовленні він підходить для інформативної розповіді у третьій особі однини, проте при звертанні у другій особі він частіше використовується під час розмови з тещею, свекрухою або просто зі старою жінкою. Жодна дитина в Ірані до своєї матері так не звертається. Тобто дослівно це слово означає "матір", а слово "мама" – перською *tāmān, tāmī, dīt.tāmāni* – відсутнє у словнику. Так само зі словом "брат" – його розмовний варіант *dādāš* у словнику відсутній.

Також відсутній ряд розмовних слів, які вже знаходяться на шляху приєднання до норми, тобто постійно зустрічаються у письмовому вигляді. Наприклад, *خواهش* *super* "магазин, супермаркет", *درایگ استور* *derāgestor* "аптека", *تنه* *taneš* "напруга перен.", *ست دوم* *daste dovvom* "ношений, побувавший у вжитку", *پنکه* *panke* "вентилятор", *بروتن* *r(e)rofe'in* "білок, білковий", *زولای* *žulāy* "липень", *اگوست* *āgust* "серпень", *کیوسک* *kiosk* "кіоск", *قابل* *qāblame*, *کافیشاپ* *kāfišap* "кафе".

Слова, які за стилістичним наповненням наближаються до просторіччя, мають ще більше шансів залишитися поза увагою укладачів словника. Наприклад, відсутні у словнику такі лексеми, як *رند* *dādan* "линяти", *جوك* *jok* "анекdot", *چهارشانه* *čahāršāne* "кремезний", *بلال* *balāl* "кукурудза", *ریش زدن* *riš zadan* "голитися", *کلفت* *kolfat* "служниця", *جب* *jub* "канава наземної каналізації".

Не дивно також, що лексичним одиницям, грубим за змістом або з негативним аксіологічним відтінком, не знайшлося місця у тридцятитисячному перекладному словнику, як от перським словам *چرت*, *پرت*, *چرت* *çertoparət* "нісенітниця", *افتضاء* *eftezāh* "огидний, перен. жахливий", *داد و بداد* *dādobidād kardan* "волати, гrimati", *خر* *χār* "вієлюк", – їх ввічливіші синоніми у словнику присутні. Проте наведені вище слова з точки зору перської мовної традиції заслуговують максимум на поміті "прост". та "груб.", вони не є непристойними чи нецензурними в перській мові.

Нажаль, у названому словнику відсутні також і частотні нормативні слова, такі як наприклад *نوار* *nawār* *pouāval* "нововведення", *شرقشناسی* *šarqšenāsi* "сходознавство", *زیل* *zeyl* "нижче наведений", *فرد* *fard* "парний", *کنستر* *konsentre* "концентрат", *قواس* *qavvās* "аквалангіст". Багато слів цього типу є частиною загальної термінології, наприклад *لنز* *lenz* "лінза опт.", *چاقی* *čāqiye* *tofrat* "ожиріння мед", *کارائی* *kārāyi* "коєфіцієнт корисної дії техн.", *کفر* *kofr* "єресь церковн", *غی سازی*

qanisāzi "збагачення гірн", *مدرنیزه* *modemizesāzi* "модернізація", *جواز* *javāz* "ліцензія, патент".

З усіх неточностей словника, які стосуються понять нормативного/ненормативного найгрубішою помилкою є випадки, коли до звичайного нормативного російського слова наводяться вульгарні, а часом взагалі позанормативні переклади, ігноруючи реально існуючі в перській мові членні еквіваленти відповідних слів. Наприклад, російське слово "луковиця" перекладено як *کونه پلاز* *kileue pīyāz*. *کونه* з цього словосполучення є грубим, бо походить від нецензурного *کون*¹⁴, а нейтральний, немаркований переклад *دانه پلاز* *danah pīyāz*. Так само у перекладі слова "останки" подається *جسد* *jasad*, яке в повсякденній мові означає просто "труп", без відтінку поваги до того, ким він раніше був. В Ірані слово "рештки" вживається в кілька разів частіше, ніж в Україні чи Росії через Ірано-Іракську війну, протягом та навіть багато років після якої перевезення цих решток з Іраку до Ірану, їх знаходження та ідентифікація є постійною темою репортажів у засобах масової інформації. І там їх ніколи не називають *جسد* (це було б кощунством, бо вони вважаються шахідами, які потрапили до раю). Замість цього для їх позначення вживають слова *ما بقیمانده* *ma bāqimāndehā* (саме дослівно "рештки"), або *کلک* *kālbod* чи *جنزار* *jenāze*. Проте усіх цих слів нема у словнику.

Для перекладу російського слова "боком" подається *بک دری* *yekval* без жодної позначки про те, що воно належить до просторіччя і вживається лише у розмовній перській мові. Нормативний переклад *بک طرفی* *yekṭaraf* ігнорується. Найгірше автор словника вчинив з російським словом "бюстгальтер", переклавши його вульгарним ненормативним *ستکلبند* *pestānbānd* (без жодних інших синонімів чи пояснень), виставляючи на осміяння носіями мови довірливих користувачів словника, які за збігом обставин можуть назвати цим словом вищезнаваний предмет одягу в магазині. У даному випадку так само проігноровано нормативні перекладні еквіваленти – *sutiyāl* та *korset* (ци слова завжди можна побачити на цінниках до відповідного товару).

З іншого боку, трапляються випадки, коли норму збережено ціною ігнорування узусу. Наприклад, словник наводить переклад слова "шлунок" *مه* *ta'de*. В сучасній перській мові зазвичай це слово вимовляють *me'de*¹⁵, і вимову через "a" неможливо почути на вулиці або у лікарні. Проте у підручниках для середньої школи слово написано з приставленою огласовкою "a", тобто саме так, як у словнику. Це продиктовано загальними закономірностями арабської мови, з якої походить вищезнаване слово. В арабській літературній мові там стоїть огласовка "a". Отже на думку спеціалістів з перської академії мови та літератури, запозичене слово не повинне змінюватись, за умови якщо його без труднощів вимовляють носії перської мови. Однією з ознак належності певної лексеми до норми мови є відповідність загальним тенденціям її розвитку.¹⁶ За цих причин нормою вважається вимова *ta'de*. Проте пересічні громадяни на ней не зважають та вимовляють слово у відмінному від арабської мови вигляді. Рушієм цієї фонетичної зміни є дистантна акомодація голосних, яка є поширенім явищем в перській мові.

Отже, проблема врахування одночасно і офіційних мовних норм, і узусу набуває особливої актуальності та складності під час укладання перекладних словників на перську мову завдяки специфічним рисам перської мовної дійсності. Значні відмінності між усним та письмовим функціонуванням мови а також стійке домінування і всеохоплююче поширення тегеранського діалекту спричинили неможливість користування офіційними

нормами письмової перської мови у повсякденному усному спілкуванні а також створили обмеження у користуванні ними під час офіційних усних промов та переговорів. За наявних обставин стає очевидною необхідність повнішого включення розмовної лексики до реєстру словників, зокрема перекладних. Також є необхідним чітке відмежування мовних фактів, які знаходяться поза межами письмової норми або, навпаки, належать виключно до неї і не вживаються у повсякденному мовленні, за допомогою поміт.

¹Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. – М., 1966. – С.270-271, С.484; ²Тищенко К.М. Метатеорія мовознавства. – К., 1990. – С.134; ³Берков В.П. Вопросы двухязычной лексикографии. – Л., 1973. – С.51-52; ⁴Там само, С.53; ⁵Там само, С.53; ⁶Та ж монография, Тищенко К.М. Метатеорія мовознавства. – К., 1990; ⁷Рубинчик Ю.А. Лексикография персидского языка. – М., 1991; ⁸Рубинчик Ю.А. Персидско-русский словарь. – М., 1983; ⁹Восканян Г.А. Русско-персидский словарь. – Тегеран, 1993; ¹⁰والی رضابی زبان معاشر چیست و چه ویژگی‌هایی دارد؟ // زبان معاشر چیزی که تهران مجله قلصیده، شماره ۱۲، سال ۱۴، پرینت. ¹¹روزنامه همشهری چاپ تهران مجله قلصیده، شماره ۱۲، سال ۱۴، پرینت. ¹²Рубинчик Ю.А. Персидско-русский словарь. – М., 1983. – С.373; ¹³CD "Best medical collection 2003" (in Persian); ¹⁴Берков В.П. Вопросы двухязычной лексикографии. – Л., 1973. – С. 49.

Надійшла до редакції 04.09.04

О.В. Давиденко, асп.

КЛАСИФІКАЦІЯ КОРЕЙСЬКИХ ПРИСЛІВ'ЇВ І ПРИКАЗОК ЗА ТИПАМИ ПАРЕМІЙ

Аналізуються структурні особливості фразеологізмів сучасної корейської мови.

The structure's features of Korean phraseologies of Modern Korean Language analysed.

Зміст прислів'їв і приказок, як правило, не випливає зі значення складових компонентів-слів, але попри це вони є влучними емоційно-образними засобами висловлення думки. Фразеологія – це окраса мови і разом з тим могутній стилістичний засіб влучної і дохідливої передачі думки. Розуміння значення фразеології, вміле її вживання є невід'ємною складовою частиною високої мовної культури людини. Фразеологічний фонд мови завжди привертав увагу багатьох мовознавців. Цінні для розвитку фразеологічної теорії спостереження знаходимо в працях М. Ломоносова, Ф. Буслаєва, О. Потебні, І. Срезневського. Значний внесок у розвиток фразеологічної теорії зробили також В. Виноградов, Б. Ларін, С. Ожегов.

До складу фразеології входять прислів'я, крилаті вирази, афоризми, приказки, загадки, які порівнюють одні життєві явища з іншими і передають узагальнений досвід народу. З усієї сукупності даних словесних комплексів за генетичними, структурними і функціональними ознаками виділяються кілька жанрових різновидів – прислів'я, приказки, крилаті вислови і складені терміни, які у зв'язку з суперечками про те, чи вважати їх об'єктом фразеології, чи ні, потребують спеціального розгляду. Термін "фразеологія" буквально означає "вчення про мовні звороти" (грец. *phrasis* "зворот, вираз"; "поняття, вчення"). Дослідники фразеології по-різному формулюють домінантну ознаку фразеологічних зворотів: єдине цілісне значення зрошені і єдності і аналітичне значення сполучень (В.В. Виноградов), цілісність номінації (О.С. Ахманова), семантична монолітність, узагальнююче метафоричне значення (С.І. Абакумов), семантична цілісність, ідіоматичність (А.І. Смирницький), цілісне уявлення, додаткове значення (Б.А. Ларін).

За В.П. Феліциною і В.М. Мокренко фразеологізм – це особливе сполучення слів, значення якого не виводиться з самостійних значень слів. Слова у фразеологічних зворотах не мають окремої семантики, а створюють своєрідний зміст усього словосполучення. Цю властивість називають ідіоматичністю¹. Фразеологізм – це ідіоматичне словосполучення. Фразеологізми відрізняються від мовних афоризмів тим, що мовні афоризми (прислів'я, крилаті вислови) мають синтаксичну форму вислову, а фразеологізми – синтаксичну форму словосполучення. Семантичну різноманітність корпусу фразеологічних одиниць можна охарактеризувати висловом дослідника В. Анікіна, який, говорячи про семантику прислів'я (деякі дослідники справедливо відносять до фразеологізмів), підкреслював, що вони "гніваються, печаляться, сміються, беруть на клини, веселяться, плачуть, зітхают, стогнуть, кричат, жартують, рахують, дотинають, лякають, остерігають, вчать, обурю-

ються" – словом, відображають стільки ж почуттів, скільки їх у народу – творця прислів'я². Цей вислів ще раз підтверджує значну різноманітність тематики фразеологізмів. Вона охоплює усі сфери життєдіяльності народу: працю, природу, науку, розум, досвід, знання, мораль, вдачу, особливості характеру тощо.

Вивчення фразеології є одним із пріоритетних завдань і сучасного вітчизняного кореєзнавства, тому що чи не вперше проводиться систематичне дослідження як структурно-семантичних характеристик фразеологічних одиниць корейської мови, проблем їхньої варіативності. Фразеологічні одиниці, що розглядаються в даній роботі, у корейському мовознавстві позначаються термінами *성구* (сонглю) і *설담* (сокдам). Перші (сонглю) – це фразеологізми зі структурою словосполучень, другі (сокдам) – в основному прислів'я, приказки, афоризми.

Корейські народні висловлювання привертали увагу дослідників багатьох країн. Дослідження історії корейського фольклору цікаво подається в журналі "Korea Repository", який видавався англійською мовою в Сеулі в останнє десятиліття XIX ст. В окремих випусках цього журналу Х.Б. Альберт і Е.Б. Лендіс надрукували близько двохсот прислів'їв і приказок, які й досі зберігають певну наукову цінність. У 1914 р. у Японії було видано збірку "Корейські прислів'я і приказки з розповідями", укладену Такахасі Тору. Ця збірка містила близько тисячі корейських висловлювань у перекладі японською мовою. У російському перекладі близько 50 корейських народних висловлювань було вперше опубліковано 1900 р. у "Описі Кореї". Збірка містить майже 1700 фразеологічних виразів у перекладі російською. Крім того, 500 корейських висловів у перекладі Ю.М. Мазура увійшли до збірки "Прислів'я та приказки народів Сходу", яку було видано 1961 р. у Москві.

Усна народна творчість з'явилася задовго до створення корейської буквеної писемності. Проте історично так склалося, що з перших століть нашої ери Корея була під впливом ієрогліфічної культури Китаю, і це, звичайно, залишило свій відбиток у процесі розвитку усної народної творчості.

Більшість китайських висловів просто перекладалися корейською, наприклад: *우물안에 개구리* – "Жаба в колодязі", і так міцно увійшли до свідомості народу, що їх іноді важко відрізняти від власне корейських. Поряд з такими перекладними китайськими висловами в корейській мові з давніх часів існують вислови-прислів'я, які не перекладалися корейською мовою, а вживалися в китайованій формі. Це такі сталі вирази як *이 속 위* – "І стіни мають вуха"; *곰일보* – "На вустах мед, за пазухою ніж". Вимовлялися такі запозичені фразеологічні

вирази на основі корейського читання китайських ієрогліфів, якими вони були записані. Проте внутрішня граматична структура запозичених висловів другого типу залишається китайською, а не корейською. Наприклад, китайський вислів **소중유검** складається з китайських кореневих морфем: "сміх", "усередині", "бути", "ніж". Синтаксис цього речення китайський, тому для корейської мовної свідомості ці китайські прислів'я уявляються суцільним реченням. Оскільки люди, які не володіли китайською писемністю, ці вислови хоч і розуміли у певному контексті, але не усвідомлювали їхньої внутрішньої будови, то значення їх складових вони вживали як готові кліше.

Інша група фразеологічних виразів китайського походження включає обидві форми – і в перекладі корейською мовою, і вигляді суцільного речення, позбавленого мотивування загального значення. Прикладом може служити висловлювання **소중유검** (у перекладі корейською **우중속 예 칼이 있다** – "І в посмішці буває ніж"). Деякі корейські висловлювання походять із різних фольклорних жанрів. Найпоширенішими є казки та загадки, пісні (відома загадка: **↑ 영재 사위 산 마루를 두고 서로 보지 못 하는 게 뭐시나?** (...) – "Живуть брати по обидва боки гори та не бачать один одного – що це таке? (Очи)". Ця загадка одночасно вживается як прислів'я, що характеризує рідних, які цураються один одного". Інші беруть початок із народних повір'їв. Так наприклад, приказка: **남 의 천한에 단기** – "Чужі батьки хворють, а він мізинець ріже" пов'язана з повір'ям, яке існувало ще в давнину. Зміст його такий: якщо дитина розріже мізинець і дасть попити крові хворим батькам, то хворі одужають. Використовуються вони, коли йдеться про людей, що виявляють надмірну турботу про чужих, втручаються в справи інших.

Дуже багато висловів увійшли до мови як влучні афоризми із художньої літератури. Це, наприклад, гострі сатиричні вислови, які висміють вади представників пануючих класів. Низка висловів пов'язана з персонажами середньовічної літератури. Сюди належить, наприклад, приказка **흉 부 킴 재비 새끼반도 못한다** – "Не таке як пташеня ластівки на будинку Хинбу." Так кажуть про невдячну людину. У середньовічній повісті про двох братів – багатого Мольбу і бідного Хинбу – розповідається, як одного разу Хинбу врятував пташеня ластівки і був за це винагороджений ластівкою, яка подарувала йому насінину чарівного гарбуза.

Корейська культура у середні віки зазнала значного впливу китайської філософії, тому багато книжних афоризмів віддзеркалюють ідеї і догми конфуціанства та буддизму. На відміну від культур, в яких домінує лише одна релігія, корейська культура об'єднує широкий спектр різноманітних вірувань, що вплинули на формування способу мислення та поведінки людей. На ранньому етапі історичного розвитку шаманство, буддизм, даосизм і конфуціанство залишили свій відбиток у культурі корейського народу. Проникнення їх датується 372 р., з появою в Кореї (в епоху держави Когур'ю) монаха Судно з китайського царства Цзинь. Завдяки монаху Малананде в 384 р. з китайської держави Східний Цзинь буддизм прийшов і на землю Пекче. У державі Сілла буддизм поширився у середині V ст. завдяки монаху Адо з держави Когур'ю. Що стосується конфуціанства, то ця релігія прийшла до Кореї на початку 1-го тисячоліття разом із ранніми пам'ятками китайської писемності. У державі Когур'ю в 372 р. було засновано державний університет Техак, а в провінціях діяли приватні конфуціанські академії. Ще раніше такі навчальні заклади з'явилися в державі Пекче. Об'єднане Королівство Сілла направляло делегації вчених у танський Китай для того, щоб вони могли на місці ознайомитися з

роботою конфуціанських закладів і привезти додому багатотомні роботи, присвячені конфуціанству. У X ст., у період правління династії Коро, державною релігією був буддизм, але саме конфуціанство складало основу філософської і політичної доктрини держави. Можна навести приклади таких релігійно-філософських афоризмів: **황금만 영이교자 일견 이라** – "Не давай сину золото зі скрині, краще навчи його конфуціанським канонам". **성균관 개구리** – "Жаба з конфуціанської колегії"

Прислів'я та приказки відносять до власне народних висловів. Таку ж назву отримали і народні афоризми. Дійсно, вираз "прислів'я та приказки" зазвичай вживають недиференційовано, тобто без відокремлення прислів'їв від приказок і без виділення інших типів висловів. Тобто, всі ці види паремій не розрізняються, і вираз "прислів'я та приказки" фактично використовується як загальна назва окремого фольклорного жанру, а не тільки для позначення двох типів афористичних висловів.

У деяких мовах поняття, які в українській мові позначається словосполученням "прислів'я та приказки", передається одним словом. У корейській мові термін **"속담"** (сокдам) об'єднує в собі прислів'я, приказки і народні афоризми. Тому для позначення цих мовних явищ у корейській мові, на нашу думку, варто використовувати широкий термін "паремія", що включає прислів'я і приказки. Ця назва походить від грецького слова **παρορθία**, яке означає "вислів", "притча". Прислів'я і приказки у цьому випадку виступають як особливі окремі різновиди паремій.

У своїй роботі ми входимо з класифікації Г.Л. Пермякова, викладеної ним у роботі "Від приказки до казки". Насамперед слід з'ясувати, що ж являють собою корейські прислів'я та приказки як явище фольклору. У корейській пареміології, як уже зазначалося, не проводиться чіткого розмежування між різними типами висловлювання. Для їх позначення вживаються терміни **"속담"** (сокдам), **"격언"** (кьюокгон), **"이언"** (іон), які по суті є синонімами. Термін **"격언"** (кьюокгон) – "афоризм" у працях корейських лінгвістів практично не зустрічається.

Корейська пареміологія має давні традиції. На позначення прислів'їв, приказок, афоризмів існувала власна складна термінологія. Збереглося понад десять термінів, що відповідають цим поняттям, які можна розділити на дві категорії: 1) терміни китайського походження **"속 담"** (сокдам), **"격언"** (кьюокгон), **"이 언"** (іон), **"격 담"** (кьюокдам), **"경구"** (кьюонггу), **"금언"** (кимон), **"속 선"** (соксоль); 2) власне корейські назви **"염 말"** (йоммаль), **"상 말"** (сангміль).

У сучасній корейській пареміології використовуються переважно три терміни китайського походження. **"속 담"** (сокдам), **"격언"** (кьюокгон), **"이언"** (іон). Ці три терміни фактично витіснили з ужитку всі інші, навіть власне корейські. Однак повної відповідності між цими пареміологічними термінами та їхніми українськими відповідниками немає, тому що **"속 담"** (сокдам) дослівно означає "простонародні вирази", **"이언"** (іон) – просторіччя, **"격언"** (кьюокгон) дослівне означає "зразкові вирази" (тобто почальні вислови, конфуціанські сентенції і висловлювання видатних історичних особистостей).

Спеціальних термінів на позначення афоризмів і прислів'їв Ко Джонок не наводить, він навіть не говорить про виділення цих видів паремій. Але існування таких типів висловів в корейському фольклорі не можна заперечувати. Тому що те, що традиційно прийнято вважати прислів'ями і приказками, по суті є народними афоризмами та прислів'ями. Щодо розмежування прислів'їв і приказок між собою і їх відмінностей від афоризмів, що завжди турбувало лінгвістів і викликало певні труднощі, зазначимо таке. В українській пареміології серед ознак, за

якими відрізняються прислів'я від приказок, деякі лінгвісти пропонують такі: кількість іншомовних слів у прислів'ях, чого нема у приказках тощо. Прислів'я відрізняються також багаточленістю, що не можна сказати про приказки – їм притаманна одночленість. З синтаксичного погляду лінгвісти, як правило, відносять прислів'я до повних речень, а приказки до неповних. Саме через нечіткість цих критеріїв і виникають труднощі у розмежуванні термінів прислів'їв і приказок.

Спеціальних пояснень щодо терміну "афоризм" в корейській лінгвістичній літературі нам знайти не вдалося. Деякі корейські дослідники взагалі не виділяють його як окремий тип паремії. Варіант класифікації, яка чітко розмежовує такі поняття як прислів'я, приказка, афоризм, був запропонований російським пареміологом Г.Л. Пермяковим. У своїх роботах він виділив ряд формальних і смислових ознак, що дозволяє провести розмежування між вищезазначеними термінами. Він запропонував три основних критерії: 1) замкненість-незамкненість; 2) образність-необразність; 3) узагальненість-неузагальненість висловів. Критерій класифікації Г.Л. Пермяков формулює так: "Предложения, клишированные целиком, т.е. состоящие из одних постоянных членов и потому не изменяемые и не дополняемые в речи, мы называем замкнутыми, а клишированные не полностью, т.е. содержащие переменные члены, и изменяемые или дополняемые в речи – незамкнутыми". "Далее, все пословично-поговорочные предложения разделяются на два класса по степени обобщенности. Одни из них повествуют о каких-либо частных событиях, отдельных, а то и просто исключительных случаях (например: "Овчинка выделки не стоит"). В других говорится о какой-либо закономерности, регулярно повторяющемся явлении, постоянноном правиле или обычай (например: "В чужой монастыре со своим уставом не ходят"). Предложение первого типа можно назвать частными, второго же – обобщенными". Згідно цієї класифікації ми маємо можливість досить чітко розмежовувати прислів'я і приказки, але залишаються труднощі з афоризмами. Критерій класифікації запропоновані Г.Л. Пермяковим, мають універсальний характер, тому, ми можемо застосувати їх і до корейських паремій.

Разом з тим у кожній мові існують свої особливості, притаманні саме цій мові, зокрема – граматична структура речення. Для корейських паремій характерною ознакою приказок є те, що їх кінцевий присудок часто має форму інфінітива на 7 – ki/ti. Наприклад: 건너산 보고 꾸짖기 – "лаяти Хому, киваючи на Ярему". 검불발에서 수은 찾기 – "шукати голку у копіці сіна". Також багато прислів'їв є порівняльними зворотами, і вони в такому випадку закінчуються порівняльними частками 듯하다 (титхада) і 같다 (катта) – "немов, неначе, як", чи прикметниками 듯 (тит) і 치럼 (чхором) – "схожий, одинаковий, подібний"⁵.

При визначенні термінів "прислів'я", "афоризми", "приказки" необхідно встановити їх спільні та відмінні риси. Так, для прислів'їв і афоризмів загальними є замкненість, повнота і завершеність думки. Переважну більшість складають узагальнені речення. Усі прислів'я належать до висловів з образним мотивуванням загального значення, тоді як афоризми відносяться до висловів з прямим мотивуванням загального значення. Приклади прислів'їв: 꺼리 먼저 친 개가 나중 먹는다 – "Собака, що раніше замахав хвостом, єсть останнім"; 갑갑한 놈이 우물 관다 갑갑한 놈이 송사한다 – "Від суму і криницю викопаєш". Приклади афоризмів: 가랑비에 웃젖는 줄 모른다 – "Вода і землю точить, і камінь довбе"; 빌 없는 말이 천리를 간다 – "Слово без ніг, а проходить тисячу літ". Що стосується граматичної структури корейських приказок, то для цих паремій характерні: 1) речення із займенниковою заміною підмета; 2) речення з займенниковою заміною другорядних членів. Наприклад: 고야이 기름종지 넘겨다보듯 – "Він дивиться, як кіт на сметану"; 닭 잡아먹고 오리발 채어놓는다 – "Украв поросся, а звернув на гусятко".

Отже, прислів'я і приказки містять образне мотивування загального значення, а афоризми – пряме мотивування. Прислів'я – це замкнене висловлювання, що є переважно узагальненим реченням з образним мотивуванням загального значення і відповідає корейському терміну "격언" (къокгон). Афоризм – це замкнене висловлювання, яке є переважно узагальненим реченням з прямим мотивуванням загального значення – "경구" (къонгу). Приказка – це незамкнute висловлювання, що є реченням з займенниковою заміною підмета або другорядних членів речення, яке має образне мотивування загального речення. Це відповідає корейському термінові "이언" (іон). Що стосується слова "속담" (сокдам), то саме його можна використати у значенні "паремія", тобто як загальний термін для прислів'їв, афоризмів, приказок.

Отже, у висновках можна зазначити, що в корейській мові паремії являють собою різноманітність форм, які розрізняються за кількістю слів, граматичною повнотою вислову, морфологічними типами словосполучень, конструктивними типами речень, їхніми синтаксичними типами тощо. Обсяг статті не дозволяє детально окреслити усі аспекти дослідження паремій у корейській мові, але найважливішими для подальших досліджень ми вважаємо семантичний, етимологічний, лінгвокраїнознавчий, перекладацький та інші аспекти.

¹Фелицина В.Л., Мокренко В.М. Русские фразеологизмы. – М., 1990 – С. 220; ²Моенун А. Вивчення прислів'я та приказок у школі. – К., 2000; ³고전역 조선 속담. – 평양, 1954; ⁴Пермяков Г.Л. От поговорки до сказки. – М., 1970; ⁵Рамстедт Г.И. Грамматика корейского языка. – М., 1951

Надійшла до редактора 16.09.04

О.В. Дебейко, старш. викл.

ЕТИКЕТНІСТЬ ЯПОНСЬКОГО ЛИСТУВАННЯ ЯК ДИСТИНКТИВНА ОЗНАКА ЕПІСТОЛЯРНОГО СТИЛЮ

На матеріалі текстів приватного листування вивчалася релевантність критерію етикетності як одного з вірогідних для диференціації японського епістолярного стилю.

On the base of the private epistolary intercourse the relevance of etiquettiness criteria as one of possible for differentiation of Japanese epistolary style considered.

З огляду на актуальність вивчення максим спілкування в добу широкої міжнародної комунікації, зважаючи на стійкість тенденції до збереження епістолярного спадку в самій Японії, а також на невизначеність статусу епістолярного стилю в системі функціональних різновидів мов-

пенсивних продуктів – текстово-дискурсивних моделей – постає проблема критеріїв його диференціації. Вивчення особливостей епістолярного стилю може бути тісно пов'язано з пошуками нових аспектів мовного коду у сфері комунікативних стратегій, новітніх інформаційних і між-

культурних комунікацій, з актуальними проблемами психолінгвістики й етнопсихолінгвістики, зокрема їх когнітивних аспектів – теорії мовної картини світу тощо, а також з дослідженням сучасних напрямів теорії тексту і дискурсу та сучасної комунікативної лінгвістики, дискурсології тощо¹. Безпосередній стосунок має вивчення епістолярного стилю та до літературознавства, одним з предметів якого є, зокрема, не лише епістолярій визначних осіб, – щоденниковий жанр 日記 у японській літературі деяким чином теж відносять до епістолярію².

У системі функціональних різновидів мовлення епістолярний стиль виділяють не всі вчені. Серед українських лінгвістів його диференціюють, наприклад, автори Л.І. Мацько, О.М. Сидorenko, О.М. Мацько у колективній монографії "Стилістика української мови"³, де подають епістолярний стиль як рівноправний серед визначних більшістю дослідників художнього, розмовного, офіційно-ділового, публіцистичного, наукового й інших функціональних різновидів. Український лінгвіст О.Д. Пономарів у книзі "Стилістика сучасної української мови"⁴ виділяє п'ять функціональних стилів: офіційно-діловий, науковий, публіцистичний, художній і розмовний. За даними мовознавця I.B. Arnольда⁵ в англійській мові функціональні стилі можна розподілити на розмовний і книжний. Перший існує у трьох різновидах: літературно-розмовний, фамільярно-розмовний і просторічний, а другий утворює групу письмових стилів за принципом функціонування масиву текстів у певних сферах людської діяльності (науковий; діловий, або офіційно-документальний; публіцистичний, або газетний; ораторський; поетичний)⁶. I.B. Arnольд вважає, що існує також і нейтральний стиль. На нашу думку, ця класифікація не відображає усього розмаїття реальних мовленнєвих продуктів, – наприклад, тексти технічного профілю (супровідна документація до приладів тощо) не можуть бути віднесені повністю до наукового стилю; газетний різновид є не єдиним представником публіцистичного стилю – адже до нього відносять виступи на конференціях, туристичні путівники, рекламні проспекти тощо. Ораторський стиль навряд чи є книжним, письмовим стилем. Епістолярний стиль в англійській мові I.B. Arnольд не виділяє зовсім. На матеріалі англійської мови капітальне дослідження стилістики, і зокрема функціональних стилів провів А.Н. Мороховський⁸. Він виділяє: офіційно-діловий, науково-професійний, публіцистичний, літературно-розмовний і фамільярно-розмовний різновиди мовлення. Епістолярний стиль у цьому списку відсутній. Український вчений І.Г. Чередниченко⁷ серед функціональних стилів сучасної української мови виділяє такі: мова живого усного загальнонаціонального спілкування; офіційно-діловий стиль; мову наукової та технічної літератури; стилі масової преси; ораторський стиль; стилі художньої літератури. Додає він також і розділ "колоритно-стилістичні різновиди української мови", проте знову ж епістолярний стиль у цій класифікації відсутній.

На матеріалі китайської мови відомий вчений В.І. Горєлов⁸ у книзі "Стилістика современного китайского языка" розрізняє публіцистичний, науково-технічний, офіційно-діловий, розмовний функціональні стилі та літературно-художнє мовлення. Епістолярний стиль не диференційовано.

На матеріалі японської мови видано лише дві монографії зі стилістики, проте у першій з них, "Графостилістика", автором якої є Є.В. Маєвський⁹, функціональні стилі не розглядаються. Друга книга авторки Ірини Жукової¹⁰ структурно базується саме на понятті "функціональний стиль", у посібнику розглядається його екстра-лінгвістичний характер і різновиди. I. Жукова виділяє

стиль офіційно-ділового спілкування, науково-технічної літератури, стиль публіцистики та преси, стиль повсякденного спілкування та стиль художньої літератури. Окремо виділяється мова масових комунікацій. Єпістолярний різновид I. Жукова називає то "підстилем", то, на тій самій сторінці, номінує як "стиль современного японского письма (современный эпистолярный стиль)". I. Жукова розглядає й особливості старого епістолярного стилю "соробун". Наводиться один зразок листа без перекладу й аналізу.

Отже, наведений вище навіть не досить повний список типів диференціації функціональних стилів на матеріалі різних мов свідчить про невизначеність статусу епістолярного стилю у системі інших функціональних різновидів мовленнєвих продуктів. Причиною цього є, на нашу думку, у першу чергу неоднорідна функціональна парадигма етнолінгвістичних типів мовленнєвої діяльності, а також неоднорідність критеріїв диференціації – у більшості вона проводиться за лексичним, словотворчим, фразеологічним, а також за експресивно-образним принципами. Морфологічні та синтаксичні критерії диференціації використовуються менше, а критерій клішованості, зазначений навіть у "Лінгвістичному енциклопедичному словнику" 1990 р. видання, є найменш уживаним.

Автор пропонованої до розгляду статті на матеріалі японської мови з застосуванням текстових критеріїв (вивчалася частотність прояву текстових категорій інтегративності, дискретності, компресії, експансії тощо як вірогідного критерію диференціації функціональних стилів) проводив дослідження шести функціональних стилів японської мови, серед них епістолярного¹¹, проте критерій клішованості у тих дослідженнях не був домінуючим.

Епістолярна спадщина в Японії має дуже давню історію. Японський народ здавна надавав неабиякого значення листуванню. Хейанські аристократи у IX–XII ст. посилали своїм коханим листи у жанрі танка, а жінка мала експромтом написати відповідь кавалеру також у жанрі п'ятивірша. Листовно надсилали повідомлення про надзвичайні події на полі бою, зраду тощо у ставку сьогуна в середні віки. Шпигуни звітували щоденно своїм хазяям, гендлярі у пізніший період Едо спілкувалися з боржниками епістолярним стилем. Типовою ознакою японського мовного мислення і нині є впевненість у тому, що дійсно важить слово написане, а повідомлення, здійснені усним шляхом, не заслуговують на довіру. Про це говорять практично усі путівники й інструкції з правил бізнесу – не варто домовлятися з партнером-японцем про справи по телефону, краще надіслати листа або факс чи е-мейл. Усі різновиди епістолярію в Японії завжди були унормовані не лише композиційно, але й за правилами епістолярного синтаксису, морфології, лексики. Листи пишуться з обов'язковим використанням кліше, релевантних лише для епістолярного стилю. Уміння писати листи за правилами є невід'ємною складовою освіченості японця; важливим чинником при цьому є віртуозне володіння пензлем, яке межує з мистецтвом – естетична складова листа знаходить своє вираження не лише в каліграфії¹², а й у виборі поштового паперу бінсен 便箋.

Епістолярний стиль живе і процвітає у Японії і до сьогодні, і ніщо не вказує на його загибель. Стале функціонування епістолярію забезпечує не лише прагнення японця висловити думки письмовим шляхом, але й наявність колосальної кількості посібників із правил написання листів, де вичерпно подаються зразки текстів листів-рекомендацій 推薦の手紙 суйсен но тегамі, запитів 問い合わせの手紙 тоіавасе но тегамі, заявок або замовлень 押し込み・注文の手紙 мосікомі, тюмон но тегамі, дорадчих листів 相談の手紙 содан но тегамі; довірчих лис-

тів 依頼の手紙 *jrai no tegami*; листів-нагадувань 催促の手紙 *saisoku no tegami*; відмови 断りの手紙 *kotowari no tegami*; вибачення お詫びの手紙 *o wabi no tegami*; попередження, поради 忠告・助言の手紙 *tukokou, dzyogen no tegami*; повідомлення 通知の手紙 *zutti no tegami*; поздоровлення 祝いの手紙 *ieai no tegami*; співчуття お見舞いの手紙 *o mima i no tegami*; подяки お礼の手紙 *o rei no tegami*; супровідних листів до подарунків з різного приводу 贈り物のときの手紙 *okurimo no toki no tegami*; листів-запрошень, листів-авізо 招待・案内の手紙 *syotai, annai no tegami*, повсякденних листів 日々の手紙 *xibī no tegami*, листів з приводу поховання, жалоби, панаходи 痛惜・お悔み・仏事の手紙 *sogī, o kuyamī, buchudzī no tegami*; ділових (комерційних) листів 社用 (商用)の手紙 *sōyō (syōyō) no tegami*¹³ тощо. Обов'язково в таких посібниках будуть вміщені списки сезонних кліше з розподілом за місяцями, які треба писати у вступній частині листа 前文 *dzenbun* і, на завершення, відповідні фрази у заключній частині 末文 *matsu būn*. Звертання, фрази-зацікавленням станом справ абонента, прощальні фрази тощо завжди є етикетно-клішованими, і в разі невпевненості або й незнання правил епістолярію завжди можна звернутися до кишеневого посібника¹⁴ або скористатися чимось капітальнішим, наприклад, словником спеціальних текстів 文章辞典 *bunsyo dzitenn*¹⁵ або й тлумачним словником¹⁶, де в додатку часто знаходимо таблиці епістолярних кліше для всіх структурних частин листа. Це, наприклад, 1) етикетні кліше вступної частини 前文 *dzenbun* (з розбивкою на 頭語 *togo* – вступні вітальні фрази-безособові звертання; 返信 *hensei* – заключні прощальні фрази, пов'язані з вітальними настільки, що комп'ютерні програми друкують їх попарно; 前文省略 *dzenbun sōryaku* – абревіатури, вживані замість етикетних вступних фраз у випадку браку часу; 時候のあいさつ *dziko no aysacu* – сезонні вітання для кожного з 12 місяців календаря; 安否のあいさつ *ampli no aysacu* – фрази на зацікавленням станом справ адресата); 2) епістолярні кліше для заключної частини листа 末文 *matsu būn* (з розбивкою на 終結のあいさつ *sukocetu no aysacu* – прощальні фрази; 結語 *kecugo* – заключні фрази, あとず *it atodzuke* – кому адресований лист і ким він написаний (адресат за класичними правилами японського епістолярію згадується саме у цій частині листа, а на початку вживается лише безособове звертання); 副文の起辞 *fukubun no kōzō* – постскриптум; 3) для основної частини 主文 *sobun* подається або лише список усталених для епістолярного стилю метатекстових конекторів (さて *sate* – "отже", つきましては *tsukimashite wa* – "у зв'язку з цим", ところで *toko rōde* – "до речі" тощо¹⁷, або дається великий список етикетних кліше (наведений нижче). Отже, проблема японського епістолярію не є нагальною у практичному плані. Проте теоретичного обґрунтування правил епістолярію, дослідження його базових характеристик за екстрапінгвістичними та власні мовними критеріями бракує.

Російські лінгвісти В. Мендрин¹⁸, А.Г. Рябкин¹⁹ вивчали правила японського епістолярію на класичних його зразках, але сучасна школа російської та української лінгвістики обминає стиль листування своєю увагою, хоча наразі з'явилися його сучасні різновиди – ділове листування тощо – включно з електронними різновидами. Щодо теоретичних робіт японських авторів з проблеми характеристик цього стилю на матеріалі японської мови, то їх, за нашими даними, теж не так багато²⁰.

З огляду на брак спеціальних робіт з питання етикетності японського епістолярію автор пропонованої розвідки досліджував регулярність функціонування етикетних мовних кліше як лексико-сintаксичних і навіть текстових комплексів у японських епістолярних мовленнєвих продуктах з метою визначити можливість застосу-

вання критерію етикетної клішованості, специфічної унормованості як одного з релевантних для диференціації епістолярного стилю. Вважаємо, що етикетність є специфічним проявом однієї з трьох найважливіших мовних функцій – комунікативної – і може слугувати власні мовним, поряд з найуживанішими для виокремлення функціонального стилю екстрапінгвістичним, соціальним критерієм диференціації.

Було опрацьовано найтиповіші зразки листів зі збірок японського епістолярію, які демонструють реалізацію комунікативної функції від її чистого різновиду в етикетних листах-кліше до змішаного (з інформативним компонентом). При написанні ми свідомо уникали застосування поширеної в світі латинської транскрипції з метою продемонструвати адекватність української транскрипції, яка є поки що некодифікованою, але мало чим відрізняється від поширеної у слов'янському світі науково обґрунтованої поліванівської.

Нижче на матеріалі побутових листів розглядається системність використання клішованих етикетних конструкцій з метою виявити типові та факультативні різновиди категорії етикетності у текстах епістолярного стилю. Усі листи та етикетні фрази подаються в перекладі автора.

Наведемо спочатку типові різновиди етикетних клішованих фраз.

Навіть у блоку 本文 *hom bun* приватного листа, де традиційно розташовується реальна інформація, якщо вона є, тобто якщо лист увесь повністю не чисто етикетний, частотними є кліше, які зовсім не вживаються в повсякденному усному спілкуванні. Їх можна назвати етикетними кліше. Наприклад: 還暦 *kanreki* "шестидесятиліття", 古希 *kokki* "семидесятиліття", 喜寿 *kōzō* "77 років", 米寿 *heidzō* "88 років", 白寿 *hakudzō* "99 років", ご永眠 *goemai* "вічний сон" (увічливо), ご逝去 *goseikyō* "представитися" (увічливо), お力落とし *otikaraotosi* "засмутиватися", 同封のもの *dofunomo* "назва грошей, які надсилають на память покійного", 香典 *kyōden* "назва грошей, які кладуть на алтар", ご靈前 *goraidzen* "перед духом покійного", 燃香 *sonko* "kaditi ladanom", 吉日 *kitōdzi* "щасливий день".

Як бачимо, мовні кліше, які не мають аналогів у повсякденній розмовній мові, можуть перекладатися одним словом або короткими реченнями. Диференціація цих мовних засобів відбувається залежно від типу листа (вітальній, подячний, лист-жалоба, лист-співчуття тощо). Наприклад, у листі-повідомленні: ...いたしましたので、お知らせ申しあげます ... *itasimacita node, o sirase mosi agemasu* "Повідомляю Вам, що..."; まずは、とりあえずお知らせまで *Madzu va toriaedzu o sirase made* "Принаймі я хочу щоб Ви знали, що..."; у листі-вітанні: ...になられましたそうで、おめでとうございます ... *ni naaremascita soude omedeto gozaimas* "Чув, що Ви стали... Вітаю"; このたびは...とのこと、おめでとうございます *Kono tabi wa...tono koto, omedeto gozaimas* "Чув, що... Вітаю"; у листі співчуття: ...とうかがいましたが、いかがでいらっしゃいますか。... *to ukagaimasita ga, ikaga de irassaimas* ka "Чув, що....то як Ви почуваєтесь?";その後おかげんはいかがでいらっしゃいますが *Sonogo o kagen wa ikaga de irassaimas* ka "Як Ви себе почуваєте?"; ...とうかがってびっくりいたしました。いかがですか。... *to ukagatte bikkuri itasimacita ikaga desu ka* "Я був вражений почуті, що... Як Ви себе почуваєте?"; どうぞゆっくりとご療養なさいますようお祈り申し上げます *Dodo yūkuru to goroyōo nasaimas* o iñori mosi agemasu "Сподіваюся, у Вас буде достатньо часу, щоб відпочити й полікуватися"; 一日も早く回復されますよう おいのりもうしあげます *Itinātimo hajaku kaiyuku saremas* o iñori mosi agemasu "Сподіваюся, що Ви скоро одужаєте"; у подячному листі:していただきまして、本当

にありがとうございました ...*cīte itadakīmasīte*, хонтоні арігато годзаймасіта. "Щиро дякую за те, що Ви..."; ...してくださいまして、誠にありがとうございました ...*cīte кудасаймасіте*, макотоні арігато годзаймасіта. "Я Вам справді вдячний за те, що Ви..."; ...してください本当にありがとうございました ...*cīte кудасарі*, хонтоні арігато годзаймасіта. "Щиро дякую, що Ви..."; ...のけんで、たいへんお世話になりました ...*но кен де, тайхен о сева ні нарімасіта*. "Ви дуже допомогли мені з..."; 本当に嬉しく思っています ...*хонтоні уресіку омотте імасу*. "Я дуже радий, що..."; ...大変感謝しております ...*тайхен канся сіте орімасу* "Я дуже вдячний за те, що..."; ...心からお礼申し上げます。 ...*кокоро кара ореі мосіагемасу* "Щиро дякую..."; ご厚意が身にしみて感じられます *Го коі га міні сіміте* *кандзіраремасу* "Я дуже ціную Вашу доброту"; お陰様で...することができました *О кагесама де.... суро кото га декімасіта*. "Завдяки Вам я зміг...."; みなさまのおかげで感謝しております *Мінасама но о каге де канся сіте орімасу* "Дякую за Вашу допомогу"; まずはお礼まで *Мадзу ва ореі маде*. "У першу чергу хотів подякувати Вам"; とりあえずお礼まで *Topiaedzu ореі маде*. "У першу чергу хотів подякувати Вам"; у листі-проханні: 何かとご多忙のところ誠に申し訳ありませんが *Наніка то го табо но токоро макото ні мосіваке арімасен га*. "Вибачаюся, що звертаюсь до Вас, коли Ви так зайняті"; ご迷惑なこととはぞんじますが *Го мейвакуна кото то ва дзондзімасу га*. "Напевне, я занадто багато прошу, але..."; 早速なおねがいで恐縮でございますが *Сассокуна о негаі де кьюсюку де годзаймасу га*. "Вибачаюся, що відразу переходжу до прохання"; ...ではいただけませんでしょか ...*тева itidakemasese* десь ка. "Чи не могли б Ви..."; ...ていたければ幸いです ...*те itadakereba сайвай десу* "Я був би дуже вдячний, якби Ви змогли..."; お返事をお待ちしております *О хендзі о маті сіте орімасу* "Чекаю на Вашу відповідь"; у листі-жалобі: ...さんご永眠とのお知らせにおどろいております ...*сан го еймін тоно осірасені одоройте орімасу* "Я був вражений почуті, що пан... пішов з життя"; お慰めすることばもございません *О нагусаме суро котоба мо годзаймасен*. "Я не знаходжу слів, щоб полегшити Вам біль"; ご家族皆様のお悲しみ、拝察申し上げます *Го кайдзоку но мінасама но о канасімі, хайсацу мосі агемасу* "Мої співчуття усій Вашій сім'ї"; つつしんでご冥福お祈りもうしあげます *Цуцусінде го мейфуку о інорі мосі агемасу* "Сподіваюся, що на тому світі він буде щасливий"; 実はお願ひがあるのですが *Дзіцу ва о негаі га ару но десу га* "У мене є до Вас прохання"; у листі-запрошенні: ...一度、いらっしゃいませんか ...*itido iressai* масен ка "Чи не змогли б Ви коли-небудь зайти..."; ぜひご一緒にしたいと思います *Дзехі го іссоні сітай то омоімасу*. "Я буду дуже радий, якщо Ви приїднастесь до нас"; お目にかかりたいと思いますが、ご都合はいかがでしょうか *О ме ні какарітай то омоімасу га, го цуго ва ікага десь ка*. "Я був би дуже радий зустрітися з Вами, а як у Вас із часом?"; ご都合がよろしければ、ぜひお出かけください *Го цуго га йоросікереба, дзехі о декаке кудасай*. "Якщо у Вас є вільний час, зайдіть до мене"; 今月中にご都合をお知らせください *Конгецутюні го цуго о осірасе кудасай*. "Будь ласка, сповістіть мене до кінця місяця, чи зможете Ви прийти"; よいご返事をお待ちしております *Йой го хендзі о оматі сіте орімасу* "Сподіваюся, що Ви приймете мое запрошення"; у листах-нагадуваннях: お手数ですが、ご出欠を20までお知らせください *О тесу десу га, го сюккецу о хацука маде о сірасе кудасай* "Вибачаюся за незручності, але будьте ласкаві надіслати відповідь до 20 числа"; у листах-відмовах: 残念ながらご都合がつきません *Дзанненнаагара цуго га цукімасен* "На жаль, у мене немає часу"; あいにくその日は先約がありまして伺えません *Айніку соно хі ва сен'яку га арімасіте* *укагае масен* "На жаль, я не зможу прийти,

оскільки отримав інше запрошення на цей день трохи раніше"; また次の機会には、ぜひ伺いたいと思います *Мата цугі но кікай ні ва, дзехі укагаітай то омоімасу* "Сподіваюся, що я завітаю до Вас наступного разу"; у листах-вибаченнях: 本当にご迷惑をおかけして申し訳ありません *Хонтоні го мейваку о окакесіте мосі ваке арімасен* "Вибачаюся, що створив Вам стільки проблем"; 誠に失礼いたしました *Макотоні сіцурей ітасімасіта* "Вибачаюся за свою невихованість"; 深くお詫び申し上げます *Фукаку о вабі мосі агемасу* "Я дуже вибачаюся"; 実は急な来客がありまして *Дзіцу ва кюна райкяку га арімасіте* "Щиро жалю, я захворів"; どうぞお許ししてください *Додзо оюруси сіте кудасай*. "Будь ласка, вибачте мені"; あしからずご了承ください *Асікарадзу горъосьо кудасай*. "Будь ласка, не тримайте не мене зла"; 重ねてお詫び申し上げます *Касанете о вабі мосі агемасу* "Ще раз вибачте мені" тощо.

На відміну від основної частини приватного листа本文, де відсоток вживання епістолярної лексики і кліше не дуже високий, а іноді вони і взагалі відсутні, вступна частина 前文 і заключна частина 末文 майже повністю компонуються з усталених виразів.

У вступній частині приватного листа 前文 мова йде про речі, які не стосуються інформаційної складової листа. Тут адресант через вживання усталених виразів виражає своє ставлення до адресата, тобто у цьому блокі реалізується фатична, або контактостановлюча функція мови. Цей блок є плавним переходом до основної частини, оскільки вважається неввічливим починати лист одразу розмовою про справи. Традиційно 前文 починається з безособового звертання (тут не називається ім'я адресанта, на відміну від європейської традиції). В основному це слова типу *канго*, які здавна вважалися увічливішими за *ваго*. Вони одразу дають установку на підкresлену ввічливість, тобто є яскравим маркуючим засобом. Майже всі ці слова-звертання мають паралелі в 末文 і завжди вживаються попарно. Найуживанішою парою є паралель 拝啓 *хайкей* – 敬具 *кейгу*, але її ніколи не вживають жінки. Пара 前略 *дзенріяку* – 早々 *сoso* менш офіційна порівняно з 拝啓 *хайкей* – 敬具 *кейгу*; вона вживається, коли немає часу писати детального листа (前略 означає дослівно "опускаю вступну частину"). У випадку вживання цієї пари вітальні фрази і запити про стан здоров'я адресанта не пишуть. Що ж до 拝復 *хайфуку* – 敬具 *кейгу*, то ці два вирази використовують при написанні відповіді на чийсь лист, але насправді вони вживаються дуже рідко.

Сезонні кліше. Сезонні кліше диференційовані за сезонами, навіть місяцями. 一月 *січенъ*: 寒さがひとしお身にしみる今日この頃 *Самуса хітосі о мі ні сіміру кью коного* "У цей сезон сильних морозів..."; 新春とは申しながら、まだまだ寒さがつづいておりますが *Сінсон* *това моосінагара*, *мадамада самуса га цудзуйте орімасу га* "Хоч і сезон Нового року, але морози ще не відступають"; 厳寒の候 *Генкан* *но коо* "У цей період сильних морозів". 二月 *лютий*: 立春とは名ばかりで、さむい日がつづいておりますが *Ріссюн* *това на бакарі де, самуй хі га цудзуйте орімасу га* "Перший день весни" – це лише назва, а все ще стоять холодні дні"; 節分を過ぎましたのにいっこうに春めいてまいりませんが... *Сецубуун* *о сугімасіта* *ноні ікконі харумейте маірімасен га...* "Хоч і минув останній день зими, весна ще не прийшла (вживають після 4 лютого)"; 春寒の候 *сюнкан* *но коо* "У цей період ранньої весни, коли все ще холодно"; 三月 *березень*: ひと雨ごとに春めいてまいりました *Хітоаме* *готоні харумейте маірімасіта*. "Весна стає близькою з кожним днем"; ようやく寒氣もゆるみはじめましたが *Йояку* *канкі мо юруміхадзімемасіта* *га* "Нарешті вщухають морози";

早春の候 Сосюон но коо "У цей період ранньої весни"; 四月
квітень: 春の日うららかな今日このころ Харуно хі ураракана
къо конокоро "Тепер, у період чудових весняних дощів..."; 若草の萌えたつ頃となりましたが Вакакуса но мое-
тацу коро то нарімасіта га... "У цей період, коли проростає молода трава..."; 陽春の候 Йосюон но коо "У цей
період сонячних весняних днів..."; 春暖の候 Сюндан но
коо "У цей період весняного тепла..."; 五月 травень:
風薫る季節となりましたが Кадзекаору кісецу то нарімасі-
та га "У цей сезон ароматних бризів"; 若草ひかる
今日このころ Вакакуса хікару къо конокоро "У цей час,
коли молода трава блищиць на сонці"; 新緑の候 Сінсьоку
но коо "У цей період свіжої зелені"; 六月 червень:
うつとうしい梅雨に入りましたが Уттосій байу ні хаіріма-
сітіга... "Розпочався неприємний сезон дощів"; 緑の色あざやかな今日このころ Мідорі но іро адзаякано къо
конокоро "У цей період яскравої зелені"; 入梅の候 Нюбай
но коо "У період сливових дощів..."; 七月 липень:
厳しい暑さがつづいておりますが Кібісій ацуса га цудзуйт-
орімасу га "Стойте нестерпна спека"; 海山の恋しい季節
となりましたが Уміяма но коісій кісецу то нарімасіта га
"У цей період, коли очікуєш на подорож до моря або в
гори"; 猛夏の候 Мосьо но коо "У період жахливої спеки"; 炎署の候 Енсьо но коо "У сезон нестерпної спеки"; 八月
серпень: 厳しい残暑がつづいておりますが Кібісій дзансю га
цудзуите орімасу га "Стойте нестерпна спека"; 立秋とは名ばかり、暑い日がつづいておりますが Ріссю това
на бакарі, ацуй хі га цудзуите орімасу га "Перший день
осені" – так лиши мовиться, та спека триває"; 残暑の候
Дзансю но коо "У сезон затяжної спеки"; 九月 вересень:
すっかり秋らしくなってまいりましたが Суккарі акірасіку
натте маірімасіта га "Схоже, прийшла осінь"; ひと雨ご
とに秋らしくなっていくこのころ Хітоаме готові акірасіку
натте іку конокоро "З кожним дощем осінь вступає в
свої права"; 初秋の候 Съосюон но коо "У цей період ранніх
дощів"; 十月 жовтень: 日ましに秋がふかまってまいりましたが
Хімасіні акі га фукаматте маірімасіта га "З кожним
днем усе більше дощів"; 菊がある季節となってまいり-
ましたか Kiku каору кісецу то натте маірімасіта га "У
цей сезон, коли квітне хризантема; 紅葉の候 Коіо но коо
"У сезон багряного листя"; 十一月 листопад 寒氣の身-
にしみる季節となりましたが Канкі но мі ні сіміру кісецу то
нарімасіта га "Настало пора, коли холодне повітря
пронизує наскрізь"; 小春日よりのいいお天気がつづいて-
きましたが Кохарубійорі но ії отенкі га цудзуйткімасі-
та га "Бабине літо триває"; 晩秋の候 Бансю но коо "У цей
період пізніх дощів"; 十二月 грудень: 寒氣日ましに厳しい
毎日ですが Канкіхімасіні кібісій майніті десу га "Що не
день холоднішає 寒冷の候 Канрекі но коо "У цей сезон
холодів"; 今年も申し迫りましたが Котосі мо моосі семарі-
масіта га... "Цей рік наближається до завершення
(вживають після 20 грудня). Перераховані вище сезонні
кліше 季節の挨拶 кісецу но айсацу, або 時候のあいさつ
дзіко но айсацу неможливо адекватно перекласти ін-
шою мовою. Ці усталені етикетні вирази можна вважати
диференційною ознакою японського епістолярію, і на
нашу думку, вони є текстовими критеріями, оскільки
задають тональність усього листа, часто бувають пар-
ними і деколи перегукуються з реальною інформацією.
Вони мають психологічне забарвлення, яке виражає
турботу, співчуття з приводу змін у природі.

Говорячи про епістолярні кліше в японській мові, не
можна не зупинитися на особливостях японського мен-
талітету, у якому не останню роль відіграє природа.
Культура та релігія дуже тісно пов'язані з оточенням.
Японці відчувають себе не центром світу, а лише мале-
ньким гвинтиком Всесвіту, макросвіту, бо людина є ли-
ше субстанцією, похідною від Природи. Людина не існує

сама по собі, а мислить себе лише в контексті природ-
ного середовища, тому в листі треба назвати спочатку
зовнішній контекст, а потім вже писати про людські
справи як про невід'ємну складову цього макроконтексту. Таке світосприйняття й зумовило обов'язкове вжи-
вання сезонних кліше в епістолярному стилі. Сезонні
кліше з обов'язковим атрибутом вступного та заключно-
го блоків 前文 дзенбун і 末文 мацубун і найтініше пов'язані
з реальним станом у природі; можна навіть сказа-
ти, що в людському контексті цей блок комунікативний,
а в контексті природи – інформативний.

Наведемо приклади цілих етикетних листів, які не про-
сто складаються з блоків, де вживається багато етикетних
кліше, а можуть самі розглядатися як листи-кліше.

Приклад 1. Етикетний лист-співчуття з приводу хвороби члена сім'ї у період літньої спеки

拝啓

日ごとに暑さが加わってまいりましたが、その後ご主人様のおかげんはいかがでいらっしゃいますか。

今年は例年ない暑さでしたから、ご病気に変わりはしなかつたかと心配しております。来日には、一度お見舞い伺いたいと思っております。ご家族の皆様もさぞご心労のことと存じます。

一日も早いご全決を心よりお祈り申し上げます

敬具

Мос шанування. Що не день спека дужчає. Як почувається Ваш чоловік? Цього року навдивовижу спекотно, і я боюся, щоб це йому не зашкодило. Наступного місяця планую обов'язково навідатися. Думаю, що Ви всі дуже хвилюєтесь з цього приводу. Слодівається, він швидко одужає.

Щиро Ваш

У наведеному прикладі у вступному блокі 拝啓 日ごとに暑さが加わってまいりましたが、その後ご主人様のおかげんはいかがでいらっしゃいますか "Мос шанування. Що не день спека дужчає. Як почувається Ваш чоловік?" за всіма правилами епістолярію міститься безособове звертання 拝啓 хайкей "Мос шанування", сезонне кліше 季節の挨拶 кісецу но айсацу, або 時候のあいさつ дзіко но айсацу відповідно до сезону 日ごとに暑さが加わって-
まいりましたが Хіготоні ацуса га куваватте маірімасіта га... "Що не день спека все дужчає", а також усталена фраза зацікавлення станом здоров'я адресанта その後ご主人様のおかげんはいかがでいらっしゃいますか Соного госюдзінокаген ва ікага де ірассяїмасу ка? "Як почувається Ваш чоловік?"

В основній частині листа 主文 сюбун 今年は例年ない暑でしたから、ご病気に変わりはしなかつたかと心配しております。来日には、一度お見舞い伺いたいと思っております。ご家族の皆様もさぞご心労のことと存じます。 "Цього року навдивовижу спекотно, і я боюся, щоб це йому не зашкодило. Наступного місяця планую обов'язково навідатися. Думаю, що ви всі дуже хвилюєтесь з цього приводу" основний текстовий блок начебто містить інформацію, тобто бажання отримати інформацію про стан здоров'я адресанта, але насправді й він повністю складений з етикетних фраз. У будь-якому випадку навіть якщо адресат і справді так переймається станом здоров'я чужого чоловіка, то для вираження своїх емоцій він використовує усталені заготовки-кліше. Часто увесь лист такого плану являє собою кліше і виконує не інформаційну, а комунікативно-етикетну функцію спілкування.

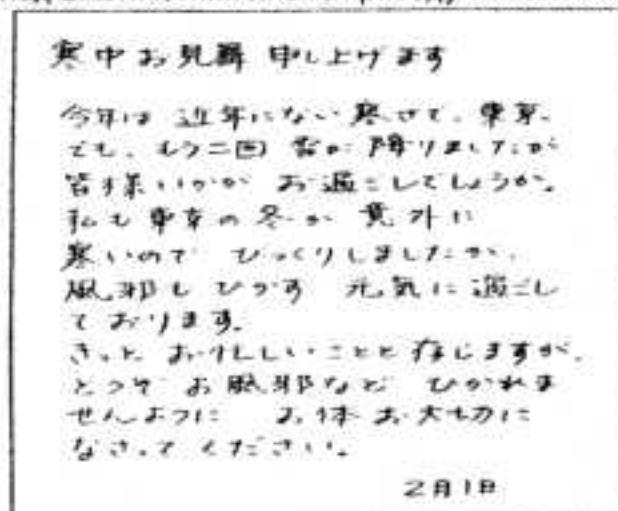
Заключний текстовий блок 末文

一日も早いご全決を心よりお祈り申し上げます 敬具
"Слодівається, він швидко одужає. Щиро Ваш" як і годиться, теж повністю складається з етикетних клішованих фраз, особливо це стосується кліше-прощання 敬具 кейгу "Щиро Ваш", яке, як ми зазначали вище, є складовою усталеного і найпоширенішого парного кліше 拝啓 – 敬具 хайкей – кейгу.

Дозволимо собі висловити припущення, що такі кліше на рівні лексем, фраз і навіть цілого тексту за критерієм відтворюваності можна прирівняти до конструкцій типу фразеологізмів і навіть до типових лексем. Отже,

клішованими в японському епістолярії можна вважати не лише слова і фрази, а й самі листи. Наведемо ще приклади листів-кліше.

Приклад 2. Етикетний лист з приводу зимових холодів

Дозвольте висловити співчуття з приводу найхолоднішого сезону.

Цього року такі морози, яких не було останнім часом, і навіть у Токіо уже вчетверте випав сніг. Як Ви всі там почувастесь?

Я теж був надзвичайно вражений, що зима в Токіо така холодна як ніколи, але мене ще якось оминає застуда.

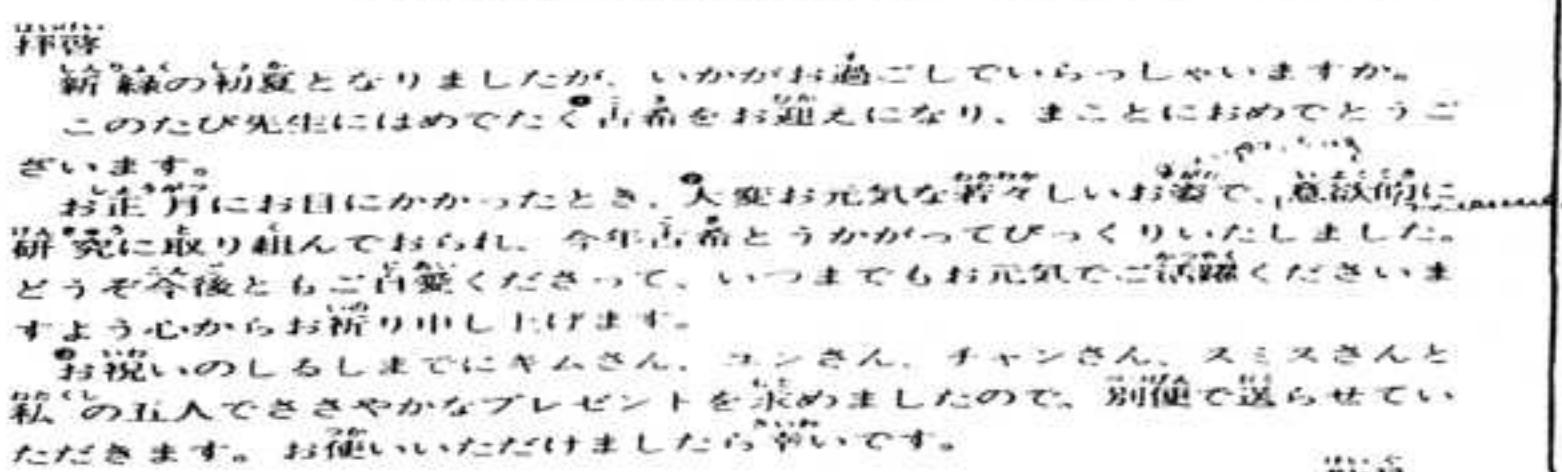
Я знаю, що Ви дуже зайняті, але, будь ласка, бережіть себе, щоб не застудитися.

1 лютого

Порівняно з наведеним вище "Листом-співчуття з приводу хвороби члена сім'ї у період літньої спеки" цей лист клішований навіть більше, тому що немає й натяку на справжню інформацію або бажання її отримати – це чиста реалізація комунікативної функції мови. У всіх блоках листа вжито стандартні етикетні фрази, немає звертання і підпису, – таким листом може скористатися будь-хто, аби лише він відповідав сезону. Його можна в цілому прирівнати до лексеми, настільки він "морфологічний" навіть за принципом відтворюваності в готовому вигляді, до фрази-кліше і фразеологізму. Він нагадує

стандартну вітальну листівку (новорічну тощо), якими користаємося й ми у нашій культурі із занедбаним епістолярієм. Цікаво, що текстова інтегративність (наскільки можна говорити про цей етикетний мовленнєвий продукт як про текст) тут переважно композиційного типу, як у документах-анкетах, погінні та граматичні конектори відсутні, і складові частини сполучаються методом прилягання. Текстові категорії дискретності, компресії та експансії практично нерелевантні – домінуюча категорія етикетності.

Приклад 3. Лист-привітання з приводу урочистої події

Вітаємо

Вже початок літа, повно свіжої зелені. Як Ваші справи?

Вітаю Вас, вчителю, від широго серця з Вашим сімдесятиліттям.

Коли я бачив Вас на Новий рік, Ви виглядали дуже байдарим і молодим, були повністю занурені в дослідницьку роботу, і я здивованій, що Ви цього року зустріли своє сімдесятиліття. Будь ласка, бережіть себе й надалі, я щиро благаю бога, щоб Ви завжди були здоровим і плідно працювали.

На знак привітання ми п'ятеро: Кім, Юн, Тян, Сміт і я приготували Вам невеличкий подарунок; збираємося надіслати поштою окремо.

Будемо щасливі, якщо він Вам стане у пригоді.

Завжди Ваші

Лист, як і в попередньому прикладі, містить інформаційну складову (імена п'яти осіб), проте ім'я адресата не названо. Стандартна ж композиційна унормованість в усіх блоках: 1) у вступному блокі 頭語 того (наявність безособового звертання 拝啓 хайкей "Вітаємо"; яке має відповідник 返信 хенсін у вигляді заключної прощальної фрази 敬具 "Завжди Ваші"; 時候のあいさつ дзіко но айса-

цу – сезонне вітання "Вже початок літа, повно свіжої зелені", фраза на зацікавлення станом справ адресата 安否のあいさつ ампі но айсацу); 2) у заключній частині 末文 мацубуна вживається прощальна фраза 終結のあいさつ сюкеку но айсацу – 敬具 "Завжди Ваші"; заключна фраза 結語 кецуго "Будемо щасливі, якщо він Вам стане у пригоді"; фрази адресації あとすけ атодзуке (кому ад-

ресурсований лист і ким він написаний); 3) у постскрипту міститься етикетна фраза *фукубун но кідзі* («загальні кліше»); основна частина *сюбун* теж складена переважно з

етикуетних фраз. Отже, критерій етикуетності залишається релевантним і у випадку наявності незначної кількості реальної інформації.

Приклад 4. Лист-співчуття з нагоди прикрої події

					前略
					昨日 小下さんから 一入院のお詫びうが かつて、なまくりいたしました。
					日頃お元気な森田さんのことですか ご病気とは想像でます
					まことに知らずに
					失礼いたしました。
					仕事に熱心すぎてお疲れが出来たのは なってしょうが。幸い経過も順調との事。
					油断ならぬに厚養なさいますよ
					お祈り申し上げます。
					機会を見てお見舞いにうかがひたい 思つてありますからあきら手紙
					お見舞い申し上げます。
					トム・マクレナン
					草々
					七月八日
					森田正様

Учора почув від пана Ямасіта про те, що Ви в лікарні, і був дуже вражений. Ви, Моріта-сан, завжди були при здоров'ї, не можна було навіть собі уявити Вас хворим: вибачаюся, я є справді про це нічого не знат.

Ви, мабуть, чи не занадто багато уваги приділяли роботі і переїхалися. На щастя, недуга не страшна, і я благаю бога, щоб Ви ретельно підлікувалися.

Якось я виберу час Вас провідати, а поки що, вибачте, доводиться обійтися лише листом.

Щиро Ваш

7 серпня

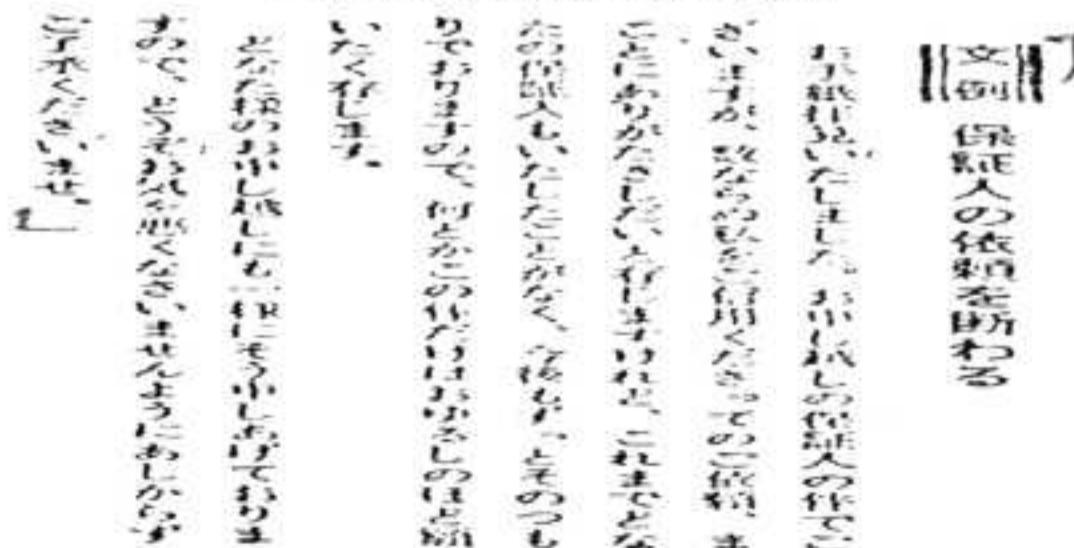
Том МакЛеннан

для Моріта Тадасі.

Лист етикуетно-клішований, комунікативно-кодифікований, хоча порівняно з попередніми наявна деяка інформативність у вигляді конкретних прізвищ адресата, адресанта та третьої особи (пана Ямасіта). Текстуальність проглядається через прояв категорії інтегративності (лексичні та синонімічні повтори, асоціативні ряди лікарня – здоровий – хворий – недуга –

підлікуватися). Дискретність, компресія та експансія унормовані, але логічно обумовлені. Можлива їх парадигматична заміна по лінії довжини та кількості етикуетних фраз, хоча швидше за все заміненим може бути увесь текст, крім реальних прізвищ. Як і в наведеному вище листі, категорія етикуетності домінує і є дистинктивною ознакою листа-співчуття.

Приклад 5. Лист-відмова бути гарантом

Прочитав Вашого листа. Стосово справи, про яку Ви пишете, хочу повідомити, що я справді дуже віячний за те, що Ви неодноразово виявляли до мене довіру, але досі ще ніхто у таких випадках не виступав гарантом; у майбутньому можете на мене розраховувати, але саме у цьому випадку прошу вибачити мені. Будь-хто стосово щої справи Вам скажеть ж саме, і прошу не ганити мене – я не маю наміру Вас образити. Зрозуміть мене правильно.

Цей тип листа можна вважати хоч і стандартно-етичетним, але усе ж у ньому є велика доля реальної інформації. Цікаво, що в листі з негативною конотацією відсутні сезонні кліше, фрази зацікавлення станом справ комуніканта тощо. Незважаючи на це категорія етическості й тут залишається релевантною.

Отже, лінгвістичне й екстраполігістичне обґрунтування наявності композиційних етических блоків у приватному японському епістолярі поряд з аналізом численних, але унормованих різновидів етических кліше у всіх композиційних блоках листа, так само як цілих етических листів-кліше, свідчить про те, що сталі вирази на рівні лексем, фраз і навіть цілого тексту за критерієм відтворюваності у готовому вигляді можна прирівняти до конструкцій типу фразеологізмів. Етическа клішованість японських листів на всіх мовних рівнях – лексичному, синтаксичному і текстовому, тобто категорія етическості, може слугувати диференційною ознакою японського епістолярного стилю.

Вважаємо за доцільне надалі продовжувати пошуки критеріїв диференціації японського епістолярного стилю у лінгвістичній та екстраполігістичній сферах.

¹ Див., наприклад: Селиванова Е.А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации. – К., 2002; Селиванова Е.А. Актуальні напрямки сучасної лінгвістики. – К., 1999; Почепцов Г.Г. Теорія комунікацій. – К.,

- 1999; Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. – К., 2004; ²Мацько Л.І., Сидоренко О.М., Мацько О.М. Стилістика української мови. – К., 2003. – С. 295; ³Там само. – С. 295–302; ⁴Лономарі О.Д. Стилістика сучасної української мови. – Тернопіль, 2000; ⁵Арнольд І.В. Стилістика сучасного англійського языка. – Л., 1982; ⁶Мороховский А.Н. Стилістика англійського языка. – К., 1991; ⁷Чередниченко І.Г. Нариси з загальної стилістики сучасної української мови. – К., 1962; ⁸Горелов В.И. Стилістика сучасного китайського языка. – М., 1979; ⁹Маєвський Е.В. Графическая стилістика японського языка. – М., 2000; ¹⁰Жукова И. Стилістика японського языка. – М., 2002; ¹¹Дебейко О.В. Текстова категорія інтегративності як фактор диференціації функціональних стилів у японській мові (на матеріалі текстів офіційно-ділового та епістолярного стилів) // Вісн. Київ. ун-ту. Серія: Східні мови та літератури. – 2000. – №4. – С. 5–19; ¹²Маєвський Е.В. Зазнач. праця; ¹³Класифікацію подано за посібником 北原房子. 手紙の書き方辞典. 昭文社. – 東京, 昭和59年; ¹⁴Див., наприклад: 深山駿. 手紙の書き方. つばめ出版. – 東京, 昭和58年; 実例手紙辞典. 昭文社. – 東京, 昭和58年; ¹⁵白石大二編. 文章事典. 帝国地方行政学会. 昭和四十四年. 日本語学習使い分け辞典. 講談社. – 東京, 1994; ¹⁶久松清一、左藤健三. 角川国語辞典. – 東京, 昭和五十一年. – 頁 1150–1152 та ін.; ¹⁷Там само; ¹⁸Мендрин В. Соробунъ. Аналіз японського епістолярного стилю. – Владивосток, 1914; ¹⁹Рібкін А.Г. Японський епістолярний стиль. – М., 1949; ²⁰岩波講座. 日本語10. 文体. 岩波書店. – 東京, 1977; 中村明. 日本語の文体. 岩波セミナーブックス. – 東京, 1993; 林四郎, 南不二男. 敬語講座. 明治書院. – 東京, 1973; 敬語と敬語意識. 國立國語研究所報告. – 東京, 1957. – № 11 та ін.

Джерела: P.G.O'Neill. A Reader of Handwritten Japanese. – Tokyo, New York, 1984; 有紀書房刊. 日常手紙の百科. ペン書き字つき. – 東京, 昭和58年.

Надійшла до редакції 01.04.04

І.Л. Каян, викл.

НАЦІОНАЛЬНА СПЕЦІФІКА ТУРЕЦЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З КОМПОНЕНТОМ-ЗООНІМОМ

Розглядаються семантичні особливості турецьких фразеологізмів з компонентом-зоонімом, зв'язок між фразеологічним значенням та світоглядом, культурою турецького народу.

The semantic peculiarities of Turkish set expressions with the zoonim-component (name of animal) as well as the connection between the phraseology and the world view, the culture of the Turkish people analyzed.

Вивчення національної специфіки фразеології різних мов допомагає зрозуміти національні стереотипи та образне мислення того чи іншого етносу. Слід зазначати, що на мову у процесі її історичного розвитку впливають і позамовні явища – мислення, пізнання, свідомість, а особливо ж культура мовного колективу. Звичайно, ці явища впливають не лише на фразеологію мови, а й на всю її лексичну систему, але через фраземи та паремії, що є зразками народної творчості, виявляються найбільш яскраво. Більшість дослідників-фразеологів намагаються вибрати якесь певну тематичну групу сталих виразів відповідно до домінуючого компоненту фразеологізму, щоб охарактеризувати тип мотивації та етнонаціональні особливості фразеологічного пластику цієї групи. Найбільш цікавими та досить чисельними є фразеологізми з компонентом-зоонімом. Світ тварин завжди був загадковим і привабливим для людини, назви тварин завдяки конотативним значенням у метафоричній формі відображають сприйняття світу певною етнічною спільнотою. Фраземи та паремії турецької мови з компонентом-зоонімом відображають ставлення турецького народу до тих чи інших тварин.

Актуальність даного дослідження визначається недослідженістю турецьких фразеологізмів з компонентом-зоонімом, їх джерел походження та невивченістю системних зв'язків у межах даної групи фразеологізмів. Метою даної роботи є встановлення факторів, що є причиною специфічних конотацій турецьких фразеологізмів, класифікація турецьких фразеологізмів відповідно до класу тварини даного фразеологізму. Зоофразеологізми у лінгвістиці на матеріалі різних мов досліджували лінгвісти В.Д. Ужченко¹ (українська мова), О.А. Корнілов² (російська мова), А.Г. Назарян³ (французька мова), Д.Т. Мальцева⁴ (німецька мова), Б.М. Ажнюк⁵ (англійсь-

ка мова). На матеріалі турецької мови розглядалися лише конотативні значення зоонімів у складі фразеологізмів⁶. Матеріалом даного дослідження є фразеологізми (фраземи, прислів'я та приказки) з компонентом-зоонімом, що були вибрані нами з різних лексикологічних джерел сучасної турецької мови.⁷

Як зазначає І.А. Голубовська⁸, "середовище проживання етносу... відіграє важливу роль у формуванні еталонних стереотипів і усвідомлення дійсності, через яку етнос "бачить" світ... На кінцевому етапі ім може бути присвоєна номінація національних інтелектуально-оцінних концептів". Як національно марковані одиниці у фразеологізмах виступають назви тварин, які мають різні значення залежно від мови. Але різниця від мови до мови проявляється у них на рівні конотації, тобто спостерігаються різні відтінки значення, різні додаткові значення одного і того самого слова. Зазначимо, що конотація зоонімів, а також їх продуктивність при формуванні сталих виразів, є наслідком декількох факторів, найважливішими з яких є такі: 1) поширеність тієї чи іншої тварини на даній географічній території (так, наприклад, назви таких тварин, як газель (*ceylan*) та антилопа (*ahu*), що живуть у лісах Анатолії, використовуються турками з конотативним значенням у поєднанні з іншими словами: *ceylan gibi* – "стрункий і вродливий як газель", *ceylan bakişlı* (досл. з поглядом газелі) – "з присмінним поглядом" або *ahu gözlü* (досл. "з очима як у антилопи") – кажуть "про ясні та красиві дівочі очі", *ahu gibi* (досл. "як антилопа") – "приваблива, красива жінка". 2) роль тварини у сільськогосподарській культурі цього народу (у Туреччині з цього погляду, у першу чергу, можна виділити барана (*koç*), що в складі ідом позначає юнака у розквіті сил; якщо людину порівнюють з бараном, то таким

чином хочуть підкреслити її фізичну велич і могутність ко^ç *yiğit* (досл. "баран-молодець") – "молодий, сильний хлопець". Сталі вирази з лексемою ягн, спокійних, слухняних осіб: *kuzu gibi olmak* – "бути слухняним, як ягня" *kuzu kesilmek* (досл. "бути зарізаним як ягня") – "бути покірним", а фразеолопзми з лексемою вівця (*koypıl*) позначають тупість: *koypıl bakişlı* – "з тупим поглядом", *koypıl kaval dinler gibi dinlemek* (досл. "слухати, як вівця ріжок пастуха") – уважно слухати, але нічого не розуміти з розмови. Та найбільшим другом кочівника-турка був, звичайно ж, кінь (*at*), про що і свідчить і величезна кількість ідіом і прислів'їв, пов'язаних з цією твариною. Цікавий коментар до приказки *At yiğidin yoldaşdır* "кінь друг – молодця": "Турки дуже люблять коня... турки всі дні проводять з конем перевезення, мандрівки... Кінь настільки близький друг турка, що він доглядає його краще ніж дружину та дітей"⁹. Кінь взагалі пов'язаний не лише з господарством турка, а й взагалі з його свідомістю та повсякденним життям, змаганнями на війні, про що свідчать і такі приказки: *At kudümü, yurt kudümü, avrat kudümü* – "турок вважає священими свого коня, батьківщину та дружину". Цікаві є фраземи й з орнітоніром півень (*horoz*): *horozu bile yuturtaalar* (досл. "у нього півень навіть несеться") – про людину, якій дуже щастить. Поруч з півнем досить продуктивним компонентом сталих виразів з орнітоніром гусак, який вважається досить важливою твариною у сільському господарстві: *kaz gibi içip tavuk gibi yere duşmek* (досл. "літати, як гуска, а впали, як курка") – "обіцяти виконати велику справу, а не виконавши нічого, мовчати", *kaz kazla daz dazla, kel tavuk topal horozla* (досл. "гусак з гускою, лисий з лисим, обскубана курка з кривим півнем") – "кінь з конем, віль з волом", *kaz gibi yolmak* (досл. "обскубати як гуску") – "обдерти як липку". 3) роль та місце певної тварини у міфології, історії, культурі народу (наприклад, для турків тотемом є вовк, у легендах і поезії в образі вовка (*kurt*) вони зображені богом неба Тенгрі, згідно з переказами ж, тюркські племена походять від вовків, тому цей зоонім має відмінні від інших мов конотації. Коли турки кажуть о *işin kurdu dur* (досл. "він знає свою справу як вовк"), то це означає, що зазначенна особа є майстром своєї справи. Вовк вважається священою твариною Анатолії ще з хетських часів. Вовк є тотемом анатолійських турків. Зокрема це підтверджують і такі вирази як *kurtlar uluyunca ineklen yemesinler diye gökten ağızlanınna uyuşecik düşer* – "коли вовки виуть, ім з неба в рот їжа дістается", що свідчить про святість і богообраність вовка, *kurtla kuzu yu banştırmak* (досл. "помирити вовка і ягня") означає досягнути вічного миру, хоча зазвичай цей вислів у сучасній мові у переносному значенні використовується відносно до ситуацій, здійснення яких є малоймовірним фактом. Ідіома *eski kurt* (досл. "старий вовк") – 1. "майстер своєї справи"; 2. "спритна людина" – зображені вовка вже двояко і плавно переходить у фразеологізм *kurt dumanlı havayı sever* (досл. вовк любить туманну погоду) – час, коли можна без перешкод здійснити задумане, що надає постаті вовка конотативного значення хитрості.

Цікаві також легенди та міфи у турків пов'язані з мальчишкою, але дуже співчулою пташкою – соловейком (*bülbül*). За легендою, соловейко у турків вважається надзвичайною пташкою. До речі, це переконання пов'язане ще з перською культурою та перськими традиціями, які турки перенесли на свої території. Цей маленький птах, що красиво співає, є об'єктом багатьох казок, легенд, оповідок. Взагалі він є символом кохання, його спів – слова молитви, слова поклоніння, з якими закоханий звертається до своєї коханої. У фразеології ж цей орнітонім передає стан закоханості, взагалі має піше позитивні конотації. Зокрема є такі цікаві фразеологізми з назвою цієї пташки: *bülbül gibi bilmek* (досл. "знати, як соловейко") – "досконало знати", *bülbül gibi konuşmak* (досл. "розмовляти, як соловейко") – "гарно і красиво розмовляти", *bülbül gibi şakıtmak* – "говорити красивим голосом", *bülbül*

gibi açılmak (досл. "розкритися, як соловейко") – "поступово розговоритися". Є також два прислів'я, у яких зображені страждання соловейка, покараного за свій голос: *bülbülü altın kafese koymuşlar ah vatanım der* – "соловейко і в золотій клітці сумує за батьківщиною", *bülbüle altın kafes zindandır* – 'соловейку і золота клітка в'язниця". *Bülbün çektigi dili belası* (досл. "соловейко страждає через свій голос") – "язик мій – ворог мій". Джерелом виникнення цих прислів'їв можемо вважати турецьку народну казку "Соловейко та король", у якій лейтмотивом є сум соловейка за лісами, якого змусили співати у королівському палаці.

А з всемогутнім легендарним птахом феніксом, що живе, за переказами, на горі Каф, порівнюються горді і впевнені в собі люди. Є у турецькій мові і декілька фразем, пов'язаних з легендарними птахами. Так, у багатьох казках ідеться про птаха-фенікса, що живе біля міфічної гори Каф. Цей птах всемогутній і завжди приходить на допомогу казковим героям, він не потребує допомоги, що і відображається у фраземах: *anka gönüllü* – "гордий", *anka gibi* – "неіснуючий, як фенікс". Узагалі всі фразеологізми з компонентом-зоонімом можна класифікувати за трьома семантичними ознаками: 1) із загальним поняттям-зоонімом, наприклад, тварина (*hayvan gibi* – "грубий як тварина"), птах (*kuş iyuksu* – "чутливий сон"), комаха (*böcek gibi* – "рухлива дитина"), риба (*balık etinde* – "не худий і не товстий, як риба"); 2) фразеологізми з назвами конкретних представників світу тварин – власне зоонімами (*deveyi pire yapmak* – "робити з муhi слона"), орнітонімами, ентомонімами, назвами рептилій, амфібій тощо; 3) сталі вирази з назвами частин тіла тварин – партонімами (дзьоб (тур. *gaga*): *gaga burun* (досл. "ніс-дзьоб") – орлиний, крючкуватий ніс, крила (тур. *kapalı*): *kapalı açmak* (досл. "розкрити крила") – "захищати когось", пух (тур. *tüyü*): *tüyü gibi* (досл. "як пух") – "легенький, як пух", *tüylen diken diken olmak* – "покритися гусячою шкірою").

Як видно з вищезазначеного та наведених прикладів, фразеологія турецької мови є явищем цілком самобутнім і цікавим і дає уяву про сприйняття турками навколоїшнього середовища. У семантиці фразеологізмів представлена інформація, яка відображає культурні коди та світосприйняття у картині світу турецького народу, а також демонструє національну специфіку найяскравіших фразем і паремій сучасної турецької мови. Подальший розвиток даної теми ми вбачаємо і встановленні ідеографічної класифікації турецьких фразеологізмів з компонентом-зоонімом за фразесемантичними групами, що сприятиме чіткому усвідомленню таких явищ, як полісемія, синонімія й антонімія у межах турецьких фразеологізмів з компонентом-зоонімом та встановлення взаємозвязку між фразеологією та мовною картиною світу турецького народу.

¹Ужченко В.Д., Алексєєв Л.Т. Українська фразеологія – Харків 1990. – С. 132–133. ²Корнілов О.А. Языковые картины мира как производные национальных менталитетов. – М. 2003. – С. 237–241. ³Назарян А.Г. Почему так говорят по-французски. – М. 1968. – С. 320–321. ⁴Мальцева Д.Г. Немецкий язык. Страноведение через фразеологию. – М. 1991. – С. 40–46; ⁵Ажнюк Б.М. Англійська фразеологія у культурно-естетичному висвітленні. – К. 1989. – С. 22. ⁶Каян і.Л. Конотації зооморфізмів у сучасній турецькій мові // Мовні і концептуальні картини світу Збірник наукових праць. – К. 2004. – Вип. 10. – С. 249–253. (БТРС) ⁷Большой турецко-русский словарь / Под ред. Баскакова А.Н. – М. 1998. (TDS) ⁸Ali Puskallıoğlu. Türkçe deyimler sözlüğü – Ankara: Arkadaş yayinevi, 1998; (ADS) Atasözleri ve deyimler sözlüğü Hazırlayan Aksoy Omer Asım – İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, 1988. ⁹Eyüboğlu I.Z. Butun yönler ile Anadolu inançları – Ankara: Koza yayınıları, 1974. ¹⁰Голубовская И.А. Этнические особенности языковых картин мира. – К. 2002. – С. 198; ¹¹(ADS) Atasözleri ve deyimler sözlüğü Hazırlayan Aksoy Omer Asım – İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, 1988. – С. 164.

Ю.Л. Мосенкіс, д-р філол. наук

ТЮРКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СПЕЦКУРСУ "АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ФІЛОЛОГІЇ"

Основне завдання праці – показати важливість свідчень тюркських мов для спецкурсу "Актуальні проблеми сучасної філології".

The major concern of the research is a demonstration of importance of the Turkic language evidences in the special course "Actual problems of the modern philology".

Тюркологія – багатоаспектна і винятково перспективна галузь знання. Як відомо, порівняльне вивчення тюркських мов має доволі тривалу історію – воно розпочалося задовго до виникнення порівняльно-історичного мовознавства (лінгвістичної компаративістики) як методу і теорії. Однак тюркологія як комплексна дисципліна аж ніяк не може обмежуватися лінгвістикою і включає також літературознавство, фольклористику, етнографію, історію й інші аспекти вивчення тюркських народів. Набувають значної ваги дисципліни, що перебувають на межі, на стикові інших, як-от лінгвофольклористика.

Кожна тюркська мова має прімітні особливості, визначені власним лінгвогенезом, – ті, котрі вирізняють її з-поміж інших близькоспоріднених мов. Одним із важливих завдань лінгвістичної тюркології є, відповідно, дослідження не лише інтегральних, а й диференційних рис у мовах кожного тюркського народу.

Як відомо, ще з XIX ст. визначено низку кардинальних проблем тюркології, які досі не набули однозначного розв'язання і потребують дальшої пильної уваги і тюркологів, і представників інших галузей знань. Спробуємо перелічити деякі з таких проблем. По-перше, проблема реконструкції пратюркської мови, розглаження якої дало весь спектр відомих мов цієї групи – як давніх, так і сучасних. Тут окреме питання – місце чuvаської мови і роль її свідчень у пратюркських реконструкціях і деталізації наших уявлень про процеси становлення інших тюркських мов. По-друге, з'ясування відношень між тюркськими мовами й іншими алтайськими – монгольськими, тунгусо-маньчжурськими, корейською та японською. По-третє, визначення місця тюркських мов серед інших мов Євразії, що не входять до алтайської родини, – ідеться про співвідношення тюркських мов із уральськими (фінно-угро-самодійськими), дравідійськими, картвельськими, іndoєвропейськими, палеоазійськими та деякими іншими. Особливої уваги потребують алтайська й урало-алтайська гіпотези (праці Є.Д. Поліванова, Г. Рамстедта, М. Рясянена й ін.). Матеріал тюркських мов і гіпотези, вироблені в тюркології, можуть становити значний інтерес також для кореїстів і японістів – з огляду на наявність виразного тюркського шару в корейській і японській мовах (праці Є.Д. Поліванова, М.О. Сиром'ятникова й ін.). По-четверте, питання про зв'язки тюркських мов із мовами давньосхідних цивілізацій – шумерською (на території сучасного Іраку), еламською (доперською мовою Ірану), хуррито-урартськими (давні мови північної Месопотамії та Сирії, у яких поєднані іndoєвропейські й кавказькі елементи). По-п'яте, проблема датування появи тюркських племен у Європі, яка розділяється на декілька окремих питань: можливі тюркські компоненти у складі давніх племен України – кімерійців, скіфів і сарматів, можлива присутність тюркомовного компоненту в давній Малій Азії (Анатолії), особливо з урахуванням низки паралелей між доіndoєвропейськими елементами давньомалоазійських мов (хаттською та хетто-пувійськими) і тюркськими мовами. По-шосте, проблема прототюркських компонентів у складі тих азі-

ських племен, які масово переселялися на Американський континент. Кожну з цих проблем у різний час розробляли авторитетні тюркологи. Про сказане свідчить новітня оглядово-підсумкова монографія академіка АН Татарстану М.З. Закієва¹.

Можлива і потрібна проекція принаймні частини перелічених проблем на окремі тюркські мови. Так, досліджуючи азербайджанську мову, у ній варто звернути увагу на ті елементи та риси, які вирізняють її з-поміж інших тюркських мов. Серед таких елементів віднаходиться й ті, що успадковані від передісторичних і ранньоісторичних мешканців регіону – пуллубеїв, кутіїв, маннейців, мідян і кавказьких албанців (праці І.Г. Алієва, К.Г. Алієва, Г.А. Гейбуллаєва, М.К. Дмитрієва, М.А. Ширалієва, З.І. Ямпольського й ін.). У подібному аспекті мають неабиякий інтерес такі тюркські мови, як турецька, каракалпацька, чuvаська. Дослідження значно ускладнюється тим, що підготовання етимологічних словників і порівняльно-історичних граматик на матеріалі тюркських мов помітно відстає від аналогічної роботи на базі іndoєвропейської родини. Праці В.Г. Єгорова, Е.В. Севоряніна, К.М. Мусаєва й інших визначних лінгвістів-туркознавців у галузі компаративістики, виконані у руслі лінгвістичних традицій, відбивають певне утримання їхніх авторів від широких порівнянь і узагальнень, тоді як праці О. Сулайменова, А. Карімулліна, у яких запущено якнайширший порівняльний матеріал, потребують удосконалення й уточнення з позицій класичної лінгвістичної компаративістики².

Підготовання фахівців зі східних мов, зокрема тюркських, має синтезувати мовну практику з лінгвістичною теорією. Для поповнення роботи в цьому напрямі варто було б, на наш погляд, запровадити для студентів-тюркологів спецкурси, у яких висвітлювалося б походження тюркських мов узагалі й конкретних мов спеціальності зокрема, акцентувалася б увага на генеалогічному та типологічному визначення цих мов, аналіз їхніх інтегральних рис, з одного боку, і диференційних – з другого. Відчувається нагальна потреба в українськомовному посібнику, який у міру можливості охоплював би принаймні частину перелічених питань. Ураховуючи, що значна частина студентів не обмежується однією східною мовою і студіює другу або навіть третю, було би не звідмінно активізувати порівняльні дослідження у цій галузі як із науковою, так і з навчальною метою.

Дуже корисним для студентів, які здобувають лінгвістичну (і загалом філологічну) освіту в галузі тюркології, є демонстрування значущості тюркських мов для висвітлення історії інших мов. Так, праці Г.І. Халимоненка яскраво засвідчили помітну роль тюркської лексики, належної до різних семантических груп, в історії української мови. Варто зазначити, що слов'янсько-туркський мовно-культурний контакт інтенсивно відбувався і в період Київської Русі, і навіть ще до утворення цієї держави. Низка дослідників указує на вагомі аргументи про наявність тюркського компонента у складі скіфсько-сарматських племен (які традиційно вважаються іранськомовними, однак, поза сумнівом, включали в себе різні племена та різні мови, зокрема і

слов'янські, і, слід гадати, тюркські). Свідчення про тюрків знаходяться і в "Історії" Геродота V ст. до н.е., і в творах інших античних авторів.

Окрема галузь, варта наукової уваги і висвітлення у навчальному процесі, – тюркська епіграфіка. Вже сама по собі історія давньотюркських рунічних написів, а особливо проблема їхнього виникнення та співвідношення з іншими системами письма, – захоплюючий матеріал і для дослідження, і для викладання (прикладом можуть виступати праці С.Ю. Малова, Л.Р. Кизласова, в українській тюркології – Ф.Г. Туранли).

Мало розробленою, але дуже перспективною галуззю є лінгвофольклористичне вивчення тюркського матеріалу, зокрема, студії над проблемою взаємодії слов'янського, іранського і тюркського епосу, казкового фольклору, міфологічних систем узагалі і міфонімії зокрема тощо. Праці П.М. Меліоранського, Ф.Є. Корша, М.О. Баскакова, К.Г. Менгеса, О. Сулайменова й інших авторитетних тюркологів дають яскраву ілюстрацію того, яким корисним є заполучення тюркологічних свідчень для вивчення такого фольклорного у своїй основі тексту епохи Київської Русі, як знамените "Слово о полку Ігоревім". На жаль, сучасний тюркологі бракує таких фахівців, які б поєднували у своїх наукових зацікавленнях, як академік Ф.Є. Корш, і україністику, і інші галузі славі-

стики, і класичну філологію, і тюркологію, і іраністику. Не менш корисним був би синтез (на тюркському матеріалі, але на широкому порівняльно-історичному тлі) лінгвістичних студій з етнолого-етнографічними (варто згадати хоча б праці С.П. Толстова).

З огляду на помітну активізацію останнім часом досліджень на матеріалі кримськотатарської (кримтатарської) мови, варто було би, на наш погляд, не лише поглиблювати студії над різними рівнями системи цієї мови та питанням про її специфіку серед інших тюркських, але й ширше звертатися до вивчення кримської топонімії, до спроб установлення кореляцій між лінгвістичними, етнографічними й археологічними свідченнями про давню історію Кримського півострова, до свідчень про кімерійців, таврів та інші давні племена цього регіону.

Висвітлення зазначених питань на лекційних і семінарських заняттях, у наукових і навчальних публікаціях показує, що такий матеріал викликає зацікавлення студентів, сприяє поглибленню у них теоретичних знань зі спеціальності, стимулює до власної наукової творчості.

¹ Замієв М.З. Происхождение тюрков и татар – М., 2003. ² Мосенюк Ю.Л. Азербайджанска та інші тюркські мови – нащадки мов давньосхідних цивілізацій // Мова та історія. – К., 2004. – Вип. 70. – С. 122–129.

Надійшла до редакції 03.09.04

О.В. Оськін, асп.

ТРАНСФОРМАЦІЙНИЙ АНАЛІЗ ПРЕДИКАТИВНИХ ОДИНИЦЬ СУЧАСНОЇ КОРЕЙСЬКОЇ МОВИ

З використанням трансформаційного методу аналізуються та класифікуються предикативні одиниці корейської мови, які характеризуються вторинним предикативним зв'язком.

The article provides transformation analysis and classification of the Korean predicative syntactic units characterized by secondary predicative relations.

До останнього часу предикативний зв'язок використовувався лінгвістами при визначені дискретності структури речення лише відносно виокремлення на його основі головних членів речення, але майже не досліджувався відносно другорядних членів речення. Проте існують мови, де синтаксичні відношення між граматичними компонентами дуже різноманітні й унікальні, не схожі на стандартні відношення у структурі індоєвропейських мов. У сучасній корейській мові неоднорідність предикативних зв'язків, їхня градація та ієрархія не викликають сумніву, а розгляд реалізації всього різноманіття цих зв'язків на структурно-семантичному рівні має науковий інтерес, особливо в плані типологічних порівнянь. Первінний предикативний зв'язок як головний і найпоширеніший, а отже, найбільш вивчений тип зв'язку нами не розглядається. Зроблено спробу описати та класифікувати предикативні одиниці, які характеризуються вторинним предикативним зв'язком, встановити синтаксичні відношення в системі корейської мови з використанням трансформаційного методу аналізу мовних явищ.

Як спеціальний об'єкт дослідження предикативні одиниці не виступали в жодній лінгвістичній праці з корейстики і тому не можуть вважатися достатньо вивченими, – у працях Ю.М. Мазура, О.О. Холодовича, Ф.В. Малькова, що вивчали принципи побудови речень сучасної корейської мови, знаходимо лише окремі спроби дослідити це питання. Разом із тим регресивна структура побудови речень з присудком у кінці, препозитивне розташування залежних слів у реченні, фіксований порядок слів і безсполучниковий зв'язок між синтаксичними конструкціями обумовлюють велике функціонально-синтаксичне навантаження предикати-

вних одиниць у корейській мові. Термін "предикативна одиниця" був введений С.І. Абакумовим і в подальшому використовувався для позначення частин складного речення¹. Поняття предикативної одиниці є, однак, важливим і при вивченні побудови простих речень, бо воно дозволяє знайти спільні й відмінні ознаки між простим і складним реченнями: матеріал для їхнього утворення той же самий – предикативні одиниці, але використання їх неоднакове. Проблема віднайдення меж між складним і простим реченням у корейській мові є досить актуальну. Ю.М. Мазур пропонує визначати ступінь складності речення за наявності в ньому предикативних одиниць, або, як він їх називає – "предикативних груп" "речення, що складається з однієї предикативної групи, з простим"². Отже, речення може складатися з однієї чи кількох предикативних синтаксичних одиниць. За Ю.М. Мазуром, предикативною є синтаксична одиниця, яку завершує присудок (це може бути присудок різного рівня членування речення). Звідси випливає й визначення предикативної одиниці, яким ми будемо користуватися в нашій роботі, – це некомунікативне мінімальне синтаксичне утворення, яке має граматично означені категорії часу й об'єктивної модальності, характеризується вираженням певної логіко-змістової структури та включає внутрішній присудок як опорний і завершальний елемент. Комунікативно самостійна предикативна синтаксична одиниця є реченням.

Речення відрізняється від предикативної одиниці низкою суттєвих ознак. По-перше, речення характеризується певною метою висловлювання, через що розрізняють розповідні, питальні, спонукальні реченні. Мета висловлювання виражається спеціальними засобами (питальні слова, порядок словоформ, викорис-

тання присудків у певному способі, наявність специфічної інтонації) і позначається на звуженні форм синтаксичної парадигми тієї предикативної одиниці, яка стала основою для побудови даного речення. По-друге, речення має систему комунікативних форм, які відсутні в предикативній одиниці (актуальне членування, логічний наголос). По-третє, речення має засоби формування й вираження суб'єктивно-модальних значень. Н.М. Сазонова⁴, досліджуючи предикативні зв'язки в англійській мові, зазначала, що відмінність вторинних предикативних одиниць від речень полягає в тому, "що в них предикативність як значення обмежується речовою співвіднесеністю предмета й ознаки, коли в реченнях предикативність включає також віднесеність до дійності в плані часу, реальності, ставлення мовця".

Предикативні синтаксичні одиниці можуть займати в корейському реченні ті ж позиції, що й однословні члени речення, виконуючи відповідну роль присудка, підмета, означення, уточнення, обставини. Наприклад: (1) 지금 만들고 있는 음식 이름이 무엇입니까? *cigim mandilgo innin iimsik irim-i muossimnikka?* "Як називається страва, яка зараз готується?" (2) 그가 일생 동안 쓴 것은 시 한 편이었어요. *kiga ilseong dongan ssin gosin si han phiopppuni-ossô-uo* "Єдине, що він написав за все життя, був один вірш". (3) 우리는 모두 노래를 부르면서 산에 올라갔습니다 *upi-pip modu nore-ril purimibonso san-e ollakassimnida* "разом, співаючи пісні, ми піднімалися на гору". Приклад (1) має разом з ядерною структурою *이름이 무엇입니까?* "назва яка є?", яка характеризується первинним предикативним зв'язком – підмет і присудок, ще й вторинну предикативну одиницю *제가 만드는* "зараз <яка готується> страва", що виступає розгорнутим означенням до підмета, вираженого іменником *이름이* "назва". У реченні (2) предикативне ядро складається з іменного присудка *시 한 편이었어요.* і розгорнутого підмета *그가 일생 동안 쓴 것은* "те, що він написав за все життя", вираженого підметовою групою, яка субстантивується словом-конструктом *것* і являє собою вторинну предикативну одиницю. У прикладі (3) вторинна предикативність виражається обставинною предикативною групою *모두 노래를 부르면서* "разом пісні співаючи", де дієприслівник *부르면서* показує вторинну дію, що супроводжує дію основного присудка. Як бачимо, українською мовою ці предикативні конструкції можуть перекладатися і підрядним реченням, і дієприкметниковими чи дієприслівниковими зворотами. До речі, в українській філології вторинну предикативність називають "напівпредикативністю"⁵; до напівпредикативних структур відносять відокремлені дієприкметники й дієприслівники, прикладки, відокремлені прикметники та прислівники, а також відокремлені іменні звороти, неузгоджені з підрядним сполучником. Булаховський⁶ називає предикативним нашаруванням члена речення ті структури, які несуть у собі вторинну предикативність. Такими він вважає відокремлені слова й звороти української мови, які, виконуючи функцію другорядних членів речення, доповнюють думку мовця і одночасно відіграють роль мовних засобів економії висловлювання, його концентрації навколо одного центру. Завдяки цьому відокремлені члени речення створюють гнучкість синтаксичної структури мови, збільшують кількість можливих паралельних конструкцій (синтаксична синонімія).

У сучасній корейській мові відокремлення не отримує відповідного пунктуаційного оформлення; воно відбувається за допомогою інших засобів – інтонаційного членування речення, винесення відокремленої групи на початок речення, оформлення видільними частками. Тому в корейській мові на відміну від української не

можна говорити про взаємозаміну понять "відокремлені звороти" і "предикативні одиниці". Наприклад, в українському реченні *Знесилений, кінь зупинився, важко дишучи* (О. Гончар) вторинний предикативний зв'язок представлений відокремленим означенням, вираженим дієприкметником *знесилений*, який знаходиться в препозиції до означуваного слова, а також відокремленою обставиною, вираженою дієприслівниковим зворотом *важко дишучи*, який знаходиться в постпозиції стосовно присудка речення. У корейській мові існує фіксований порядок слів і постпозиція неможлива. Наприклад: (4) 일은 어느 때 오는 날에 일어났습니다 *kî irin bpî ri o-pîn pag-e ironassimnida* "Цей випадок стався одного дощового дня" (досл. "цей випадок одного <дощ іде-> дня стався"); (5) 과학적인 실험을 함으로써 사실을 증명할 수 있어요 *kwahakcôgin silhôm-il hamrossô sasir-il chingtuông-hal su issôyo* "Провівши наукові експерименти, (ми) зможемо довести факти" (досл. "наукові експерименти <робити-本身就으로써> зможемо факти довести"). У прикладі (4) предикативна одиниця *어느 때 오는* "одного разу дощ іде" є означенням, що стоїть у препозиції до означуваної обставини часу *날에* "в день" і не відокремлюється пунктуаційно. Оскільки ця структура є предикативною, у ній можна виділити підмет і присудок: іменник *이* "дощ" стоїть в основному відмінку, що характерно для підметів корейської мови⁷, а форма *오* "іде" є тим самим опорним компонентом, або внутрішнім присудком, яким і виражається предикативність даної одиниці. У реченні (5) існують дві предикативні групи зі спільним підметом, який формально не виражений і встановлюється за контекстом: внутрішній присудок першої групи *과학적인 실험을* *함으로써* виражений особливою формою дієслова *하다* (*本身就으로써*), яку філологи-кореєзнавці називають дієприслівником; опорним компонентом другої групи є фінітний присудок *할 수 있어요* "зможемо довести". Отже, перша частина цього речення є предикативною одиницею, що виступає розгорнутою обставиною у складі другої, головної, частини. Очевидно, що речення в наведених прикладах (1)-(5) є результатом синтаксичного скрещення як мінімум двох елементарних речень. Користуючись термінологією генеративного підходу до синтаксису⁸, можна припустити, що поверхнева структура корейського речення з розгорнутими членами речення (предикативними одиницями) має трактуватися як пермутація лінійного розташування мінімум двох елементарних (ядерних) речень: рамочного і складового. Останнє змінює свою вихідну структуру (трансформується), приєднуючись до рамочної конструкції. Отже, опис предикативних одиниць можна виконати в термінах трансформаційної моделі, що допомагає встановити приховані синтаксичні відношення на основі аналізу поверхневої будови речення. Так, речення (6) 어제 친구가 온 것을 몰랐습니다 *bje chinguga o-p gosil mollassimnida* "Я не знав, що вчора приходив друг" складається з рамочного речення (*나는*) *몰랐습니다* "я не знав" і складового *어제 친구가 왔습니다* "вчора приходив друг". Складове речення, яке можна представити як *N1V1*, зазнає за допомогою слова-конструкта *gôth* субстантивної трансформації *T(N1V1)gôth → (N1Vadj) gôth → Ngôth* й входить до рамочної конструкції *N2V2*, де *T* позначає трансформ речення, *N1* і *N2* – підмети в обох частинах, виражені іменними частинами мови, *V1* і *V2* – фінітні присудки, виражені дієсловами, *Vadj* – дієприкметник *→* від дієслова *왔습니다*. *Ngôth* – субстантивована предикативна одиниця, тобто трансформ складового речення, що займає позицію додатка в рамочній частині. Отримуємо модель речення (6): *N2NgôthV2*. Аналогічне явище спостерігаємо в реченнях типу (7) *한정상* *온*

여으며 살아왔어요 ilpriōngseng yaeg-il tōg-īmō sarawassōyo "Я прожив все життя, приймаючи ліки", де 한평생 살아왔어요 "усе життя прожив" є рамочною конструкцією NV1, куди вставляється предикативна одиниця, що є трансформом речення. 약을 먹으며 (N)N3Vadv—나는 약을 먹습니다 NN3V2 "я ліки приймаю". Підмет є спільним для обох частин і встановлюється з контексту. Отже, маємо трансформаційну модель речення (7): (N)N3Vadv V1, де Vadv позначає дієприслівник від дієслова 먹습니다.

Дослідники корейського синтаксису зауважували, що речення можна поділити на предикативні групи основного членування, які можуть мати в своєму складі внутрішні синтаксичні одиниці⁹. Так можуть створюватися неодноразово членовані структури. Унаслідок пройденого нами аналізу поширеніх простих речень можна виділити такі типи синтаксичних предикативних одиниць:

1. Підметові предикативні одиниці. Такий тип створюється субстантизацією складового речення за допомогою службового слова 것 чи інших афіксів-субстантизаорів. Утворена внаслідок цього предикативна одиниця займає місце підмета в структурі рамочного речення. 1.1. Підметові предикативні одиниці, утворені службовим іменником 것: (8)그녀가 서울에 온 것은 2002년 2월이었다 kīnia-ga sōg-e o-p gōs-in 2002 puōl 2 wōr-iōtha "Час її прибуття до Сеула – 2-го лютого 2002 року". Повноцінне складове речення 그녀가 서울에 왔다 N1V1, субстантивується N1V1 → T(N1V1)gōth → (N1 Vadj) gōth → N1Ngōth, входить як підмет до рамочного речення () 것은 2002년 2월이었다 (N2)Nida, "(це) було 2-го лютого 2002 року" і вистулає в ньому підметом (N2). (N1 Vadj)gōthNida → N1Ngōth Nida, де Nida, є іменним присудком зі зв'язкою 이다 ida. (9) 선사 보르는 사람이더라도 손님에게는 누조선 꿀 대접하는 것이 관례이다 sōlsa morinīn saram-i-dōrado sonnim-ege-nīn tuijokōn čai dečōpha-nīn gōs-i kwalle-ida "Те, що гостя, хай він буде і незнайомою людиною, у будь-якому випадку приймуть добре, є традицією". Предикативна одиниця, що завершується словом-конструктом 것, є трансформом складового речення 선사 보르는 사람이더라도 손님에게는 누조선 꿀 대접하는 것이 관례이다 N1 V1 → T(N1V1)gōth → (N1 Vadj) gōth → Ngōth, яке входить до рамочного речення (N2)이 관례이다 "(це) традиція" (N2) Nida. Отже, отримуємо модель всієї конструкції: Ngōth Nida. 1.2. Підметові предикативні одиниці, утворені за допомогою афікса -기-ki(10) 외국에서 살다가 헤우었을 것 같다 wegug-esō sal-gi-ga čemi-iss-il gōth kattha "Здається, що жити за кордоном було б цікаво". Це речення є результатом схрещення двох елементарних частин: складової 외국에서 살다 "за кордоном жити", яке і трансформується за допомогою афікса-субстантиватора -기-ki у предикативну одиницю (N1)V1 → Nki, та рамочного () 것은 같다 (N2)V2 gōth "(це) б здавалося цікавою річчю", де V2gōth – похідний складений присудок зі словом конструктом -(10). Тому модель цього речення виглядатиме так: (T(N1)V1) ki +(N2)Vgōth → NkiV2gōth. Радянські кореселінавці вважають дієслівну форму Vst- інфінітивом, бо при перекладі така форма точно відповідає інфінітиву російського чи українського дієслова, який відіграє роль підмета¹¹. Нікольський¹² називав таку субстантизацію "синтаксичним прийомом уподібнення предикативних словосполучень і речень (в нашій роботі – предикативних одиниць) іменному члену речення", що здійснюється морфологично за допомогою "формотворчої морфеми -기" і синтаксично – шляхом постановки предикативного словосполучення чи речення в позицію іменного члена речення або через приєднання до предикативного члена (чи підмета) спеціальних службових слів. Субстантивовані предикативні одиниці виступають на правах окре-

мого іменного члена речення. Синтаксичні відношення між ними, як і синтаксичні відношення між іменним членом і присудком, здійснюються відмінюванням. У даному випадку на називний відмінок – показник підмета – вказує підметовий суфікс -가. 1.3. Підметові предикативні одиниці, утворені за допомогою афікса -(으)은-(이)m: (11) 밥을 빨리 먹음은 건강에 해로운 것입니다 rab-il ppalli tōg-īm-in kōnkang-e herouin gōsimnida "Їсти швидко – не на користь здоров'ю". Це речення складається з трансформів двох елементарних речень 밥을 빨리 먹다 ("рис швидко їсти") → 밥을 빨리 먹음은 ((N1)V1) → (N1V1) īm → Nīm, і (이 것은) 건강에 해로운 것입니다 (N2)V2gōth "(це) для здоров'я шкідлива річ". Перше складове речення зазнає субстантивної трансформації і перетворюється на предикативну одиницю, що, отримуючи суфікс основного відмінку -은, виступає підметом у рамочному реченні: (N1V1)īm+(N2)Vgōth → NīmVgōth. (12) 시간이 있으니 천천히 걸어감이 좋겠습니다 sikan-i iss-īni čhōnčhōnhi kōkōkam-i čokhessimnida "Оскільки в нас є час, то краще йти повільніше". Це речення складнопідрядне, і нас цікавить у ньому лише головна частина 천천히 걸어감이 좋겠습니다, де предикативна одиниця являє собою згорнуте складове речення 천천히 걸어 가다 "повільніше йти", що увійшло як підмет до рамочої частини (N) 이 좋겠습니다 "було б краще". Модель головної частини цього речення виглядає так: NīmV1. Афікс -(으)은 є застарілим і вживався дуже рідко. Зазвичай він передає завершеність дії чи стану, виражених дієсловом¹³ і на відміні від -가, який виражає узагальнений чи очікуваний факт, констатує, що дія чи стан існують в момент мовлення, іх виникнення було передбачене раніше¹⁴.

1.4. Підметові предикативні одиниці з опорним субординативним дієприслівником на -(이)/아서-ō/asō: (13) 친구가 많아서 좋겠습니다 čhingu-ga man-asō čokhessimnida "Багато друзів – це добре". У даному випадку дієприслівниковий афікс трансформує просте речення 친구가 많다 "багато друзів" N1V1 у підметову групу N1Vadv, що входить до структури рамочного речення (N) 이어서 좋겠습니다 "було б краще".

2. Додаткові предикативні одиниці. До цієї групи входять предикативні одиниці, що виражають об'єктні відношення в структурі рамочного речення.

2.1. Додаткові предикативні одиниці, що субстантивуються словом-конструктом 것 gōth. Це найуживаніший тип додаткових синтаксичних груп у корейській мові: (14) 그 사람이 어려움을 겪고 있는 것을 아셨습니까? ki saram-i bōl-umil kiokko innīn gōsīl asiōssimnika "Ви знали, що ця людина зазнавала труднощів?" Ця конструкція утворена з двох елементарних частин: трансформу речення 그 사람이 어려움을 겪고 있어요 N1N2V1 "ци людина зазнавала труднощів" і рамочного речення (당신은) 아셨습니까 N1V1 "Ви знали?". Перше субстантивується службовим словом 것 gōth і виконує роль додатка в останньому, отримуючи суфікс знахідного відмінка 을 il: N2N3V2 → (N2N3Vadj) 것을 → Ngōth. Отримуємо остаточну модель цього речення – N1(N2N3 Vadj)gōthV1 → N1NgōthV1.

2.2. Додаткові предикативні одиниці, що субстантивуються афіксом -(으)은 -ēm/īm: (15) 그 범인은 죄가 없음을 주장했습니다 ki bōmin-in čwe-ga öps-īm-il jujang-hessimnida "Цей злочинець заявляє про свою невинність". Складове речення 죄가 없어요 N1V1 "привини немає" трансформується в предикативну одиницю 죄가 없음을 (N1V1)īm → Nīm, що займає місце додатка в рамочному реченні 그 범인은 주장했습니다 "Цей злочинець <привини нема-음> 을 주장했습니다". N2V2 +(N2)Vgōth → NīmVgōth. Те ж відбувається й в наступному прикладі: (16) 삼성에서 세금을 삼십이 세번나누었

발표했습니다 samsung-esō sero-up sangbum-i kebal-twe-öss-ímil balphyössimnida "Самсунг повідомила про розробку нового продукту". У рамочному реченні **상식에서 발표했습니다** підмет оформлюється непрямим відмінком N1V1, а складова частина також має свій підмет, який стоїть у називному: N1V1+N2V2→N1 (N2 V2) ímV1→N1NmV1. 2.3 Додаткові предикативні одиниці, що субстантивуються афіксом -기 -ki: (17) 우리 서로 좋은 친구가 될 수 있기를 기대합니다 uri sôgo ço-în çingu-ga twe-l su ikki-ril kidehamnida "Ми обидва сподіваємося, що зможемо бути хорошими друзями". Тут предикативна одиниця, яка завершується інфінітивом на -기, виконує функцію прямого додатка при присудку рамочного речення, про що свідчить суфікс знахідного відмінка **를**: N1V1 +N2V2→N1(N2V2)kiV1→N1NkiV1.

3. Означальні предикативні одиниці. Внутрішній нефінітний присудок таких одиниць зазвичай виражається дієприкметником діеслова, прикметником або іменем у сполученні з означальною формою зв'язки. Означальна предикативна одиниця виступає означенням до підмета, додатка, іменної частини присудка, обставини чи означення, вираженого іменем: (19) 금강산은 세계적으로 이름이 나 있는 아름다운 산이다 Kïmkang san-in sekeçög-iro írim-i la in-pîn agimtaun san-ida "Кімканг – відомі в усьому світі красиві гори". (20) 우리 나라의 각 지방에서 일어난 여러 군장 국가는 점차 산수으로 통합되어 발전하였다 uri nara-we kak jibang-esô irôna-p yôrô kunjang gukka-pîn çômcha samguk-iro thongham-twe-ô balcönhayôtha "Кілька держав, що з'явилися в різних районах нашої країни, поступово об'єднувалися Трьома Королівствами". (21) 우리 동쪽 사람들에게는 서울은 아주 멀리 있는 꿈의 도시, 미래의 도시, 기회의 도시로 인식된다 uri mongol saramdir-egenin sour-în aju mölli in-nîn 'kkum-we dosi, mire-we dosi, kihwe-we dosi-ro insik-twenda "Нам, монголам, Сеул здається дуже далеким містом мрії, містом майбутнього, містом можливостей". У прикладі (19) предикативна одиниця **세계적으로 이름이 나 있는** N2V2adj, нефінітний присудок якої виражений означальною формою зв'язки, є повною, тобто має свій підмет і стоїть в позиції означення (A) до іменної частини кінцевого присудка рамочного речення **금강산은 아름다운 산이다** N1V1 "Кімканг – красиві гори". Модель цього речення: N1V1+ N2V2 → N1N2V2adj V1→N1AV1. У прикладі (20) предикативна одиниця **우리 나라의 각 지방에서 일어난** N1V2adj "що з'явилося в різних районах нашої країни" виступає означенням до підмета **여러 군장 국가는** "кілька держав", що є спільним для обох частин цього речення: N1V2+N1V1→V2adj N1V1→AN1V1. Предикативна одиниця речення (21) **아주 멀리 있는** "що знаходиться дуже далеко" виступає вже означенням до непрямого додатка **'도시로'**. 4. Обставинні предикативні одиниці. Такі структури займають позицію обставини в рамочному реченні, а іх внутрішній присудок, як правило, виражається численими формами дієприслівників: (22) 영상들은 산과 전총령의 북진 정책으로 한강 유역 및 힘경도 일대를 상습하자 남한정책을 포기하고 서진정책을 단행. 요서 지방을 침격함으로써 수나라와 충돌하였다 (N1V2advV3advV1) "Король Йонгяну, втративши на північних теренах Сілли басейн ріки Ханган і провінцію Ханкъон, відмовився від стратегічних планів на Півдні, зосередився на західному напрямку і, напавши на область Йосо, почав конфліктувати з кількома державами". Це речення утворене з рамочної частини **영상들은** **수나라와 충돌하였다** "Король Йонгяну почав конфліктувати з кількома державами" N1V1 і трьох трансформів складових частин, дві з яких є обставинними предикативними одиницями: 1) **기호란의 북진 정책으로** **한강 유역 및 힘경도 일대를** **상습하자** "втративши на північних теренах

상식하다 (суфікс -자 означає "одразу після; як тільки") і 2) **요서 지방을 공격함으로써** **"напавши на область Йосо"** N1V3adv, де внутрішній присудок виражений дієприслівником від дієслова **상습하다** (суфікс -다 означає "вказує на причину дії"); (23) 고구려에서는 10월에 동맹이라는 군 잔치를 열어 시조신에게 제사를 지냈다 kogurô-esô-pîn 10 wôr-e dongmeng-iranin khin çanchi-ril yôg-ô sijosin-ege jesô-pîl çinetha "У Когур'ю в 10-му місяці проводили ритуал "Донгменг", де, влаштовуючи великий бенкет, приносили богам жертви". Предикативна одиниця **군 잔치를 열어** "влаштовуючи великий бенкет" має за присудок-дієприслівник від дієслова **열다** і виступає в рамочному реченні обставиною; (24) 나도 모르게 몇 번이고 갑단을 했다 "Я теж, не розуміючи, чимало разів захоплювався". Складове речення **나도 도릅니다** (NV1), трансформуючись в обставинну предикативну одиницю, з'єднується з рамочним **나도 몇 번이고 갑단을 했다** (NV2): NV1+ NV2 → NV1advV2.

Вивчення поставленої проблеми дозволяє говорити про велику роль вторинних предикативних структур у формуванні корейського речення – вони створюють гнучкість синтаксичної структури мови. Аналіз класів предикативних одиниць і їхніх синтаксичних функцій за допомогою встановлення трансформаційних моделей вихідних речень свідчить про те, що вторинні предикативні зв'язки виражают відношення, які є проміжними, з одного боку, між атрибутивними й обставинними, а з іншого – предикативними відношеннями. Предикативні одиниці можуть бути повними, тобто мати свій підмет, і неповними, у складі головного (рамочного) речення вони можуть виконувати роль присудка, підмета, означення, уточнення, обставини. Відносно речення предикативна одиниця є одиницею нижчого рівня: вона слугує для нього будівельним матеріалом. З іншого боку, саме через речення предикативна одиниця отримує свої функції. Якщо предикативна одиниця використана як будівельний матеріал простого речення, то вона виконує: а) функцію лексико-граматичного наповнення структурної схеми речення; б) функцію вставної конструкції в простому реченні; в) функцію члена простого речення. Трансформаційний аналіз предикативних одиниць дозволяє краще визначати склад, зміст і співвідношення синтаксичних структур як членів різних мікросистем у загальній системі відношень на рівні синтаксису. Його результати можуть стати базисним матеріалом для подальших досліджень корейських синтаксичних конструкцій на структурно-семантичному рівні.

¹Холодович А.А. Страй корейского языка. – Л., 1938. Мальков Ф.В. Сходство и различие предикативных прилагательных и глаголов в корейском языке // Корейский язык. [Сб. ст.] – М., 1961. – С. 149. Мазур Ю.Н. Корейский язык. – М., 1960. ²Казмин В.В. Остроумов В.Б. Понятие о предикативной единице // Предикативная единица и ее синтаксические функции. – Краснодар, 1983. – С. 4. ³Мазур Ю.Н., Моздыков В.М. Усатов Д.М. Грамматический очерк корейского языка // Корейско-русский словарь. – М., 2002. – С. 568. ⁴Сазонова Н.М. Предикативные структуры современного английского языка. – К., 1969. – С. 34. ⁵Сазонова Н.М. Зазнач. праця. – С. 48. ⁶Курс сучасної української мови // За ред. Л.А. Булаховського. Синтаксис. – К., 1951. – Т. II. – С. 128. ⁷Мазур Ю.Н. Склонение в корейском языке. – М., 1962. – С. 21. ⁸Сазонова Н.М. Зазнач. праця. – С. 42. ⁹Мазур Ю.Н., Моздыков В.М. Зазнач. праця. – С. 569. ¹⁰Никольский Л.Б. Служебные слова в корейском языке. – М., 1962. – С. 95. ¹¹Мазур Ю.Н. Грамматика корейского языка. – М., 2001. – С. 151. ¹²Холодович А.А. Зазнач. праця. – С. 26. ¹³Никольский Л.Б. Зазнач. праця. – С. 88. ¹⁴Kim Ho Bin. Korean for International Learners. – Seoul, 1995. – Р. 135. ¹⁵Kim Ho Bin. Korean for International Learners. – Seoul, 2001. – Р. 335.

А.Г. Рижков, асп.

ІНШОМОВНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ У ТЕРМІНОЛОГІЇ СУЧАСНОЇ КОРЕЙСЬКОЇ МОВИ (НА ПРИКЛАДІ ТЕРМІНОСИСТЕМИ ПРАВА)

Проаналізовано корпус юридичної термінології на наявність елементів іншомовного походження, визначено мови-продуценти з урахуванням історичних та соціолінгвістичних чинників, подано класифікацію запозичень згідно з існуючими у сучасному мовознавстві концепціями.

The article analyzes the corpus of legal terminology in Korean language to reveal the presence of loanwords in it, also the languages of the origin of such loanwords are identified. The classification of loanwords in Korean legal terminology in accordance with the conceptions in contemporary linguistics is given as well; the nature of loanwords is analyzed.

Стрімкий розвиток науки і техніки, який набуває дедалі все більшого динамізму в наші часи, має безпосередній вплив на людську мову, і перш за все, на її лексичний склад. Саме тому термінознавство є однією з найважливіших проблем сучасної лінгвістики. Великий науковий інтерес мають дослідження термінології у типологично різних мовах¹. Лексика, на відміну від фонетики, морфології або синтаксису, найбільш чутливо реагує на зміни у екстрапінгвістичному середовищі. Термінологія також як підсистема лексики завдяки своїй функції номінації спеціальних понять і явищ відтворює усі зміни у тій чи іншій галузі науки, культури або техніки. Що розвинутіша мова, то більший у неї потенціал для номінації продуктів науково-технічного поступу. Однак нерідко трапляються випадки, коли окрім звернення до внутрішніх ресурсів мови термінотворення супроводжується зачлененням іншомовних елементів у ту чи іншу терміносистему². Умови такого взаємопроникнення та взаємопливу визначаються здебільшого історичними факторами співіснування мов, а також соціологічними чинниками – культурними, економічними контактами тощо.

У сучасному термінознавстві існує багато праць, об'єктом дослідження у яких є питання національного та інтернаціонального, а також запозичень у термінологіях різносистемних мов. Проте все ще існує велика кількість мов, де даний аспект залишається або недослідженім узагалі, або дослідженім у недостатньому обсязі. Актуальність нашої роботи визначається її новизною та нерозробленістю питання іншомовних запозичень у складі термінології сучасної корейської мови (надалі – СКМ) і її юридичної термінології в українській лінгвістичній науці, а також недостатньою дослідженістю цієї термінологічної проблеми за кордоном. Загальних питань щодо іншомовних запозичень у лексиці корейської мови так чи інакше торкаються у своїх роботах корейські та зарубіжні вчені, серед яких варто було б виділити Мун Ен Гіра, Цой Ден Ху, Пек Ен Джіна, Лі Ток Чон тощо³. Метою дослідження у пропонованій статті є визначення основних мов-джерел поповнення юридичної термінології СКМ з урахуванням соціолінгвістичних даних, а також класифікація запозичень та аналіз їхньої структури.

Збагачення термінолексики будь-якої мови відбувається шляхом творення термінів за рахунок внутрішніх ресурсів мови. Іншим шляхом поповнення термінолексичного фонду є звернення до вже готового в інших мовах продукту⁴. Запозичення, як було зазначено, належить до одного з видів термінотворення. На даний час у науці не існує одностайноті щодо розуміння процесів запозичення у термінології. Так, Д'яков⁵ пропонує поділяти запозичення на повні та часткові, до того ж при повному запозиченні об'єктом виступає як внутрішня, так і зовнішня форма, тоді як при частковому – тільки внутрішня форма (мотивація). У своєму дослідженні під запозиченнями у правничій термінології (далі – ПТ) ми будемо розуміти адаптацію різних слів іншомовного походження у СКМ. Однак слово запозичується "не зо-

всім як повне, завершене, граматично оформлене слово, а тільки, так би мовити, як більш-менш безформенний шматок лексичного матеріалу, який отримує нову оформленість лише в системі і засобами іншої мови, мову-реципієнта"⁶. Такий підхід, на нашу думку, не суперечить визначенню повного запозичення, запропонованого Д'яковим та ін.

У своїй роботі під запозиченнями у термінології СКМ будемо розуміти перехід і подальшу адаптацію у терміносистемах корейської мови слів з іноземних мов, які згодом підпорядковувалися її фонетичним і словотвірним нормам.

У становленні національних термінологій дуже важливу роль відіграють соціолінгвістичні чинники. Корейська мова, яка належить до далекосхідного мовного ареалу, з давніх часів зазнавала безпосереднього впливу з боку китайської. Більш того, китайська мова вважалася офіційною мовою на Корейському півострові аж до XIX ст. Під впливом китайської СКМ у синхронії приблизно на 60–70 % складається з лексики ієрогліфічного походження або, інакше кажучи, китаїзмів. З-поміж основних соціолінгвістичних чинників (класифікацію яких запропонували Д'яков⁷, що впливали на закріплення китайських термінів права у корейській мові, слід віднести релігійні та культурно-політичні контакти. Це було пов'язано з тим, що Китай був для Кореї країною-еталоном у релігійному, культурному та суспільно-політичному плані, а це зумовлювало експансію графічної системи та лексики, зокрема сакральної та суспільно-політичної термінології у корейську мову. На ранніх етапах спеціальна лексика у корейській мові запозичувалася акцентно, тобто у такий спосіб, коли іншомовна лексика приходить у мову-реципієнт разом із граматичними та фонетичними особливостями мови-продуцента. Пізніше велика кількість китайських ієрогліфів, що увійшли до словникового складу корейської мови, стала підпорядковуватися її граматичним і фонетичним нормам. Така кореїзація китайської лексики, у тому числі і спеціальної, привела до того, що остання вже перестала сприйматися носіями мови як запозичена і вкорінилася у різних терміносистемах, у першу чергу в правничій. Ієрогліфічний, тобто китайський пласт термінолексики правничої термінології (ПТ) СКМ можна назвати найдавнішим.

1910–1945 – роки перебування Кореї у колоніальній залежності від Японії. Панування імперської влади на півострові характеризувалося намаганням японізувати корейське суспільство, що проявлялося у введенні всіляких заборон на користування національною мовою. У XX ст., під час засвоєння західної науки, корейська мова поповнилася термінологією, створеною японцями на основі китаїзмів. Разом з тим через домінування японської мови за роки протекторату у лексичному складі СКМ, особливо у суспільно-політичній, виробничій, будівельній термінології залишилася велика кількість японізмів. Їх можна вважати другим за давністю пластом ПТ СКМ.

Після отримання незалежності іншомовних запозичень стає більше. У новітні часи з огляду на деякі історичні та геополітичні чинники мовою-еталоном для корейської стала в основному англійська⁸. Це пов'язано з

тим, що на певному етапі історичного розвитку посилився вплив США та західноєвропейських країн у далекосхідному регіоні. Запозичення у різних терміносистемах СКМ було також пов'язане зі значним випередженням розвитку науково-технічної думки у США та країнах Європи у порівнянні з Кореєю. У зв'язку з цим загострилася проблема нерозважливого запозичення англіцизмів та лексичних елементів інших мов у корейськую мову взагалі та її термінологію зокрема. Як зазначає корейський лінгвіст Пак Тхе Сун, "Політика, економіка, наука та техніка, що приходять з-за кордону, постійно користуються посередництвом колоніальних країн-сузеренів, і така "іноземна мова" не послаблює вплив останніх у країнах третього світу, а навпаки, лише змінює його. Таким чином, прояви критичної самосвідомості запишаються у меншості, і широкої пропаганди та поширення отримують думки про необхідність вивчати "міжнародну спільну мову" передової цивілізації. Мовний націоналізм усе частіше стали іменувати проявом шовінізму, а мовна війна назовні та всередині, згори донизу триває за законом "перемагає сильніший"⁹. На думку іншого корейського науковця Кім Йонг Хвана, "таке засилля слів іншомовного походження неодмінно тягне за собою містифікацію наукових знань і спіле бажання наслідувати іноземну цивілізацію"¹⁰.

На сьогодні серед учених немає одностайноти щодо методів запозичення. Існують незначні розходження у принципах їхньої класифікації. Узагалі, у складі термінології СКМ варто було б виділити три основних види запозичень: фонетичні, семантичні (які ще називають кальками) і графічні.

Фонетичні запозичення (ФЗ) – це слова, зокрема терміни, які при передачі мовою-реципієнтом зберігають і значення, і форму слова мовою-джерела¹¹.

Варто зазначити, що ФЗ не є типовими для корейської мови. На це, на нашу думку, існує як мінімум дві причини. Особливість корейської мови полягає у тому, що пристосування слова іншомовного походження до її фонетики відбувається відносно рідко. Інша причина криється у тому, що терміни більшості терміносистем, зокрема і правничої, карбуються на основі китаїзмів. Ієрогліфічна, власне китайська основа термінології є надзвичайно зручним матеріалом для термінотворення з огляду на її дуже високу продуктивність, адже кожний окремо взятий ієрогліф має певну семантику, і, комбінуючи різні морфосеманти, можна отримувати безліч нових слів на позначення нових понять і явищ. Той чи інший термін запозичується корейською мовою у тому випадку, якщо його звукова оболонка не суперечить її фонетичним нормам. Високий словотворчий потенціал ієрогліфічного пластику лексики корейської мови, на нашу думку, дозволяє наблизитися до розуміння того феномену чому саме калькування виступає основним видом запозичень у різних терміносистемах, хоча у деяких з них спостерігається висока концентрація ФЗ.

Як і у китайській мові¹², у складі ФЗ СКМ варто було б виділити чисто фонетичні та напівфонетичні запозичення. До суті фонетичних ми відносимо такі терміни правничої термінології як 알리바이 alliba "алібі", 리스 lisu запозичення складаються з іншомовного слова, яке передається засобами фонетичної транскрипції СКМ, і власне значущою морфеми (або навіть декількох), яка несе певне смислове навантаження, наприклад: **개프만법** german-bop "германське право", що складається з іншомовного слова **개프만** "германське" та значущої морфеми **법** pop "право", **오존증 보호** ozon-syng boho "конвенція про захист озонового шару", де до слова **오존증**

"озон" додається суфікс-морфема **보호** "шар, прошарок" і повнозначне слово **보호** "захист". Терміни, які увійшли до складу терміносистеми права (ТП) СКМ шляхом напівфонетичного запозичення, мають такі структурні формулі: 1.Т = НФЗ(ФЗ + СУФмор); 2.Т = НФЗ(ПРЕФмор + ФЗ); 3.Т = НФЗ(ФЗ + ПСі); 4.Т = НФЗ(ПСі + ФЗ); 5.Т = НФЗ(ФЗ + СУФмор) + ПСі, де Т – термін; НФЗ – напівфонетичне запозичення; ФЗ – фонетичне запозичення, тобто іншомовний лексичний матеріал; СУФмор – суфіксальна морфема у СКМ; ПРЕФмор – префіксальна морфема у СКМ; ПСі – повнозначне слово СКМ, яке будується на основі китаїзмів.

Так, до першого типу НФЗ належать такі правничі терміни, як **개트만법** german-bop "германське право", **로마법** rom-a-bop "римське право", **서민법** shyomon-bop "акт Шермана", **클레이튼법** kleiton-bop "акт Клейтона", **액세스관** aeksasy-kkwon "право доступу", **카논법** khanon-bop "канонічне право" тощо до другого – **독가스 tok-gasy** "отруйний газ"; до третього – **마누법전** manu popjol "збірник законів Ману", **메모의 이론** memoij iron "запис свідчень на плівку", **몬드리얼 의정서** montriol ujjongso "монтреальський протокол", **미란다 원칙** Miranda woncik "принцип Міланда", **제네바 협약** zheneva hyopyak "женевський договір", **함무라비 법전** hammurabi popjol "кодекс законів Хаммурапі"; до четвертого – **정치 스트라이크** chongci straik "політичний страйк"; до п'ятого – **오존증 보호** ozon-syng boho "конвенція про захист озонового шару".

Як бачимо, до складу терміна ФЗ входять або іншомовні слова на позначення власних назв та топонімів, які давно увійшли до міжнародного термінофонду права, або слова, звукова оболонка яких не суперечить фонетичним нормам корейської мови. Більш того, існують такі терміни, які навіть будучи фонетичними запозиченнями, зазвичай не сприймаються носіями мови як запозичення. Прикладом такого терміна може служити слово **마진** від англійського margin, яке в корейській мові означає "прибуток від продажу товарів", **백업** від англійського backup у комп'ютерній термінології тощо. Наведені терміни є настільки евфонічними, настільки відповідають нормам фонетики корейської мови, що на перший погляд складається враження, що перед нами слова китайського походження, і тільки відсутність китайського ієрогліфічного відповідника у словнику може переконати у протилежному. ФЗ приходить у СКМ з мов, які не використовують китайську ієрогліфічну систему як для графічного закріплення того чи іншого слова чи терміна на письмі, так і при використанні китайських морфосемантем при словотворі.

Семантичні запозичення – це іноземні слова або словосполучення, що побудовані подібно до структурно-семантических моделей іноземної мови словотворчими засобами мовою-реципієнта. Також у науці семантичні запозичення називають кальками. Причини як фонетичних, так і семантических запозичень однакові – вони покликані заповнити лакуни у тій чи іншій терміносистемі. У зв'язку з тим, що на сучасному етапі історії Південна Корея стала орієнтуватися як у науково-технічному, так і культурному плані на Сполучені Штати, англійська мова стала мовою-еталоном для корейської. Можна припустити, що більшість запозичень у терміносистемі права корейської мови – це кальки, оскільки після здобуття незалежності від Японії Корея запозичила чимало елементів англо-саксонського права, а таке запозичення не могло не залишити сліду у мові. Проте виявiti такі запозичення з-поміж великої кількості термінів права –

завдання досить складне, і воно може бути розв'язане лише шляхом зіставлення тлумачних словників юридиичної термінології корейської мови, які були надруковані відносно недавно, із попередніми виданнями. Таке завдання є складним ще й тому, що при калькуванні корейська мова завжди використовує свої потужні ієрогліфічні ресурси китайського походження, які допомагають зробити компактнішим мовний код і внутрішню форму зрозумілішою для користувачів термінології. Якщо проаналізувати систему термінів права КМ, можна побачити, що у своїй переважній більшості вони складаються з китаїзмів.

Специфіка СКМ полягає у тому, що 60–70 % китайських літер, що входять до складу її лексичного фонду, графічно можна записати як національною абеткою хангіль, так і китайськими іерогліфами. Тому цікавим відмінності полягає в тому, що для корейця, який обізнаний з іерогліфами, запозичення того чи іншого терміна з китайської або з японської мови буде зрозумілим і, більш того, не буде сприйматися як запозичення взагалі. Таке запозичення називається графічним (термін 3 Новотної) і можливе лише у тих мовах, де використовується одна ідеографічна писемність. Внутрішня форма таких запозичень буде здаватися носіям корейської мови вмотивованою. Певна річ, такі запозичення входять до складу термінології з урахуванням фонетичних особливостей мови-реципієнта. Особливість ГЗ полягає у тому, що вони, будучи побудованими на основі спільногомінізму для трьох далекосхідних держав іерогліфічного матеріалу, здатні легко входити до складу іншої чи іншої терміносистеми та закріплюватися у ній, знаходячи там своє місце.

Однією з особливостей термінів-запозичень у правничій термінології СКМ є те, що вони, на відміну від загальновживаних слів-запозичень, структурно є переважно дво- і багатоскладовими. У семантичному плані вони однозначні, хоча не можна сказати, що їм взагалі невластива дублетність.

У своїй роботі ми проаналізували термінолексику права СКМ з метою виявити іншомовні запозичення, окрім запозичень з китайської та японської мов як перстратних, шляхом суцільної вибірки з корейських тлумачних і перекладних словників правничої термінології¹³. Іншими словами, нами був проведений аналіз юридичної термінології на наявність передусім фонетичних запозичень з мов, які не використовують ієрогліфіку. Ми зупинилися саме на фонетичних запозиченнях, тому що, по-перше, їх легше виявити у словниковому складі з-поміж інших типів запозичень через нетипову для корейської мови зовнішню форму та фонетичну оболонку, а по-друге, китайська морфосемантична основа юридичної термінології ускладнює чи навіть унеможлилює виявлення термінів-запозичень з китайської і японської мов. Для виявлення у словниковому складі графічних і семантичних запозичень з китайської і японської мов необхідно, як ми вже зазначали вище, провести порівняльний аналіз словників юридичної термінології на різних історичних етапах. Отже, за нашими підрахунками майже на п'ять тисяч терміноодиниць права припадає лише 70 фонетичних запозичень, здебільшого з англійської і інших різносистемних мов. Тобто питома вага фонетичних запозичень складає лише 1,6 % від загальної кількості термінів права у СКМ. Такий показник є досить низьким порівняно з іншими терміносистемами. Іншомовні запозичення, які увійшли до складу правничої та інших терміносистем корейської мови, підпорядко-

вуються мовним нормам останньої, втім, з деякими засторогами. Семантичні та графічні запозичення, що закріпилися у термінологічній лексиці, здебільшого не є односкладовими, тобто, складаються з більше ніж однієї лише повнозначної морфеми.

Варто окремо зупинитися на семантичних запозиченнях. На перший погляд може скластися враження, що юридична термінологія корейської мови значно страждає на пурізм, оскільки, як вже зазначалося вище, з майже п'яти тисяч термінів було виявлено лише близько 70 фонетичних запозичень. Але така думка буде помилковою. Справа в тім, що фонетичні запозичення є незручними для СКМ, і якщо довжина запозичуваного слова або терміна не є прийнятною, спрацьовує "захисний механізм" морфосемантичної основи, тобто іншомовний елемент запозичується семантично. Багатий арсенал ієрогліфів дозволяє підібрати якнайближчий, найвдаліший відповідник слову чи то терміну мови-продуцента. Іншими словами, словотвірна модель іноземної мови наповнюється корейським лексичним матеріалом. С3, на відміну від Ф3, легше і швидше приживається у тій чи іншій терміносистемі.

Отже, отримані результати дають нам змогу зробити певні висновки, а саме: 1) Основою ПТ КМ є пексика китайського походження. 2) ПТ КМ має генетичні та історичні зв'язки з ПТ у китайській та японській мовах. 3) Запозичення з китайської та японської мов у ПТ КМ можна класифікувати як графічні. 4) Завдяки морфосемантичній основі ПТ КМ відрізняється високим ступенем продуктивності при утворенні терміноодиниць на позначення юридичних явищ під час семантичних запозичень з мов, які не користуються ідеографічною писемністю. Це може бути одним з пояснень того, чому у складі ПТ КМ наявна лише невелика кількість ФЗ з англійської, французької або німецької мов, які не користуються спільною з корейською мовою ідеографічною писемністю. 5) Більшість ФЗ у складі ПТ КМ – терміни історичного правознавства або міжнародного права.

¹Фролова О.П. Словообразование в терминологической лексике современного китайского языка. – Новосибирск, 1981; ²Белодед И.К. Интернациональные элементы в лексике и терминологии. – Харьков, 1980; Володина М.Н. Интернациональное и национальное в процессе терминологической номинации – М., 1993; ³Д'яков А.С., Кияк Т.Р. До питання про інтернаціональне та національне в термінотворчому процесі // Наук. вісн. Чернівецького ун-ту. Германська філологія. – 1996. – Вип. 1. – С. 88–94; ⁴Д'яков А.С., Кияк Т.Р., Куделько З.Б. Основи термінотворення. Семантичні та соціолінгвістичні аспекти – К., 2000; Лотте Д.С. Вопросы заимствования и упорядочения иноязычных терминов и терминозлементов – М., 1982; Симоненко Л.О., Соколова С.О., Короленко І.В., Годованя М.П., Марченко В.С. Національні та інтернаціональні компоненти в сучасних терміносистемах – К., 1993; ⁵Мун Ен Гир. Англо-американизмы в общественно-языковой практике Южной Кореи. АД КФН – М., 1983; Lee Teok-cheon A History of Korean Vocabulary – Yeonbyeon, 1987; Цой Ден Ху Фонетическая структура заимствованных китайских лексических элементов в корейском и японском языках – М., 1954; Baek, Eung-Jin A Historical Study of Korean Noun Compounds. Korean Studies 17 (1993) – Р. 105–116; ⁶Д'яков А.С., Кияк Т.Р., Куделько З.Б. Основи термінотворення. Там само. – С. 109; ⁷Смирницкий А.И. Лексикология английского языка – М., 1966 – С. 235; ⁸Д'яков А.С., Кияк Т.Р., Куделько З.Б. Основи термінотворення – С. 27–28; ⁹Мун Ен Гир. Англо-американизмы. – Чхаг-са 3-세기 언어현상과 문화의 민족주의 국복 오늘의 새 한글사 – 서울, 1984 – С. 239; ¹⁰김영관. 해례와 중세작 언어전 한글. – 서울, 1987 – 91쪽; ¹¹Фролова О.П. Словообразование – С. 112; ¹²Там же; ¹³법률용어사전. 현암사 – 서울, 2005; ¹⁴한 전문용어사전. 현암사 – 서울, 2004.

I.V. Рябоволенко, асп.

ЛІНГВІСТИ ПРО ІСТОРИЗМИ, АРХАЇЗМИ ТА ЗАСТАРІЛІ СЛОВА

Розглядається проблема класифікації історизмів, архаїзмів і застарілих слів як різновидів пасивної лексики

The problem of the classification of historisms, archaisms and ancient words as the variants of the passive words are discussed.

Проблема дослідження історизмів як пасивного виду лексики у японській лінгвістиці назріла давно. Раніше історизми у японському мовознавстві не виділялися в окремий клас, не існувало навіть терміну "історизм". Пасивні види лексики не досліджувалися у Японії взагалі, оскільки навіть європейські мовознавці почали ґрутовно вивчати пасивні види лексики у першій половині ХХ ст., а сама японська лінгвістика як наука в сучасному вигляді виникла лише у післявоєнні роки. Японські мовознавці в основному не були прихильниками запозичення іноземної термінології, особливо під час другої світової війни та в післявоєнний період неприязного ставлення до усього європейського, особливо до іншомовних запозичень. Як приклад можна навести слова мовознавця Кіндайті Кьюсуке у вступі до словника (明解国語辞典) (1945)¹: "В останні роки основна тенденція полягала в тому, щоб не користуватися європейськими запозиченнями...". У японській лінгвістиці лише у другій половині 60-х рр. ХХ ст. намітилися тенденції до вивчення та запозичення досвіду іноземних мовознавців, зокрема російських. До того часу у японській термінології існувало три різновиди дослідників лінгвістичних процесів: 国学者 (こくがくしゃ) – лінгвісти, які захищали рідну (японську) мову та літературу, виступали проти будь-яких іноземних запозичень термінологічних термінів; 漢学者 (かんがくしゃ) – синофіли та 中国学者 (ちんがくしゃ) – мовознавці, які пропагандували європейські науки та були на боці загальної японської європеїзації. Тому різні види лексики, зокрема пасивні різновиди, досліджувалася у всіх трьох напрямах. Звичайно, можна погодитися з тим, що дослідження того чи іншого питання у різних аспектах дозволяє дослідити проблему повно та різnobічно. Проте цього не сталося при досліджені історизмів, оскільки відбулася заміна понять, підміна термінології. Довгий час усі види пасивної лексики, тобто історизми, архаїзми, неологізми та застарілі слова, позначалися одним терміном 「歴史語」 (історичні слова). Звісно, не можна одним терміном точно та повно визначити три мовні поняття, хоча вони й належать до одного класу пасивної лексики. Тому в ситуації неусталеності дефініції об'єкту дослідження не можна стверджувати, що методи та способи того чи іншого лінгвіста хибні.

На жаль, з наявних на цей час наукових матеріалів нам не вдалося знайти імена японських лінгвістів, які досліджували цікаву нам проблематику ґрутовно. З наявних у нас матеріалів ми навіть не можемо певно сказати, які критерії визначення терміну "історизм" доцільні при розгляді японських історизмів, оскільки у японському мовознавстві не існує усталеного визначення цього терміну. У роботі розглядається проблематика способів та методів дослідження історизмів різними лінгвістами, релевантних для вивчення японських історизмів. Актуальність дослідження історизмів як пасивного виду лексики сучасної японської мови обумовлена необхідністю всебічного вивчення історизмів сучасної японської мови як різновиду пасивної лексики. Необхідність дослідження зумовлена стрімким розвитком економіки та культурних відносин Японії з різними країнами. Відкриття Японії для інших країн у XIX ст. зумовило швидке запозичення різноманітної лексики з різних видів людської діяльності, і цей факт зумовив у свою чергу зникнення застарілої лек-

сики, яка зараз розглядається японським мовознавством як пасивна. Найчастіше історизми використовуються у художніх творах для створення історичного колориту, тому нерозуміння та неперекладність того чи іншого історизму може привести до втрати само-бутнього стилю того чи іншого твору, недостатньо чіткої передачі думки автора, тому це є одна причина необхідності дослідження цього класу лексики більш докладно. За даними пошуку наукових розвідок з порушеною питання, у вітчизняних і закордонних періодичних виданнях, монографіях і словниках, а також за даними Інтернету матеріали з проблем класифікації та перекладу історизмів на матеріалі сучасної японської мови практично відсутні. На матеріалі слов'янських та інших індоєвропейських мов дослідження зазначененої проблеми було проводили російські лінгвісти. У пропонованому дослідженні ми зробимо спробу шляхом аналізу розвідок лінгвістів з'ясувати, які аспекти проблеми історизмів вже привертали увагу дослідників, а на які аспекти увага не зверталися.

Як правило, лінгвістів цікавив етимологічний аспект дослідження історизмів. Етимологічні особливості історизмів досліджували Ф.П. Філін², Ф.М. Березін³, Л.С. Ковтун⁴, Н.Т. Бухарєва⁵, Г.А. Богатова⁶, А.І. Соболевський⁷, О.Н. Трубачов⁸ і В.М. Істрин⁹. На жаль, ґрутових свідчень дослідження етимології історизмів українськими лінгвістами ми не знайшли. Проаналізуємо роботи наведених вище мовознавців. Російський лінгвіст Федір Петрович Філін у своїх роботах пріоритетним напрямом дослідження обирає саме етимологічний принцип. Оскільки в основному його наукові роботи стосувалися проблематики походження праслов'янської мови та східнослов'янських мов, то основним об'єктом його досліджень було теоретичне мовознавство. Він є одним із основних дослідників, які ґрутовно досліджували історію походження та розвитку російської мови. Одна з основних праць цієї тематики – "Историческая лексикология русского языка". Ця книга написана на матеріалах львівських грамот 1443–1446 рр., судової та адміністративної переписки XIV–XV ст. галицьких сільських чиновників, на матеріалах лексики народного ужиткового мистецтва з "Псковського областного словаря", документів донського краю XVI–XVII ст., дипломатичної переписки з Польщею XVII–XIV ст., книги "Послание Игнатия Богослова" XVII ст., "Переяславського літопису" 1219 р. За основу Філін взяв слова з таких мов: болгарської, російської, української, польської, молдавської та інших східнослов'янських мов. Він доводить спорідненість семантичних основ (коренів) історизмів у зазначених мовах і робить висновок про субстратну спільність старослов'янських мов. Усі приклади наводяться у алфавітному порядку. Наприклад: "Ганити" "хулить, порицать, охаивать, бранить" та ін. (прасл. ganiti, родственное goniti (в чем сомневается О.Н. Трубачев)". У словниках XI–XVII ст. цього слова немає. Слово взято у Даля з поміткою "южн." та "зап.", у псковському областному словнику слово "ганить" означає "ожидать, представлять". "В украинском и белорусском языках слово обычно. Оно известно также в западнословянских языках. Вероятно, мы имеем дело здесь с прасловянским диалектным образованием северо-западной зоны, первоначальной изоглоссы, которого точно

установить пока невозможно"¹⁰. Ще один приклад Філіна: "Головнос "штраф за убийство" (у грамотах XV в.). Производное от др.-русск. головной "относящийся к убийству", не зафиксированного в великорусской (и древнерусской) письменности. Ср. Также в львовской грамоте (1443–1446 гг. Головнитство в том значении вместо др.-русск. головнитство. Это позднее новообразование на украинской почве"¹¹. Ще один приклад: "Даскал "учитель" (молд. даскэл "учитель"). В словарях XI–XVII вв. на слово даскаль приведена одна цитата из "Проскинития" Арсенія Суханова 1649–1653 гг"¹². Також у роботі "Историческая лексикология русского языка" Філін зазначає, що відмінності між мовами мають загальнофункціональне значення. З цього погляду можна поділити слова за ступенем їхнього розуміння чи нерозуміння різними народами. До нерозумілих слів (поза контекстом чи в контексті) він відносить лексеми з різними або однаковими коренями, але настільки видозміненими з часом, що представники іншої національності їх не розуміють. До підтвердження цієї тези Філін наводить приклад однокореневого за походженням російського слова *туловище* й українське *тулуб*, у давньоруській мові – *тулуво*. Автор зазначає, що один відомий мовознавець, українець за національністю, який володіє українською, але все життя провів у російськомовному середовищі, тому, читаючи український журнал, не зrozумів слова *тулуб*. Автор з іронією зауважує, що якщо людина, яка володіє українською, не розуміє цього слова, то що вже говорити про росіян. Філін також наводить цілу низку різнокореневих слів, видозмінених слів, нерозумілих для пересічного читача, який не володіє одночасно українською та російськими мовами. Наприклад: "Укр. Гава "ворона", перен. "зевака" с производным гавеня, гавенятко "воронёнок", гавин "вороний", гавити "зевать"; в русских говорах есть гава "ворона" в Новорос., у Даля – южн.; гаву дал "прозевал" в Судж. Курск.; гавка "гага, особая порода уток" и др. (звукоподражание прасловянской эпохи) – русск. "ворона" с многочисленными производными известно и в украинском языке"¹³. Ще один приклад: "Гадка – мысль, преположение, препосылка", гадкувати – "размышлять, мыслить", гадонька – "думушка" (к гадати). В некоторых южновеликорусских говорах гадка "забота, дума, мысль, предположение". Русск. "догадка" и пр. По семантике близко, но не сопадает с укр. словом (в укр. есть и "догадка" и пр.). Слова гнезда гадка непонятны для русского, не знающего украинского языка"¹⁴. У своїй праці "Образование языка восточных славян" Філін ставив за мету дослідження східнослов'янізмів, які, на його думку недостатньо досліджені в історичній лексикографії, оскільки відсутні капитальні словники слов'янських мов раннього письмового періоду, порівняльні діалектологічні словники, грунтовні диференціальні словники. Філін зазначає, що першим, хто сформулював цю проблему в мовознавстві, був А.І. Соболевський, який проводив порівняння лексики окремих давніх російських і праслов'янських літературних творів. Таким чином він намагався встановити декілька груп слів і виразів, які не зустрічаються в церковнослов'янських текстах. Свої спостереження А.І. Соболевський виклав у роботі "Особенности русских переводов домонгольского периода" і у праці "Материалы и исследования в области славянской филологии и археологии"¹⁵. У цих роботах А.І. Соболевський наводить приклади діалектизмів: *хвость*, *глазъ*, *посадникъ*, *староста*, *гривна* "монета", *гроши* (южнослов'янське тільки "ожерелье"), *думати* "советоваться", *крынути* "купить", *скала* "весы", *плугъ*, *волога* "жир", *муха*, *орь* "жеребець" тощо.

Ф.П. Філін зазначає, що в Х–XI ст. чітко сформувалися типово слов'янські ареали в галузі фонетики. За своїм походженням східнослов'янізми поділяються на три групи: 1) давні загальнослов'янські слова, які вийшли з ужитку в східнослов'янських і західнослов'янських мовах; 2) нові слова, які утворилися на базі загальнослов'янського лексичного фонду; 3) запозичення. Він наголошує, що слов'янізми бувають лексичними та семантичними. За своїми значеннями східнослов'янізми відносяться до різних тематичних груп, що свідчить про те, що процес утворення східнослов'янізмів у VIII–XI ст. був багатостороннім, охопив як народно-розмовну, так і книжну мову. У пропонованій роботі Філін поділяє східнослов'янізми на такі групи: 1. слова, які позначають природні явища, рослини, тварини тощо; 2. назви усіляких явищ, якостей, дій; 3. терміни матеріальної культури; 4. соціальна та релігійна термінологія; 5. назви деяких абстрактних понять тощо. Філін наводить приклади творів, у яких зустрічається досліджуване слово, чи наявне таке або подібне до нього слово в інших мовах і наскільки воно відрізняється фонетично та семантично. Також він намагається визначити час, коли явище, яке позначає досліджуване слово, зникло або коли відбулася трансформація його семантичного значення. Як приклад можна навести слово "Ирий" "южная теплая страна". В "Поучении" Владимира Мономаха (Лаврентьевская летопись 1096 г.) говорится: "и сему ся повидуемы како птица небесная изъ ирья идут". Современ. укр. *ирій*, *вирій*, *вірай* и др. "тепле страны, куда птицы улетают на зиму"¹⁶. Звісно, можна посперечатися, що це слово не історизм, оскільки слово змінило лише свою графічну форму, а не семантику. Проте слід звернути увагу на висновки, які робить сам автор цієї праці: "Судя по данным древнерусской письменности и современных диалектов, можно предположить, что *ирій* в XI и следующих веках стало выходить из употребления на севере (маётся на увазі *Росія*)"¹⁷. Філін зауважує, що це слово можна зустріти у в'ятському діалекті, але в іншому графічному вираженні та значенні "*ирей* – сильный южный ветер, вихрь, который повреждает крыши строений"¹⁸. Також він звертає увагу на те, що слово "*вырей*" з'явилось внаслідок народної етимології. Ще один приклад: "паполома – покрывало" (в "Слове о полку Игореве" "зелену паполому постла"); в Новгородской Кормчей 1280 г: "простерше паполому на одръ положать"¹⁹. Філін зазначає, що це слово запозичене з грецької мови. У цій праці він робить такі висновки: 1. VIII–IX ст. – це час утворення мови східних слов'янства – на думку автора, давньоруської мови. 2. У X–XI ст. давньоруська мова проходить етап формування, стає офіційно письмовою мовою. Встановленню давньоруської мови як офіційної сприяв також той факт, що в цей час слов'янська община переходить від родового строю до феодального, а цей процес, у свою чергу, зумовив послаблення родових зв'язків, бо переважали бажання утвердитися на закріплених територіях і заявити про свою неповторність та унікальність як народності. Часом утворення української, російської та білоруської мов автор вважає XIV–XV ст. З цього можна зробити висновок, що таке дослідження цікаве та цінне, але такий підхід, як показує практика, не завжди можна застосовувати до японських історизмів. У японській мові не завжди можна точно визначити походження слова. При запозиченні ієрогліфів японці запозичували графічну форму, але не завжди запозичували разом з тим і семантичну форму, тому досліджувати етимологію досить складно. Звісно, етимологічний принцип дослідження використовувався, але не у випадку конкретних класів слів. Спробу провести етимологічний аналіз

японської писемності здійснив український мовознавець В.Ф. Резаненком²⁰, але він також наголошував, що етимологічну форму ієрогліфа можна розглядати досить відносно внаслідок зазначених вище причин.

Дослідження семантики слів пасивних видів лексики часто можна зустріти не лише в словниках, а й у монографіях. Стосовно нашої теми заслуговує на увага праця російської дослідниці Лариси Степанівни Ковтун "Древние словари как источник русской исторической лексикологии". Нас цікавить розділ: "Военное дело и война", де Ковтун розглядає історичну лексику словників XVI–XVII ст. (азбуковок), Остромирова, Зографічного та Маріїнського евангелій, Іпатіївського літопису, "Девгенеевих діянь", "Повісті про взяття Цариграда", "Повчання Володимира Мономаха", "Лексикону" Памви Беринди, "Лексики" Лаврентія Зизанія та художніх творів XIV–XX ст. ("Полтава" Пушкіна, "Петро Перший" А.Н. Толстого, "Наїзди" Марлинського) за принципом її приналежності до військової, релігійної, зокрема церковної та адміністративної сфер (тобто, за функціональним принципом), а також проводить порівняння з грецькою, старослов'янською, латинською мовами. Такий підхід також може бути цікавим при дослідженні японських історизмів за функціональним принципом, який дає змогу охопити якомога більше сфер вживання історизмів. Звісно, за тієї умови, коли не заглиблюватися у семантику, а зосередитися, наприклад, на частотності вживання або на стилях, у яких найчастіше використовуються історизми.

Російська дослідниця Н.Т. Бухарєва у монографії "Архаизмы и историзмы в современном русском языке" на матеріалі художніх творів класичної російської літератури XIX ст.: "Евгений Онегин", "Письмо Вяземскому, 1825 г.", "Городок", "Разговор книгопродавца с поэтом" О. Пушкіна, "Черкесы" Ю. Лермонтова, "В овраге" А. Чехова, "Мёртвые души" і "Портрет" М. Гоголя, "Отцы и дети" Тургенєва, "Юность" Л.Н. Толстого, "Господа ташкентцы" Салтыкова-Щедрина, "России верные сыны" Л. Никулина, "Тысяча душ" Писемського, "Записки мелкотравчатого" Дриянского, "Ат-Даван" Короленка чітко розмежовує поняття історизму та архаїзму. Вона наголошує на необхідності видання спеціалізованого словника історизмів та архаїзмів російської мови, а також подає детальне тлумачення лексики XIV ст. Основну увагу Бухарєва спрямовує на семантичну форму слів "Зерцало – "трехганныя призма с указом Петра I о строгом соблюдении правосудия, устанавливавшаяся в дореволюционное время в присутственных местах как эмблема правосудия": "Стали их (молодых людей) нынче по судебным местам посыпать, и, признаться сказать, неприятно даже видно. Прежде, бывало, предисдатель сидит за зерцалом: старец мастерский, орденами да сединами украшен; а нынче, что это, боже мой! Торчит какой-нибудь словно сосулька: молодо, худо, вертляво!" (Писемский. "Тысяча душ")²¹. Ще один приклад: "Краечий – "боярин, ведавший царским столом (придворный чин в Русском государстве с конца XV до конца XVIII века)": "Краечий Фёдор Басмнов из своих рук поднес ему чашку вина" (А.К. Толстой. "Князь Серебряный")²². Наводимо ще один приклад "Экзекутор – "чиновник, ведавший хозяйственными делами и надзором за внешним порядком в каком-либо государственном учреждении царской России": "Чело его было нахмурено и носило на себе печать заботы, какая свойственна лицам столоначальников, экзекуторам и т.п. должностным лицам" (Наумов. "Как auctionется, так и откликается")²³.

Дослідниця Г.А. Богатова у праці "История слова как объект русской исторической лексикологии" також досліджує історизми сучасної російської мови на базі словників-символіків (XIII), слов'яно-російських словників (XIV), розмовників (XV–XVI) тощо. Дослідниця вивчала джерельну базу словників, принципи їх укладання.

Особлива увага приділялася історико-культурним критеріям, ролі порівняльного аналізу при створенні словників; вивчалися також критерії застосування типологічних параметрів слів та їх контекстуальні значення при створенні словників XIII–XVI ст. Богатова досліджувала цю проблематику на базі словників "Исторический словарь русского языка XI–XVIII" (1946), "Словарь русского языка XI–XVII" (1982), "Древнерусский словарь XI–XIV" (1981), "Словарь русского языка XI–XVII вв." (1984).

З наведеного огляду можна зробити такі висновки. У проаналізованих роботах проводилися дослідження пасивної лексики болгарської, молдавської, білоруської, української, російської та інших слов'янських, а також грецької та латинської мов. Пріоритетним у цих роботах був етимологічний принцип дослідження. Лінгвісти доводять спорідненість семантичних основ (коренів) історизмів у зазначених мовах і звертають увагу на їхню субстратну спільність у старослов'янських мовах, що дає змогу класифікувати пасивні види лексики не лише за сферами та частотністю вживання, але й за граматичним принципом, як це зробив Ф.П. Філін у книзі "Историческая лексикология русского языка", де наводить класифікацію східнослов'янізмів за подібністю семантичних гнізд. За функціональним принципом дослідження здійснювалася Л.С. Ковтун у праці "Древние словари как источник русской исторической лексикологии", у яких зосередила увагу на військовій, релігійній, зокрема церковній та адміністративній сferах вживання історизмів. Дослідниця вивчала також частотність цієї термінології у різних сферах людської діяльності та семантичні форми історизмів. Подібні дослідження проводили також Н.Т. Бухарєва у монографії "Архаизмы и историзмы в современном русском языке" і Г.А. Богатова в монографії "История слова как объект русской исторической лексикологии". Джерельною базою дослідження історизмів слугували художні твори. За фонетичним принципом історизми вивчав Ф.П. Філін у книзі "Образование языка восточных славян", унаслідок чого дійшов висновку, що історизми можуть бути лексичними та семантичними. За значеннями східнослов'янізми (за термінологією Філіна – "історизми") відносяться до різних тематичних груп, що свідчить про те, що процес утворення східнослов'янізмів у VIII–XI ст. був багатостороннім, охоплював як народно-розмовну, так і книжну мову. Філін поділяє східнослов'янізми на такі групи:

1. слова, які позначають природні явища, рослини, тварини;
 2. слова, за допомогою яких проводиться номінація явищ, якостей і дій;
 3. терміни матеріальної культури;
 4. соціальна та релігійна термінологія;
 5. назви абстрактних понять тощо.
- В етимологічних дослідженнях Філін робить спробу визначити час виходу з ужитку або трансформації значення слова.

Стосовно історизмів у японській мові варто зазначити, що цей різновид пасивної лексики має свої особливості унаслідок їх переважно китайського походження у фонетичних і в семантичних варіантах, унаслідок чого не завжди можливо вивести загальну семантику історизму як лексеми (ієрогліфи можуть позначати як кореневі, так і службові морфеми). Тому ми вважаємо, що доцільно при дослідженні японських історизмів та інших пасивних видів лексики використовувати крім етимологічного та фонетичного також семантичний та екстраплінгвістичний критерії.

²⁰ Кіндайті Кьюсукэ. 朝鮮国語辞典 – Токіо, 1945. ²¹ Філін Ф.П. Историческая лексикология русского языка. – М., 1984; Проблемы исторической лексикологии русского языка // Славянское языкознание. IX Междунар. съезд славистов. – М., 1983. Историческая лексикология русского языка – М., 1982. Происхождение и развитие русского языка. – Л., 1954. Происхождение русского, украинского и белорусского языков. – Л., 1972. ²² Березин Ф.М., Філін Ф.П. Хрестоматия по истории русского языкознания. – М., 1973. История лингвистических терминов. – М., 1984. ²³ Ковтун Л.С. Древние словари как источник русской исторической лексикологии. – Л., 1977.

– С. 14–31; Азбуки XVI–XVII вв. – Л., 1989; Русская лексикография эпохи средневековья. – М.; Л., 1963; Лексикография в Московской Руси XVI начала XVII вв.; Древние словари как источник русской исторической лексикологии. – Л., 1977. – С. 14–31; ⁹Бухарева Н.Т Архаизмы и историзмы в современном русском языке. – Новосибирск, 1985; Фразеологический словарь русского литературного языка конца XVIII–XX вв. – Новосибирск, 1991. – Т. 2. – С. 5–17; Бухарева Н.Т, Федоров А.И. Словарь фразеологизмов и иных устойчивых словосочетаний русских говоров Сибири. – Новосибирск, 1972; ¹⁰Богатова Г.А. История слова как объекта русской исторической лексикологии. – М., 1984; Соболевский А.И. Особенности русских переводов домонгольского периода // Русский филологический вестник. – М., 1911–Вып. 2; ¹¹Трубачев О.Н. К этимологии слова собака // Краткое сообщение Инст. славяноведения АН СССР. – М., 1955. – Вып. 15. – С. 48–55; ¹²Истрин В.М Хроника Георгия Амартола в древнем славяно-русском переводе. – Пермь, 1920–1930. – Т. 1–3; ¹³Филин Ф.П. Историческая лексикология русского языка. – М., 1984. – С. 143; ¹⁴Там само. – С. 144; ¹⁵Там само. – С. 157; ¹⁶Там само; ¹⁷Соболевский А.И. Материалы и исследования в области славянской филологии и археологии // Сб. ОРЯС. – М., 1910. – Т. XXXVIII. – Вып. 3; ¹⁸Филин Ф.П. Образование языка восточных славян. – М., Л., 1962. – С. 279; ¹⁹Там само; ²⁰Там само. – С. 286; ²¹Резаненко В.Ф. Семантические элементы знаков иероглифической письменности. – К., 1989. – С. 311–312; Элементы семантико-графической системы иероглифической письменности. – К., 1988; ²²Бухарева Н.Т. Архаизмы и историзмы в современном русском языке. – Новосибирск, 1985. – С. 8; ²³Там само; ²⁴Там само; Українська лекси-

ка середини XVI в.: Нятовское поучение (словарь и анализ). – Дебрецен, 1985; Житецкий П. Словарь книжной малорусской речи по рукописи XVII века. – К., 1888; Новий тлумачний словник української мови. – У 4-х т. – К., 2001; Словник української мови. – У 10-ти т. – К., 1970. – Т. 1. Кротевич Е.В., Родзевич Н.С. Словник лінгвістичних термінів. – К., 1957; Семчинський С.В. Загальне мовознавство. – К., 1988; Ахманова О.С. Очерки по общей и русской лексикологии. – М., 1957. – С. 56, 185; Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К., 1985. – С. 20–21, 99; Розенталь Д.Э., Теленков М.А. Словарь-справочник лінгвістичних термінів. – М., 1976; Удовиченко Г.М. Загальне мовознавство: історія лінгвістичних вчення. – К., 1980; Лінгвістичний енциклопедичний словник. – М., 1990. – С. 204, 504; Лексикология и грамматика восточных языков. – М., 1975; Словник староукраїнської мови XIV–XV ст. – К., 1978. – Т. 2–3.; Языковые категории в лексикологии и синтаксисе. – Новосибирск, 1991; Японский лингвистический сборник. – М., 1959; Словарь русского языка XI–XVII вв. – М., 1983; 新英社 (Shineisha) Japanese Dictionary 国語辞典. – 東京, 1993; Dictionnaire Encyclopédie of Japanese Culture. The Soul and Heritage of Japan. – Tókio 2000. – С. 12–17, 22–25, 34–37, 48–49, 69–75; 国語辞典 第四版. – 東京, 1992; 文化中級日本語. – 東京, 1998; 日本語 (The Great Japanese Dictionary) 大辞典 第二版 (Second Edition). – 東京, 2002. – С. 2330; 広辞苑 第五版. – 東京, 1998. – С. 2832; 高校日本史 – 東京, 1995; 角川書店 「漢和中辞典」. 見塚茂樹, 野岩友, 小野忍. – 東京, 昭和 44 (1966).

Надійшла до редакції 04.09.04

М.Ю. Стельмах, асп.

ОБ'ЄКТИВНІ І СУБ'ЄКТИВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ КАТЕГОРІЙ МОЖЛИВОСТІ У ПЕРСЬКІЙ МОВІ

Розглядаються взаємовідносини категорій суб'єктивної та об'єктивної модальності з категорією можливості
The objective and subjective aspects of the modality and its part – possibility has been considered

Питання, пов'язані з категорією модальності, належать до переліку тих суперечливих проблем мовознавства, які на кожному етапі розвитку лінгвістичної думки не втрачають своєї актуальності, а навпаки – набувають нових аспектів. Не можна не погодитись з думкою В.З. Панфілова, який зауважує: "Налевне, немає іншої категорії, про мовну природу й склад часткових значень якої висловлювалась така кількість різноманітних і суперечливих думок, як про категорію модальності". У практиці лінгвістичних досліджень межі вживання терміну "модальність" втратили свою визначеність, до того ж важко знайти двох авторів, які розуміли б модальність однаково. І це зумовлено не лише різноманітністю модальних значень, їх суміжністю з іншими мовними явищами й інтерференцією з відповідниками з логіки, психології, філософії, а й дихотомічною природою модальності, оскільки лінгвісти або описували як домінанту об'єктивну модальність і залишали поза увагою модальність суб'єктивну, або зосереджували увагу на вираженні суб'єктивної модальності.

У сучасній лінгвістиці склалося декілька підходів до розуміння сутності категорії модальності. При "широкому" трактуванні, коли модальність характеризується як "функціонально-семантична категорія (ФСК), яка виражає різні види відношення до дійсності, а також різні види суб'єктивної кваліфікації того, що повідомляється"², в обсяг цього поняття включають різномірні модальні характеристики: емоційну і якісну оцінку змісту висловлювання, ствердження / заперечення, комунікативну установку висловлювання, відношення мовця до змісту висловлювання, достовірність повідомлення з погляду мовця, оцінку ситуації з погляду її можливості, необхідності, бажаності, оцінку ступеня реальності-ірреальності змісту висловлювання. Так, наприклад, чеський синтаксист П. Адамець пише: "Модальність – це поняття досить широке, і незважаючи на те, що можна сформувати загальну дефініцію, не можна не бачити, що в нього входять характеристики різномірні (пор. ствердження – питання – спонукання, реальність – достовірність – ймовірність – нереальність, ствердження – заперечення, необхідність – можливість – намір і т.д.)"³.

При "вузькому" трактуванні мовознавці обмежують поняття модальності двома-трьома характеристиками з вищеноведеного переліку, заперечуючи водночас правомірність включення до категорії модальності інших характеристик. Так, наприклад, Г.А. Золотова виділяє три модальні характеристики: відношення змісту висловлювання до дійсності в плані реальності / ірреальності; відношення мовця до висловлювання в плані оцінки його достовірності / недостовірності; відношення між об'єктом дійсності і його ознаками в плані можливості, необхідності, бажаності⁴.

У нашій статті ми розглянемо один із складових елементів категорії модальності – категорію можливості. Варто зазначити, що саме категорії 1) можливості, необхідності 2) сумніву, імовірності, категоричності є тими групами значень, які визнаються практично всіма дослідниками як модальні. Перший ряд значень переважно трактується як об'єктивні, другий – як суб'єктивні. При цьому категорії можливості і ймовірності (іноді їх розглядають як одну категорію) тісно переплітаються: модальні дієслова зі значенням можливості в цілому ряді мов, у тому числі і перській, здатні виражати як об'єктивну, так і суб'єктивну модальність. Це зумовлює необхідність як чіткого встановлення статусу і меж цих категорій, так і розмежування об'єктивних і суб'єктивних характеристик. Отже, метою нашої статті є, по-перше, розглянути загально лінгвістичні концепції щодо змісту поняття модальної категорії можливості та визначити її окремі види – суб'єктивну й об'єктивну можливості. По-друге, на матеріалі перської мови визначити співвідношення засобів вираження об'єктивної та суб'єктивної можливості.

У теорії модальності є два підходи до характеристики категорії можливості:

1. Аналіз значень можливості проводиться у тісній взаємодії з аналізом логічної категорії модальності і тієї форми мислення, якій вона властива, тобто судження. У традиційній формальній логіці виділяють такі типи суджень: а) судження можливості (проблематичні) – судження, у яких відображається можливість наявності чи відсутності ознаки в предметі; судження дійсності (ассерторичні) – судження,

© М.Ю. Стельмах, 2005

у яких констатується наявність чи відсутність ознаки в предмета; судження необхідності (аподиктичні) – судження, у яких відображається така ознака, яка наявна в предмета при всіх умовах⁵. Ця класифікація ґрунтуються на "різний модальності суджень у залежності від характеру об'єктивних зв'язків, які відображаються в них, а точніше – залежно від характеру відношень між предметом і ознакою"⁶; б) судження достовірні та ймовірні – під модальністю тут розуміють не характер об'єктивних зв'язків, а "ступінь достовірності, з погляду мовця, тієї думки, яка виражається в реченні, тобто модальність характеризує не те, що відображається, а те, як відображається в реченні об'єктивна дійсність". Ці логічні типи модальності переносяться у сферу мови, і на їх основі модальність визначається як "мовна категорія, яка вказує на характер відображеніх у змісті речення об'єктивних зв'язків (об'єктивна модальність) і на ступінь достовірності змісту того ж речення з погляду мовця (суб'єктивна модальність)"⁷. В.З. Панфілов трактує поняття об'єктивної модальності як відображення об'єктивно існуючих відношень необхідності чи можливості, а суб'єктивну модальність – як відображення точки зору того, хто говорить, стосовно необхідності, можливості, бажаності чи ймовірності якоїсь дії⁸. Згідно з цим поглядом, ОМ визначається на рівні синтаксичного поділу речення. Її мовними показниками виступають спосіб дієслова та модальні дієслова. СМ реалізуються на рівні логико-граматичного поділу речення. Суб'єктивний момент у процесі будь-якого пізнавального акту виявляється в тому, що мовець оцінює ступінь вірогідності своєї думки про дійсність. Суб'єктивна оцінка ступеня вірогідності думки, яка виражається реченням, може не збігатися з тим, як ця думка насправді відповідає дійсності. Власне кажучи, ступінь вірогідності думки, вираженої в реченні з погляду того, хто говорить, і її правдоподібність є двома різними чинниками. Отже, об'єктивна і суб'єктивна мовні модальності виводяться з одного і того ж визначення логічної модальності. При об'єктивній модальності робиться наголос на характері відношення змісту словосполучення, а потім речення до дійсності, у той час коли при суб'єктивній модальності підкреслюється суб'єктивний момент цього відношення. Якщо у першому випадку основою дослідження є двомісні відношення "зміст – референт", то у другому – базою слугує трьохмісне відношення "суб'єкт – зміст – референт"⁹. Слід зазначити, що позитивною рисою такого трактування модальності є те, що завдяки логіці в загальних рисах була означена смислова область цієї категорії, а також встановлена термінологія. До недоліків ж логічного підходу належить, перш за все, ототожнення мови й мислення, речення й судження, що зумовлює неоднаковість приписуваних термінам значень.

2. Значення можливості аналізується як складова частини граматичної категорії модальності, в основі якої лежить відношення мовця до дійсності. Основоположником теорії модальності вважається російський мовознавець В.В. Виноградов, праця якого стала стимулом для наступних досліджень, спрямованих на поглиблення пошуку власне мовних аспектів вивчення модальності (на відміну від логічної модальності)¹⁰. Як і для логічного підходу, для граматичного характерна диференціація цієї категорії на об'єктивну (ОМ) і суб'єктивну модальність (СМ), хоча деякі представники цього напряму заперечують протиставлення об'єктивної і суб'єктивної модальності, аргументуючи це власне тим, що воно склалося під впливом, "з одного боку, класичної формальної логіки з її трьома видами суджень: ассерторичних, проблематичних, аподиктических (об'єктивна модальність), а з іншого – розуміння сутності модальності як ступеня достовірності-недостовірності з погляду мовця (суб'єктивна модальність)"¹¹.

Так, аргументуючи цю позицію, Б.В. Хричиков зазначає: "Річ у тому, що суб'єктивне завжди знаходиться в діалектичному зв'язку з об'єктивним, але в основі цієї єдності – об'єктивне. Категорія модальності функціонально-суб'єктивна, оскільки висловлювання йде від мовця-індивідуума, у ньому виражене його ставлення до об'єктивної дійсності. Об'єктивність цієї категорії у джерелі, в суспільній сутності мови. Мова і мовлення являють собою діалектичну єдність одиничного й загального. Ставлення мовця до об'єктивного світу суб'єктивні хоча б тому, що вони виливають з мови та висловлюються безпосередньо мовцем; вони виражают особисту оцінку тих чи інших проявів об'єктивної дійсності; разом з тим вони ю об'єктивні, оскільки суб'єктивне не існує без об'єктивного, як не буває одиничного без загального"¹². Об'єктивна модальність виражас відношення того, що повідомляється до дійсності в плані реальності (здійсненості чи здійснюваності) та ірреальності (нездійсненості). Головним засобом оформлення категорії модальності у цій функції є категорія дієслівного способу. На синтаксичному рівні об'єктивна модальність представлена протиставленням форм синтаксичного дійсного способу формам синтаксичних ірреальних способів (умовного, бажального, спонукального, наказового, переповідного)¹³. Термін об'єктивна модальність часто поширюється і на модальність можливості, яка розглядається тут в тісному зв'язку з категоріями необхідності і бажаності. Отже, модальність можливості належить до волютаційної модальності – "типу модальних відношень, який відображає оцінку зв'язку між об'єктом дійсності і приписану йому ознакою з погляду способу існування цього зв'язку. Об'єкт дії і його ознака виступають у процесі оцінки як "предикативні предмети": логічного суб'єкта і предикативної ознаки, які поєднуються за допомогою модального модифікатора, який кваліфікує цей зв'язок як можливий дійсний чи бажаний"¹⁴. Ці модальні значення включають як до різновидів реальної модальності¹⁵, так і до ірреальних. Так, наприклад, Т.В. Шмелева зазначає, що "на основі класифікації події як ірреальної утворюється широке коло модальних значень, смисл яких полягає у вказівці на поворот події від ірреальності до реальності – здійснення події. Цю сферу модальності складають значення можливості, необхідності, бажаності тощо"¹⁶. Близькою до цієї є думка про те, що "у модальних значеннях відображається не лише опозиція реальність / ірреальність, а й динаміка зв'язків між реальністю та ірреальністю. Саме ці зв'язки і відображаються в понятті потенційності, яке вказує на гіпотетичність прояву речей, явищ об'єктивної дійсності"¹⁷. Суб'єктивна модальність, тобто відношення мовця до висловлювання, на відміну від ОМ, є фактичною ознакою висловлювання. Сам об'єм СМ ширший за семантичний об'єм ОМ. Значення, які складають зміст категорії СМ, неоднорідні, вимагають впорядкування, багато з них не мають прямого відношення до граматики. Змістову сторону суб'єктивної модальності утворює поняття оцінки в широкому розумінні, враховують не лише логічну (інтелектуальну, раціональну) кваліфікацію повідомлення, а й різні види емоційної (ірраціональної) реакції. СМ охоплює всю гамму існуючих у природній мові різноманітних та різнохарактерних способів кваліфікації повідомлень¹⁸. Проте чимало мовознавців дотримуються думки, що "в основі модальності лежить більш загальна категорія оцінки, проте оцінка ця не емоційна, а інтелектуальна, що не дозволяє включати до сфери модальності різноманітні емоційно-етичні, емоційно-вольові й інші види оцінки". Експресивність, емоційність та оцінність лише

частково лише частково пов'язані з семантикою модальності: наявна позиція мовця, його відношення до змісту висловлювання, але не завжди достатньо чітко виражено "відношення змісту висловлювання до дійсності". Швидше за все, ці категорії доцільно розглядати як особливу семантико-прагматичну сферу, що взаємодіє з модальністю. Безперечно, різкої межі тут немає, проте мова може йти лише про периферію модальність.

Однією з складових СМ є модальності достовірності, яку розглядають як "систему мовних засобів, які виражають визначений з точки зору мовця ступінь відповідності змісту висловлювання дійсності". Залежно від того, яким чином мовець оцінює повноту своїх знань про описані явища, зміст висловлювання (пропозиція) може бути представлений як такий, що відповідає чи не відповідає реальному стану справ²¹. Зміст висловлювання уявляється таким, що відповідає дійсності, якщо "воно виражається у формі розповідного речення, у якому стверджується чи заперечується якась подія, встановлюється якісь відношення між суб'єктом і ознакою: Іде дощ. Людина смертна. Такі висловлювання розглядаються як "імпліцитно достовірні"²², тобто, такі, які мають значення констатації, і включаються в поле достовірності як немаркований елемент системи, відносно якого визначаються інші відтінки достовірності. Якщо у мовця "немає достатньо підстав для ствердження відповідності змісту висловлювання дійсності, він може представити пропозицію або як припущення, або як результат розмірковування і висновку, або посплатись на свідчення інших осіб чи власного чуттєвого сприйняття²³. Одним з таких відтінків достовірності є ймовірність або можливість.

ментом якого служить певна пропозиція подієвого чи оцінного характеру: "Можливо, що Р"²⁶ У перській мові це значення виражають слова دیگر نیستند، نکمه تساوا، دیگر نیستند, і ін., наприклад, در "To, можливо, твій батько був, що мене образив". 2) висловлювання з активним суб'єктом волюнтаривності. Основним засобом вираження тут є модальні дієслова.

На відміну від конструкцій з відніми елементами, які спеціально служать для вказівки на ступінь ймовірності ситуації (пор. *بلا و بلي* – очевидно, він приде *نکه* – можливо, він приде – *دیگر و دیگر* може бути, він приде) з поступовим зниженням ступеня впевненості мовця в можливості цієї події), речення другого типу, тобто речення з модальними діесловами, містять лише загальну думку про можливість ситуації без оцінки ступеня її ймовірності. Ступінь ймовірності іноді надзвичайно малий, іноді надзвичайно великий, наприклад, *متناوذه دوش* – *ار شیاعر فلک فاعضه* – "Дотримуйтесь правил дорожнього руху – може трапитись автомобільна аварія". У цьому випадку виникає можливість двоякої інтерпретації змісту висловлювання – у плані як загальної, як і часткової каузациї.

Отже, модальні дієслова вживаються також для вираження суб'єктивної модальності. Це іхнє вторинне значення, оскільки переважно вони функціонують як засоби вираження об'єктивної модальності. "Такий семантичний зсув легко відбувається у модальних дієслів в конструкціях, де позиція суб'єкта не зайнята іменником з ознакою активності (практично іменник зі значенням особи): ключі могли залишитись у бабусі // ключі, мабуть, залишились у бабусі. Це пояснюється тим, що у вказаних випадках виключається ситуація, коли виробник дії збігається з суб'єктом модальності. Іменники, які не володіють ознакою активності (переважно неістоти) не можуть бути виробником модальності, і тому вихідне, первинне волонтативно-модальне значення легко стає рухомим, переходячи в значення істинності / неістинності. Ще більша рухомість первинного волонтативно-модального значення модальних дієслів спостерігається в безагентних конструкціях, оскільки відсутність діяча призводить до того, що тут ніколи не відбувається збіг діяча з виробником модальності"²⁷.

Способом виявлення значення загальної каузації може бути: а) заміна речень з модальними конструкціями розглядуваного типу реченнями, які містять ввідні компоненти зі значеннями припущення²⁸ (пор. راجحة ريد نیاب "Поїзд може запізнатись" – بیان راجحة ريد دیاب "Ймовірно, що поїзд запізнатися"); б) особливості зв'язку з віссю часу. Так, "ОМ певного стану справ може з плином часу ще знати, але при цьому вона назавжди залишається "назавжди" у тому пункті часової осі, у якій вона мала місце. СВ, навпаки, "назавжди" щезає разом з зникненням невпевненості в мовця"²⁹. Так, наприклад, якщо хтось сказав: 'نہ ہے مناوہ رس رک رید نیاب 'Я можу запізнатись на роботу' (може трапитись, що запізнюсь), то прийшовши на роботу вчасно, не може ситуацію словами 'Раніше було можливо, що я запізнююся на роботу, а тепер – ні'.

Отже, у нашому дослідженні ми, спираючись на погляди В.З. Панфілова, виділяємо об'єктивну можливість і суб'єктивну. У тих випадках, коли мовцю відомі детермінуючі фактори, які обумовлюють можливість чи необхідність реалізації потенційної ситуації, можна говорити про об'єктивну можливість. У тих самих випадках, коли у мовця немає достовірних знань про предметну ситуацію і він може лише припустити наявність зв'язку між суб'єктом і ознакою, можна говорити про суб'єктивну можливість. Відмінність між цими категоріями модальності виражається а) семантично і граматично; б) лише семантично. Випадки подвійного трактування модальних конструкцій потребують подальшої деталізації у семантичному, а можливо, й інших аспектах.

¹Панфилов В. З. Категория модальности и ее роль в конструировании структуры предложения // Вопр. языкоznания – 1977 – № 4 – С. 37.

- С. 303. "Адамець П. К вопросу о модификациях (модальных трансформациях) со значением необходимости и возможности" - CsR, 1968. - № 2.

- С. 88. "Золотова Г.А. Очерк функционального синтаксиса русского языка" - М., 1973. - С. 53. Кондаков Н.И. Логический словарь. - М., 1957. - С. 378. Дроzdov A.B. Вопросы классификации суждения. - Л., 1956.

- С. 130. Горский Д.П. Логика. - М., 1954. - С. 52-53. Тройнов И.В. К вопросу о вероятности и достоверности выводимого знания. Автореф. канд. философ. наук. - М., 1955. "Бондаренко В.Н. Виды модальных значений и их выражение в языке". Автореф. канд. дисс. - М., 1977.

- С. 6. "Ланфилов В.З. Зазнач. праця" - С. 41; "Арутюнова Н.Д. Фактор адресата" // Изв. АН СССР Сер. яз. - М., 1981. - Т. 40. - Вып. 4. - С. 115. "Виноградов В.В. О категории модальности и модальных словах в русском языке" // Изв. АН СССР Сер. яз. - М., 1975. - Т. 2. - С. 38-79. "Хричуков В.В. Категория модальности, її обсяг та засоби вираження в сучасній російській мові". Автореф. д-ра филол. наук. - К., 1994. - С. 12. "Там само" - С. 13. "Модальность".

- С. 303. "Беляева Е.И. Функционально-семантические поля модальности в английском и русском языках" - Воронеж, 1985. - С. 18. "Золотова Г.А. Зазнач. праця" - С. 54. "Шмелева Т.В. Смысловая организация предложения и проблема модальности" // Актуальные проблемы русского синтаксиса. - М., 1984. - С. 98. "Теория функциональной грамматики. Темпоральность. Модальность" - Л., 1992. - С. 60. "Модальность".

- С. 303. "Беляева Е.И. Зазнач. праця" - С. 19. "Теория" - С. 254. "Белошапкова В.А. Современный русский язык" - М., 1981. - С. 479. "Теория" - С. 255. "Беляева Е.И. Зазнач. праця" - С. 122. "Цейтлин С.Н. Некоторые типы модальных ситуаций в современном русском языке" // Функциональный анализ грамматических аспектов высказывания. - Л., 1985. - С. 22. "Теория" - С. 254. "Грембл М. О сущности модальности" // Языкознание в Чехословакии. - М., 1978. - С. 300. "Цейтлин С.Н. Зазнач. праця" - С. 20. "Кобозева И.М. Лингвистическая семантика. Учебник" - М., 2000. - С. 244.

Надійшла до редколегії 12.05.04

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Г.О. Добко, асп.

УКРАЇНСЬКО-КИТАЙСЬКІ ЛІТЕРАТУРНІ ВЗАЄМИНИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

Досліджуються питання видання та популяризації української літератури в Китаї та китайської літератури в Україні у другій половині ХХ ст.

The question of edition and popularization the Ukrainian literature in the People's Republic of China and the Chinese literature in Ukraine is investigated.

Проблема взаємодії самобутніх культур народів світу тісно пов'язана з найактуальнішими питаннями сучасності. Дослідження цієї проблеми в наші дні є важливим науковим і суспільно-політичним завданням, тому що від співробітництва у гуманітарній сфері залежить розвиток міжнародних відносин, економічного співробітництва та суспільний прогрес. Література в усі часи була провідником між народами і культурами, сприяла розвиткові науково-освітніх, культурних зв'язків, духовному обміну, розширенню взаєморозуміння між народами. Науковим дослідженням цієї теми присвячені праці В. Кіктенка, Л. Лещенка, В. Седнєва, В. Сорокіна, В. Урусова, І. Чирка й інших вчених¹. Зроблено спробу дослідити розвиток українсько-китайських літературних зв'язків у другій половині ХХ ст. у контексті зовнішньополітичних і культурних українсько-китайських взаємин.

Українська література в Китаї. За дослідженням І.К. Чирка, китайці відкрили для себе нашу літературу ще у 1912 р., коли брат великогоLu Сіня Чжоу Цзожень надрукував у газеті рідного містечка Шаосін (провінція Чжецзян) кілька літературних розвідок про видатних письменників. В одній із них, присвяченій Т. Шевченкові, розповідалося про життя та творчість поета, було вміщено переклад його вірша "Ой три шляхи широкі..."². Починаючи з 20-х рр. кількість подібних публікацій зростала. Уже в перші роки після створення Китайської Народної Республіки (1949) уряд країни розглядав освіту та культуру як першочергову справу, а підвищення культурного рівня народу – як головну стратегію державного будівництва.

Період 1949–1966 рр. був надзвичайно плідним стосовно розвитку українсько-китайських літературних зв'язків. Незважаючи на об'єктивні труднощі (недостатня кількість коштів, кваліфікованих перекладачів), перекладу, виданню та популяризації літератури народів СРСР і зокрема української в Китаї надавалося величезного значення. У цей час між Україною та КНР відбувався інтенсивний науково-освітній і культурний обмін (студентами, аспірантами, науковцями, викладачами). Розгорнулося масове видання перекладів творів класичної української літератури: Тараса Шевченка, Лесі Українки, Івана Франка та сучасних українських письменників. У "Великій китайській енциклопедії" було

вміщено ґрунтовний історичний огляд, присвячений українській літературі й окремі статті про життя та творчість Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, М. Коцюбинського, М. Бажана, О. Корнійчука, О. Гончара, М. Рильського, М. Стельмаха, П. Тичини.

Популяризації українського художнього слова за кордоном сприяли також поїздки письменників України в зарубіжні країни, їхня участь у різних форумах, конференціях, симпозіумах тощо, відвідання нашої країни зарубіжними літераторами. Велику роль у розвитку українсько-китайського культурного співробітництва мали Українське товариство дружби і культурних зв'язків із зарубіжними країнами й Українське відділення Товариства радянсько-китайської дружби. Виданню творів сприяли також зв'язки між Спілкою письменників України та Спілкою письменників Китаю. Слід зауважити, що українсько-китайські відносини за часів СРСР були підпорядковані загальній зовнішній політиці і характеризувалися спрямуванням соціально-економічної та культурної допомоги комуністичному Китаю у період великої дружби й ідеологічним і духовним відчуженням у період протистояння СРСР і КНР. Це, безперечно, знайшло відбиття у динаміці видання творів художньої літератури Китаю в Україні та відповідно української літератури в Китаї.

Джерельною базою нашого дослідження, пошуку бібліографічних відомостей про переклади творів українських письменників в Китаї були щорічні бібліографічні покажчики та бази даних ЮНЕСКО³, щорічники Книжкової палати України, інші бібліографічні покажчики⁴. Складність бібліографічного пошуку, розпорощеність інформації у різних документах і відсутність джерел китайської державної бібліографії в Україні обумовлюють неповноту деяких даних у бібліографічному описі видань творів українських письменників у Китаї та труднощі складання їхнього повного реєстру (див. Додаток 1).

Найдокладніше зібрано відомості про вихід української літератури за кордоном у післявоєнний період у бібліографічному покажчику В.С. Бабича⁵. Серед зафіксованих у ньому видань творів українських авторів мовами світу, вагоме місце займають твори, видані китайською мовою, зокрема, відображені понад 130 видань творів українських письменників, виданих у Китаї протягом зазначеного періоду. Серед них переважають прозові твори. У повоєнний період більше уваги приді-

пляся творам, які висвітлювали події другої світової війни.

Серед українських письменників у перекладах китайською мовою одне з перших місць посідають твори О. Гончара. Лише у 50-х рр. було 15 видань. Це його романи й повісті, що змальовують період революції і громадянської війни, а саме: "Таврія", період другої світової війни: "Золота Прага", "Прапороносці", післявоєнний час: "Вибране", "Оповідання", "Жайворонок", повість "Микита Братусь". Помітне місце посідає й видання драматичних творів, кіносценаріїв, оповідань Олександра Довженка, зокрема: "Життя в цвіту", "Мічурін", "Поема про море", "Щорс", "Вибране" тощо. Широко друкувалися твори О. Корнійчука – "Вибрані твори", куди ввійшли п'еси "Загибель ескадри", "Платон Кречет", "Правда", "В степах України". Окремо було видано "В степах України", "Калиновий гай", "Крила", "Макар Діброва", "Партизани в степах України", "Фронт" (з 1946 по 1954 р.), "Чому посміхалися зорі".

Твори для дітей у перекладах китайською займають одне з провідних місць, а саме: І. Багмут "Щасливий день суворовця Криничного", Л. Вишеславський "Піонерська таємниця", М. Дубов "Вогні над рікою", Ф. Залата і Л. Залата "Хлоп'ята", Ю. Збанацький "Таємниця Соколиного бору", О. Іваненко "Дика яблунька" та "Скоро зійде сонце", В. Козаченко "Атестат зрілості".

У 80-ті рр. ХХ ст. інтерес до України та її культури посилився. "Лише за роки, що минули після так званої "культурної революції", у Китаї вийшло понад 20 книжок українських письменників, зокрема дві збірки віршів і поем Т. Шевченка, "Повія" Панаса Мирного, "Циклон", "Берег любові", "Гронка", "Твоя зоря" і "Оповідання" О. Гончара, "Розлука" Л. Дмитерка, "Розгін" П. Загребельного, "Малиновий дзвін" і "Морська чайка" Ю. Збанацького, "Молодість поета" Л. Смілянського, "Правда і кривда" М. Стельмаха, "Повість про любов" Н. Хоменка, "Клятва" Р. Іванченко, п'еса "Дикий Ангел" О. Коломійця⁵. Чимало поетичних і прозових творів українських письменників включено до різних збірників, антологій, надруковано в періодичних виданнях.

Китайська література в Україні.

Після заборони у 30-ті рр. китаєзнавство на території України практично не мало ніякого галузевого розвитку. Існували лише поодинокі випадки китаєзнавчих розвідок, здійснені науковцями, які жили та працювали в Україні. Китаєзнавство в Україні практично не розвивалося, а за визначенням В.О. Кіктенка "знаходилося на ембріональному рівні"⁶. З набуттям незалежності Україна вийшла на світовий рівень міжнародних відносин, українсько-китайські відносини отримали новий імпульс розвитку. Відносини України з Китаем віднесено до пріоритетних напрямів зовнішньої політики нашої країни. У 90-і рр. стало можливим і поновлення наукового китаєзнавства. Активізувалася дослідження в Інституті сходознавства НАН України, Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, Київському національному лінгвістичному університеті. Здійснюється велика робота в справі вивчення і перекладу китайської літератури в Краматорському економіко-гуманітарному інституті й інших навчальних закладах України. Як зазначає М. Кулініч "співробітництво між Україною та КНР у галузі культури базується на засадах Угоди про культурне співробітництво (жовтень 1992 р.) Програми розвитку співробітництва в галузі культури на 1993–1995 рр. (липень 1993 р.) і Плану про культурне співробітництво між міністерствами культури України та КНР на 2001–2003 рр. (квітень 2002 р.)"⁷.

Українські видавництва охоче звертаються до творів зарубіжної літератури, зокрема й китайської. Вони вже познайомили українського читача з кращими зразками класичної літератури, творчістюLu Сіня, Мао Дуня, Го Мого, Лао Ше, Ба Цзіня та багатьох інших китайських майстрів слова. Як зазначає В. Урусов, "усього за 1949–1959 рр. за даними Книжкової палати України було видано 54 назви китайської літератури загальним тиражем 2009,5 тис. примірників. Масовим тиражем у ці роки були видані твори Lu Сіня, трагедія "Цюй Юань" і збірник вибраних творів Го Мого, роман "Сонце над річкою Сягань" Дін Лін, роман "Ураган" Чжоу Лібо, драма "Сива дівчина" Хе Цзінчжи та Дін Ні, повість "Зміни у Ліцзячжуані" Чжао Шулі. Усього в перекладах українською в цей період друкувались романи, повісті й оповідання понад 40 китайських авторів. Тираж творів Lu Сіня становив 150 тис. прим., Го Мого – 40 тис. прим., Лю Байюя – 110 тис. прим. У 1955 р. Держлітвидав УРСР видав українською роман Мао Дуня "Перед світанком".⁸

Українською було перекладено художні твори різних жанрів. На початку були випадки перекладу українською деяких творів китайських авторів з англійської або російської мов, що, безперечно, негативно впливало на якість художнього перекладу.

Великий внесок у популяризацію китайської літератури в Україні зробив Іван Корнійович Чирко (1922–2004) відомий український учений-китаєзнавець і перекладач. У його перекладах побачили світ понад 30 видань – романів, повістей, оповідань і казок китайських письменників, серед яких, зокрема, роман Ба Цзіня "Сім'я", повість "Я хочу прочитати" Гао Юйбао, оповідання "Веселій день" Чжу Бая, повість "У мирні дні" Du Пін-чена, збірки повістей, новел та оповідань Лао Ше, твори Lu Сіня, роман "Історія початку" Лю Ціна, романи Мао Дуня "Веселка" і "Іржа", новелиPu Сун-Ліна, а також чимало збірок казок та оповідань для дітей, збірки прислів'їв і приказок. У 60–90-ті рр. переклади українською китайських творів зробили М. Бажан, В. Величко, П. Воробйов, І. Гречанівський, Я. Лисевич, Ю. Мартинич, С. Моденов, Л. Первомайський, М. Сич, М. Сидоренко, М. Сингаївський, К. Скрипченко, П. Тичина, Г. Турков, І. Чуйко й ін.

Виданням китайських творів займалися такі київські видавництва як "Держлітвидав", "Дитвидав", "Дніпро", "Мистецтво", "Молодь", "Радянський письменник". Ко-роткі прозові твори та поезії регулярно з'являлися на сторінках періодичних видань: "Вітчизна", "Дніпро", "Зміна", "Жовтень", "Радянська жінка". Беззаперечним лідером з популяризації китайського художнього слова пишиться журнал іноземної літератури "Всесвіт", який інин систематично знайомить читачів з творами письменників країн Сходу. 2000 р. у Києві вийшла книга поетеси й художниці Ярослави Шекери "А небо журавками вишите", де представлено її переклади відомих китайських поетів Li Bo, Du Fu, Wan Beia, Du Mu, Chuan Tsai, Fen Chi i in. Нова книга перекладів Я. Шекери "Танське небо", що побачила світ у 2003 р., представляє найвидоміших китайських поетів доби Тан.

З вищевикладеного можна зробити висновок, що для українського читача китайська література залишається поки що мало пізнаною. Недостатньо, порівняно з іншими зарубіжними літературами, перекладів сучасних китайських письменників. Китайські середньовічні романі та новели, поезії Bo Цзюй, Вень Ідо, Li Цінчжао, Цюй Юаня й багато інших творів, які увійшли до скарбниці світової класики як кращі її зразки, ще очікують своїх перекладачів.

Сподіваємося, нова плеяда випускників відділень сходознавства вищих навчальних закладів України дополучиться до цієї важливої й корисної справи, що сприятиме зближенню двох великих літератур і двох великих народів.

¹Ге Баоцзянь. Українська література в Китаї // Всесвіт. – 1987. – № 8. – С. 139–147. ²Лі Мін Бін Далеко на Сході в Китаї // Слово і час. – 1993. – № 5. – С. 74–76. Кіктенко В.О. Нарис з історії українського китаснавства. XVIII – перша половина ХХ ст. Дослідження, матеріали, документи. – К., 2002. Кулінич М. Дипломатія України в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні // Україна дипломатична. Наук. щорічник. – К., 2004. – Вип. 4. – С. 34–43. Лещенко Л.О. Україна – Китай: підсумки та нові обрії співробітництва // Україна дипломатична. Наук. щорічник. – К., 2002. – Вип. 2. – С. 346–363. Лещенко Л.О. Українсько-китайські відносини. Здобутки і перспективи // Наук. вісн. Дипл. акад. України. – К., 2001. – Вип. 5. – С. 149–154. Седнєв В.В. Розвиток китаснавства в Україні // Україна – Китай: шляхи співробітництва. Мат. конф. серп.-верес. 1993. – К., 1994. Сорохін В. Нове життя китайської літератури // Всесвіт. – 1988. – № 8. – С. 119–125. Україна і Схід: панорама культурно-спільнотних взаємин – Вип. 1. – К., 2001. Урусов В. Китаснавство в КЕПІ // Всесвіт. – 2002. – № 9/10. – С. 64, 70. Урусов В. Українсько-китайське співробітництво у галузі культури та освіти (1949–1959) // Україна-Китай. Информ.-аналит. обозрение. – 2001. – № 1(4). – С. 54–56. Чирко / Нові обрії // Всесвіт. – 1986. – № 2. – С. 169. ³Чирко І. Великий мур не на заваді // Всесвіт. – 1988. – № 6. – С. 129–130. ⁴Index Translationum: International Bibliography of Translations. Центр обміну інформацією ЮНЕСКО. – Париж, 1948–2003. ⁵Українська РСР у виданнях республік Радянського Союзу і країн соціалістичної співдружності. – К., 1956–1989. Произведения советских писателей в переводах на иностранные языки. – М., 1954–1985. ⁶Бабич В.С. Твори письменників Радянської України у зарубіжних виданнях 1945–1975. Бібліогр. покажчик. – Харків, 1977. ⁷Чирко / Великий мур. – С. 129–130. ⁸Кіктенко В.О. Нарис з. – С. 17. ⁹Кулінич М. Дипломатія. – С. 41. ¹⁰Урусов В. Українсько-китайське. – С. 54–56.

Додаток 1. Українська література в перекладах китайською.

Бібліографія

Автомонов П. В Курляндському котлі / Пер. У Цзін-пін, Фен Ю-лі. – Шанхай, 1955. Автомонов П. В Курляндському котлі / Пер. У Цзін-пін – Шанхай, 1956; Багмут / А. Щасливий день суворовця Кримічного / Пер. Чоу Бяо – Шанхай, 1954; Багмут / А. Щасливий день суворовця Кримічного / Пер. Чоу Бяо – Шанхай, 1956; Балабан Б.О. Собко В.М. Сто мільйонів / Пер. Вей Ці Юань-ху – Шанхай, 1958; Батров О. Завтра – океан / Пер. Чжао Ай-Цінь і Цінь-оя. – Шанхай, 1955; Батров О. Наш друг Хосе / Пер. Пен Лін – Шанхай, 1956; Бейлін П. Повість про велику рідину / Пер. Ян Ці – Шанхай, 1955; Беляєв В. Рудницький М. Під чужим прапором / Пер. Юй Цзао-чен. Не Цзун-хуо – Пекін, 1957; Бойченко О. Молодість / Пер. Жуй Цзін-ю – Пекін, 1957; Буряковський Ю.О. Прага залишається мосію / Пер. Ю Фучіка. – Пекін, 1952. Вишеславський Л. Пionерська таємниця / Пер. I. Фей – Шанхай, 1954; Вишеславський Л. Пionерська таємниця / Пер. I. Фей – Шанхай, 1956. Вишеславський Л. Пionерська таємниця / Пер. I. Фей – Шанхай, 1957; Вишеславський Л. Пionерська таємниця / Пер. I. Фей – Шанхай, 1959; Воронько П. Вірші / Пер. Жень Хуан-Жун. – Шанхай, 1953. Галан Я. Любов на світанку / Пер. Бо Тао – Пекін, 1957. Головко А. Мати / Пер. Чен Ше – Пекін, 1957. Головко А. Мати / Пер. Чен Ше – Пекін, 1958. Гончар О. Вибране / Пер. Гу Юн-чжун – Шанхай, 1953. Гончар О. Жайваронок. Оповідання / Пер. Гуань Тай-пінь – Шанхай, 1953. Гончар О. Земля гуде / Пер. Фен Ся – Шанхай, 1957. Гончар О. Золата Прага / Пер. Сюй Ке-ган. – [Б.м.], 1953. Гончар О. Золата Прага / Пер. Сюй Ке-ган – Шанхай, 1953. Гончар О. Золата Прага / Скороч. пер. Хай Тянь – Шанхай, 1953; Гончар О. Микита Братусь / Пер. Ян Лі-пін – Пекін, 1957. Гончар О. Микита Братусь / Пер. Ян Лі-пін – Пекін, 1958. Гончар О. Оповідання / Пер. Цзінь Жень – Шанхай, 1952. Гончар О. Оповідання / Пер. Ван Ке-і – Шанхай, 1953; Гончар О. Пралороносці – Т 1–3 / Пер. Сюй Ке-ган. – [Б.м.], 1953. Гончар О. Пралороносці / Пер. Юань Шуй-по. Ш. Чжен-вей – Шанхай, 1959. Гончар О. Таврія / Пер. Фам Юй – Шанхай, 1958. Гончар О. Таврія / Пер. Фан Юй – Шанхай, 1959. Гончар О. Щоб світися вогник / Пер. Вей Цін-Чжен – Пекін, 1957. Добровольський В. Троє в сірих шинелях / Пер. Юй Чжен – Пекін, 1953. Добровольський В. Троє в сірих шинелях / Пер. Юй Чжен – Пекін, 1954. Довженко О. Вибране – Пекін, 1962. Довженко О. Життя в цвету / Пер. Чжу Хуей – Шанхай, 1958. Довженко О. Мічурін / Пер. Чжу Юй – Пекін, 1955. Довженко О. Оповідання – Шанхай, 1951. Довженко О. Поема про море / Пер. Чжен Сює-лай – Пекін, 1958. Довженко О. Поема про море / Пер. Чжен Сює-лай – Пекін, 1959. Довженко О. Щорс / Пер. Фу Мін – Пекін, 1959. Дубов М. Вогні над рікою / Пер. Жень Жун-Жун – Шанхай, 1953. Дубов М. Вогні над рікою / Пер. Жень Жун-Жун – Шанхай, 1954. Дубов М. Вогні над рікою / Пер. Жень Жун-Жун – Шанхай, 1956. Залата Ф. Залата Л. Хлоп'ята / Пер. Се Цзи-пін. – [Б.м.], 1957. Збанацький Ю. Таємниця Соколиного бору / Пер. Сунь Чжао-Кунь – Пекін, 1956. Збанацький Ю. Таємниця Соколиного бору / Пер. Сунь Чжао-Кунь – Пекін, 1959. Іваненко О. Дика яблунівка. 36 оловіданий / Пер. Бяо Шу-пін – Шанхай, 1953. Іваненко О. Дика яблунівка / Пер. Бяо Шу-пін – Шанхай, 1954. Іваненко О. Дика яблунівка / Пер. Бяо Шу-пін – Шанхай,

1956. Іваненко О. Куди літав журавлик / Пер. І. Хань – Шанхай, 1954. Іваненко О. Скоро зайде сонце / Пер. У Молань – Шанхай, 1953; Іваненко О. Скоро зайде сонце / Пер. У Молань – Шанхай, 1954. Іваненко О. Скоро зайде сонце / Пер. У Молань – Шанхай, 1956. Ковлак С. Від Путівля до Карпат – [Б.м.], бр. Козаченко В. Атестат зрілості / Пер. Бей Кай – Пекін, 1953; Козланюк П. Юрко Крук / Пер. Чень Фу-ань – Шанхай, 1959; Компанієць Л. Доля Марини / Пер. Вень По – Шанхай, 1956; Корнійчук О. Вибрані твори – Пекін, 1956; Корнійчук О. В степах України / Пер. Цзюй Дай – Шанхай, 1952; Корнійчук О. Калиновий гай / Пер. Чжун Цяю – Шанхай, 1951; Корнійчук О. Калиновий гай / Пер. Тан Фу-чжи – Пекін, 1954; Корнійчук О. Крила / Пер. Ке Лі – Шанхай, 1956; Корнійчук О. Макар Дброка – Пекін, 1952; Корнійчук О. Макар Дброка. Кіносценарій / Пер. Вей хуан-ху – Пекін, 1953; Корнійчук О. Місія місія Перенса в країну більшовиків / Пер. Шуй Фу – Шанхай, 1945; Корнійчук О. Партизани в степах України / Пер. Ке Лі – Пекін, 1954; Корнійчук О. Платон Кречет / Пер. Лян Янь – Пекін, 1955; Корнійчук О. Фронт / Пер. Лінь лін. – Шанхай, 1946; Корнійчук О. Фронт / Пер. Лю І. – [Б.м.], 1946; Корнійчук О. Фронт / Пер. Сюо Сань (Емі Сло) – Пекін; Корнійчук О. Фронт / Пер. Сюо Сань – Шанхай, 1953; Корнійчук О. Фронт / Пер. Сюо Сань – Пекін, 1954; Корнійчук О. Чому посміхалися зорі / Пер. Сі Фей-чжо – Пекін, 1959; Кочера І. Майстри часу. Чотири п'єси / Пер. Лі Цзян-чжун – Шанхай, 1954; Минко В. Не називаючи прізвищ / Пер. Лі Мін-ган / За ред. Лінь Чена. – Пекін, 1955; Муратов І. Буковинська повість / Пер. Ша Лей – Шанхай, 1953; Муратов І. Буковинська повість / Пер. Бай Юн. – Шанхай, 1953; Панч П. Син Таращанського полку. Повість / Пер. Фу Міна – Пекін, 1959; Познанська М. На рідній землі / Пер. Мой Мо-е – Ханчжоу, 1956; Рябокляч І. Золототисячник / Пер. Яо Гень – Пекін, 1954; Савченко І. Тарас Шевченко. Кіносценарій / Пер. Чжен Сює-лай – Пекін, 1958; Скляренко С. Шлях на Київ / Пер. Цю Лін – Шанхай, 1953; Собко В. Біле полум'я / Пер. Фу-ань – Шанхай, 1954; Собко В. Далекий фронт / Пер. Чень Фу-ань – Шанхай, 1953; Собко В. Життя починається знову / Пер. Ван-Сюнь. – Пекін, 1954; Собко В. За другим фронтом / Пер. Цзинь Жень – Шанхай, 1950; Собко В. За другим фронтом / Пер. Цзинь Жень – Пекін, 1950; Собко В. Запорука миру / Пер. Ча Фан-сінь – Шанхай, 1951; Собко В. Запорука миру / Пер. У Лоо і Ван Ке-і – Шанхай, 1952; Собко В. Запорука миру / Пер. У Лоо, Ван Ке-і – Шанхай, 1953; Собко В. Запорука миру / Пер. Чан Фан-сінь, Ча Ші-цзі – Шанхай, 1953; Собко В. Запорука миру / Пер. Чан Фан-сінь, Ча Ші-цзі – Шанхай, 1953; Собко В. Запорука миру / Пер. Цай Фан, Цай Ші-цзі – Пекін, 1958; Собко В. Скеля Дельфін / Пер. Чжу Гуан – Нанкін, 1959; Собко В. Стадіон / Пер. Чень Фу-ань – Шанхай, 1957; Стельмах М. Кров людська – не водиця / Пер. Вень Ін – Пекін, 1961; Тартаковський Б. Радість і смуток Сімі Каштанової / Пер. Хуан Яо-ін – Шанхай, 1956; Тартаковський Б. Старшокласники / Пер. Люй Хуань, Ян Чжен – Шанхай, 1953; Тевельській М. Верховино, світу ти наш / Пер. І. Міо – Пекін, 1957; Тевельській М. Перший урок (Уривок із роману "Верховино, світу ти наш") / Пер. І. Міо – Пекін, 1960; Ткач Д. Кругла хвиля / Пер. Чжу Фу-ся – Шанхай, 1956; Федоров О. Підпільний обком діє / Пер. Чан Жень – Шанхай, 1953; Федоров О. Підпільний обком діє / Пер. Чжан Чан-жень – Шанхай, 1953. – Т. 1–2; Федоров О. Підпільний обком діє / Пер. Чжан Чан-жень – Шанхай, 1956; Федоров О. Підпільний обком діє / Пер. Чжан Чан-жень – Шанхай, 1957; Федоров О. Підпільний обком діє / Пер. Чжан Чан-жень – Шанхай, 1958; Яновський Ю. Вершники / Пер. Чень Фу-ань – Пекін, 1968; Яновський Ю. 36 оповідань / Пер. У Мен – Шанхай, 1960.

Додаток 2. Китайська література в українських перекладах.

Бібліографія. Збірники

Весна Китаю. Оповідання сучас. кит. письм. – К., 1952. Військова карта Оповідання кит. письм. / Пер. з кит. I. Чирка – К., 1959. Дти нового Китаю. Оповідання кит. письм. / Пер. з кит. I. Чирка – К., 1955. Китайські повісті та оповідання / Ред. Г. Т. Крижанівський. – К., 1955. Китайські прислів'я та приказки / Упоряд. і передм. В. Мясникова. Пер. з кит. I. Чирка – К., 1984; Нефрітова Гуаньнін. Новели та оповідки доби Сун / Пер. передм. комент., упоряд. Б. Рифтіна. Пер. з кит. I. Чирка – К., 1983. Оповідки Давнього Китаю. 36. / Пер. з кит. I. Зуєва, О. Лищеги – К., 1990; Повість про красуню Лі: Ганскі новели / Пер. О. Стаського. – К., 1959. Ріккові заплазви [За мотивами кит. нар. оповід. / Літ. опрацюв. тексту I. Чирка] – К., 1993. – Вип. 1. Танське небо. Китайська поезія доби Тан / Пер. з кит., передм. комент. і худож. оформлення Я. Шекери – К., 2002. Ддусь – кам'яна голова. Кит. нар. казки / Пер. з кит. I. Чирка – К., 1958. Ддусь – кам'яна голова. Кит. нар. казки / Пер. з кит. I. Чирка – К., 1976. Китайські народні казки / Упоряд. вступ. слово і переказ з кит. I. Чирка – К., 1991. Куди зникали фінки. Казки кит. письмен. / Пер. з кит. I. Чирка – К., 1961. Чарівний лензник Ма Ляна. Казки кит. письм. / Пер. з кит. I. Чирка – К., 1992. Чарівний лензник. Кит. нар. казка / Пер. з кит. I. Чирка – К., 1958. Китайська класична поезія З ханських посень "Юефу". Хе Чжичжан, Мен Хаожань, Ван Вей, Л. Бо, Ду Фу, Лю Цзунфань, Ду Му, Су Ши / З кит. пер. В. Урусова // Всесвіт. – 2003. – № 7–8. – С. 145–149.

Твори окремих авторів

Ай У. Донор. Оповідання / Пер. з кит. В. Семенов, Є. Михайлук // Всесвіт. – 1960. – № 2. – С. 17–22. Ай Цін. Захам'янла риба [Вірш] / З кит. пер. Я. Лисевич // Всесвіт. – 1989. – № 10. – С. 4. Ба Цзіна. Сім я Роман / Пер. з кит. I. Чирка – К., 1976. Бег/Дао. Життя художника. [Вірш] //

Всесвіт – 1996 – № 3 – С. 107; Ван Вей. Позії. Пер. з давньоскит / Упоряд. перекл., передм. і приміт Г. Туркова – К. 1987; Ван Вень-Ші Мань-мань Оповідання / З кит. пер. А. Гатов, С. Нікіташенко // Всесвіт – 1961 – № 8 – С. 97–103; Ван І-пін Вечеря в лісі: Оповідання / Пер. з кит. С. Моденова // Україна – 1959 – № 19 – С. 2 обкл. 833; Ван Мен. Випадковості [Оповідання] / З кит. пер. Я. Лисевич, Ю. Сорокін // Всесвіт – 1987 – № 9 – С. 83–99; Ван Мен. Кленовий листок: Оповідання / З кит. пер. В. Урусова // Всесвіт – 2002 – № 9–10 – С. 60–64; Вень Цзє. Вітчизни осяяючий Жовтень [Вірш / Пер. з кит. П. Усенко] // Вітчизна – 1957 – № 11 – С. 47; Ван Цзін-чжо. Брати [Вірш] / Пер. М. Романченко // Жовтень – 1960 – № 4 – С. 6–7; Вань Чжинен. Добра порада. Байка / З кит. пер. П. Султанський // Всесвіт – 1990 – № 1 – С. 54–55; Вень Су. Так і скажі! Байка / З кит. пер. П. Султанський // Всесвіт – 1990 – № 1 – С. 55; Гао Юй-Бао. Я хочу вчитись: Повість / Пер. з кит. І. Чирка – К. 1959; Гей-Мо. Молодожонки [Оповідання] / Пер. з кит. Ін Ф. Бруслова // Рад. жінка – 1960 – № 7 – С. 19; Го Мо-Жо. Вибране: Пер. з кит. – К. 1954; Го Мо-Жо. Вибране: Пер. з кит. – К. 1959; Го Мо-Жо. [Вірш] / Пер. з кит. П. Тичини // Тичина П. Г. Зібр. та У 12 т – К. 1985 – Т 6 – С. 378–386; Го Мо-Жо. Вона на місяці! [Вірш. Пер. з кит.] // Рад. жінка – 1959 – № 10 – С. 13; Го Мо-Жо. Жовтневі враження / Пер. з кит. П. Тичини // На крилах Жовтня: Вірші та оповідання – К. 1987 – С. 45–46; Го Мо-Жо. З поезій Жовтневі враження. Прощаюсь з Японією Роздум. Вранішня радість / З кит. пер. П. Тичини // Вітчизна – 1954 – № 2 – С. 70–72; Го Мо-Жо. Цой Юань. Іст. трагедія на 5 дій / Пер. з кит. Є. Дроб'язка – К. 1953; Го Сюй. Розпростивши крила. Повість / Пер. з кит. С. Моденова, І. Гречанівського – К. 1959; Гу Хуа. Подружня вірність. Повість / З кит. пер. І. Чирка // Всесвіт – 1989 – № 10 – С. 12–55, 97–106; Гу Чхан. Тиха біда [Вірш] / З кит. пер. М. Сингаївський // Всесвіт – 1996 – № 3 – С. 108; Ден-Чжун-Ся. До перемоги! [Вірш кит. поета] / Пер. А. Мястківський // Всесвіт – 1961 – № 7 – С. 4; Дін Лін. Сонце над рікою Сангань. Роман / Пер. О. Іваненко – К. 1950; Ду Пен-чен. Китайська жінка: Оповідання / Пер. з кит. І. Солонько, Л. Плосечка // Всесвіт – 1960 – № 19 – С. 4; Ду Пин-Чен. У мирні дні. Повість / Пер. з кит. І. Чирка – К. 1961; Ду-Фу [Вірш] / Пер. з кит. Г. Турков // Основа – 1997 – № 33(11) – С. 35–40; Ду Фу. [Поезії] / З кит. пер. І. Лисевич, В. Отрощенко // Всесвіт – 1973 – № 12 – С. 115–119; Дун Най-сян. Старший брат. Оповідання / Пер. з кит. І. Бачинська // Україна – 1951 – № 9 – С. 24–25; Емі Сяо. Красна площа [Вірш] / Пер. з кит. Є. Нарубіно // Рад. жінка – 1951 – № 1 – С. 10; Жао Чжан-фян. Голос миру 4 жовтня 1957 року [Вірш] / З кит. пер. А. Шкрум // Всесвіт – 1958 – № 5 – С. 5; Жень Венъжань. Сальто [Баика] / З кит. пер. П. Султанський // Всесвіт – 1990 – № 1 – С. 53–54; Інь Фу. Різні шляхи [Вірш] / Пер. О. Пархоменко // Всесвіт – 1961 – № 7 – С. 3; Кун Цзюе. Юань Цзін. На життя й смерть. Повість. Пер. з кит. // Дніпро – 1952 – № 11 – С. 65–92; Лао Цзи Даодецзін / Пер. з кит. Ян Хін-Шун. Ж. Піньзов // Всесвіт – 1998 – № 10 – С. 118–133; Лао Ше. День народження Сяопо. Повість-казка для мол. щк. віку / Пер. з кит. І. Чирка – К. 1984; Лао Ше. Оповідання / Пер. з кит. К. Скрипченка – К. 1955; Лао Ше. Серп місяця. Новели і Упоряд. і авт. вступ слова. Б. Рифтін. Пер. з кит. І. Чирка – К. 1974; Лао Ше. Сян-ци. Верблюд. Роман. оповід. / Пер. з кит. І. Чирко – К. 1978; Лао Ше. Фан Чжень-чжу (Пісса з життя китайських артистів на 4 д. 5 карт.) / Пер. з кит. О. Тишков. Я. Баш. Літ. редакція. Я. Баша // Вітчизна – 1954 – № 11 – С. 5–41; Лей Цзя. Весна прийшла на Хуанхе [Вірш] / З кит. пер. Я. Лисевич // Всесвіт – 1989 – № 10 – С. 5–49; Лі Бо. Лірика / Пер. з кит. С. Моденова, І. Чуйка – К. 1958; Лі Бо. Лірика / Пер. з кит. Л. Первомайського – К. 1962; Лі Бо. Печаль на яшмовому ганку. Продюжено друга [Вірш] / Пер. з кит. Л. Первомайського // Всесвітня література в середніх навчальніх закладах України – 1998 – № 12 – С. 7; Лі Бо. Печаль на яшмовому ганку / Пер. з кит. Л. Первомайського // Тисячоліття. Поетич. переклад Україна-Русь – К. 1995 – С. 580; Лі Бо. Лірика / Пер. з кит. Л. Первомайського // Всесвіт – 1960 – № 6 – С. 44–47; Лі Бо [Поезії] / З кит. пер. І. Лисевич, В. Ілля // Всесвіт – 1973 – № 12 – С. 110–114; Лі Бо. Поезії / З кит. пер. Г. Турков // Всесвіт – 1994 – № 5/6 – С. 135–143; Лі-Вей-лунь Любов. Повість / Пер. з кит. В. Панасюк, Л. Солонько // Всесвіт – 1958 – № 3 – С. 68–78; Лі Ган. Мости [Вірш] / З кит. пер. Я. Лисевич // Всесвіт – 1989 – № 10 – С. 8; Лі-Лі. На перевезення через Хуанхе [Вірш] / З кит. пер. Я. Лисевич // Всесвіт – 1989 – № 10 – С. 5; Лі-Хе. Лі-Вей-Хань. Підземна війна. Роман / З кит. пер. І. Чирко, М. Литвиненко // Всесвіт – 1958 – № 3 – С. 11–49; № 4 – С. 67–103; Лі-Ке. Лі-Вей-хань. Підземна війна. Роман / Пер. з кит. І. Чирко, М. Литвиненко. Іл. В. Савадов // Всесвіт – 1958 – № 3 – С. 51–49; № 4 – С. 67–103; Лі-Ке. Лі-Вей-хань. Підземна війна. Роман / Пер. з кит. І. Чирко, М. Литвиненко – К. 1959; Лі-На. Любов [Оповідання] / Пер. з кит. // Зміна – 1953 – № 1 – С. 16–17; Лі-Нань-Лі. Пастки. Повість / Пер. з кит. С. Моденова, І. Гречанівського – К. 1958; Лі-Юй-ласн. Любов. Оповідання / Пер. з кит. Хань Гуйлян, Р. Яковенко // Зміна – 1957 – № 7 – С. 16–17; Лі-Цінчжао [Вірш] / Пер. з кит. передм. М. Литвинець // Поезія-84 – К. 1984 – Вил. 1 – С. 136–141; Лі-Цзи. Наш прапор [Вірш] // Зміна – 1958 – № 4 – С. 5; Лі-Бін-ци. Батько й дочка. Оповідання / Пер. з кит. М. Черкасова, В. Іваненко // Всесвіт – 1958 – № 10 – С. 17–30; Лу Синь. Вибране / Пер. з кит. К. Скрипченка – К. 1953; Лу Синь. Вибрані твори / Пер. з кит. І. Чирко – К. 1961; Лу Синь. Рідний край. Оповідання / Пер. з кит. І. Чирка – К. 1957; Лу Синь. Справжня історія А-Кея. Оповідання / Пер. з кит. Ю. Мартинчук – К. 1950; Лу Синь. Теорії / Пер. з кит. І. Чирко. Передм. В. Софіяна – К. 1981; Лу Фей. Цун-матюк і майстер Чен. Оповідання //

// Дніпро – 1955 – Кн. 2 – С. 76–87; Лю Бай-Юй. Зоря перед намі. Повість / Пер. з кит. С. Тардової, В. Суміні – К. 1953; Лю Бай-Юй. Три бійці. Оповідання / Пер. з кит. П. Воробйова – К. 1952; Лю Гун. Дай відповідь [Вірш] / З кит. пер. Я. Лисевич // Всесвіт – 1989 – № 10 – С. 6; Лю Да-вей. Шовер Сун-ке – герой. [Оповідання] / Пер. з кит. Г. Бачиніна // Україна – 1953 – № 4 – С. 35; Лю Ке. Сигнал. Оповідання / Пер. з кит. С. Моденова // Зміна – 1962 – № 8 – С. 14–15; Лю Куей-фу. Кінець тижня. Оповідання / [Пер. з кит. М. Балл]; Іл. І. Принцевський // Рад. жінка – 1958 – № 10 – С. 19; Лю Цін. Історія початку. Роман / Пер. з кит. І. Чирко – К. 1988; Лю Цін. Незламний мур. Роман / Пер. з кит. Н. Кузяєва, І. Буше – К. 1956; Лю Чен. Мое життя [Оповідання] / Пер. з кит. // Рад. жінка – 1958 – № 12 – С. 14–15; Лю Шао-нань. Відповідь на допити [Вірш] / Пер. А. Мястківський // Всесвіт – 1961 – № 7 – С. 4; Лю Шахе. Я – вишневий цвіт [Поезія] / З кит. пер. Я. Лисевич // Всесвіт – 1989 – № 10 – С. 6; Лю Чжай. Розповіді про людей незвичайних / Пер. з кит. Г. Крижанівського – К. 1957; Мао Фан. С. Жун. В Лойлянських горах. Повість / Пер. з кит. Б. Степанюка – К. 1954; Малчину. Погоня. Оповідання // Дніпро – 1955 – Кн. 2 – С. 68–76; Мао Дунь. Веселка. Роман / Пер. з кит. І. Чирка – К. 1959; Мао Дунь. Веселка. Роман / Пер. з кит. І. Чирка – К. 1988; Мао Дунь. Іржа. Роман, оповідання / Пер. з кит. І. Чирко; Передм. Д. Воскресенського – К. 1985; Мао Дунь. Перед світанком. Роман / Пер. з кит. С. Мишури – К. 1956; Мао Мао. [Вірш] / Пер. М. Сингаївський // Рад. Україна – 1991 – 20 липня; Мао Мао. [Поезії] / З кит. пер. М. Сингаївський // Всесвіт – 1996 – № 3 – С. 105–106; Мао Цзє-дун. [Поезії] / [Передм. пер. з кит. М. Бажана; Приміт. І. Чирка] // Всесвіт – 1959 – № 8 – С. 21–29; Мао Цзє-дун. Повіт. / Пер. з кит. М. Бажана – К. 1959; Мао Цзє-дун. Сніг [Вірш] // Старицький В. Пелюстки туги – Полтава 1993 – С. 20–21; Мао Цзє-дун. Спогад про Далекий Похід [Вірш] / Пер. з кит. Я. Шпорти // Україна – 1955 – № 13 – С. 11; Мао Цзедун. Три вірші по шістнадцять слів / Пер. з кит. І. Чирка – К. 1957; Мао Дунь. Тисячоліття. Повість, переклад України-Русі – К. 1995 – С. 561–562; Му Лінь. Хань Сін. Креслення № 407. Пригод. повість / Пер. з кит. С. Моденова, Т. Синька – К. 1957; Пань Чжи-Тін. Наказ двох матерів. Оповідання / Пер. з кит. // Україна – 1952 – № 1 – С. 27–28; Пань Чжи-Тін. Матій син [Оповідання]. Пер. з кит.] // Дніпро – 1952 – № 4 – С. 80–84; Пен Цзяньмін. Стара рушниця. Оповідання / З кит. пер. В. Ху, О. Ткаченко // Всесвіт – 1990 – № 1 – С. 47–53; Пу Сун-Лін. Розповіді про людей незвичайних / Пер. з кит. Г. Т. Крижанівського – К. 1957; Пу Сун-Лін. Ченці чудотворці. Новели / Пер. з кит. І. Чирко – К. 1980; Се Юй-лінь. Зозуля [Оповідання]. Пер. з кит. // Україна – 1957 № 21 – С. 25–27; Ся Янь. Випробування. П'еса на 5 д. 6 харт / Пер. з кит. І. Чирка, Г. Тігельмана – К. 1957; Сяо Юй-Щастя. Оповідання / Пер. з кит. І. Чирка // Україна – 1958 – № 22 – С. 19–22; У Юна-До. Все для партії / Пер. з кит. І. Чирка – К. 1956; Уланьбагань. Заграва в степу. Роман / Пер. з кит. С. Моденова, І. Гречанівського – К. 1961; Фан Чжи-Мінь. Я – молодий пролетар [Вірш] / Пер. О. Пархоменко // Всесвіт – 1961 – № 7 – С. 4; Фан Цзін-жу. На верблюдах зріс [Оповідання] / Пер. з кит. І. Чирко // Барвінок – 1959 – № 10 – С. 14–17; Хе Цзін-Чжі. Дін Ні. Сива дівчина. Драма на 5 дій / Пер. з кит. О. Новицького – К. 1952; Хе Ці-фан. Синам Жовтня [Вірш] / Пер. з кит. І. Гончаренко // Всесвіт – 1958 – № 5 – С. 5; Хо Міо. Смуглявочка. Повість / Пер. з кит. І. Чирка – К. 1960; Ху Е-Лінь. Світло попереду. Повість / Пер. з кит. П. П. Нельговського – К. 1958; Ху Хе. Вони зросли в боях. П'еса на 4 дії / Пер. з кит. Н. Хоруженка – К. 1954; Хуа Шань. Лист з північними перами. З оповід про війну кит. народу проти япон. загарбників / Пер. з кит. Є. Кротевича – К. 1954; Цао Сін. Із циклу "Вісімнадцять пісень на татарську свиставку" / Пер. з кит. О. Батток, В. Ткач // Світовид – 1997 – Ч. 1–2 – С. 125–127; Цао Юй. Ураган. П'еса на 4 дії / Пер. з кит. С. Моденова, Ф. Ісаєва – К. 1959; Цао Цзінь-хуй. Тарасові [Шевченку]. Вірш] / Пер. з кит. М. Гірняк // Вітчизна – 1961 – № 5 – С. 135–136; Цзі-Хун. Маленький Мей. Оповідання / Пер. з кит. І. Чирка – К. 1960; Цзоу Хофань. Маленька чайка [Вірш] / З кит. пер. Я. Лисевич // Всесвіт – 1989 – № 10 – С. 4–5; Цзян Гуанци. Вірш про Москву / Пер. з кит. Л. Черкаського, І. Ароенича // На крилах Жовтня. Вірші та оповідання – К. 1987 – С. 47; Цінь Чжао-Ян. Ненароком. П'еса на 4 дії / Пер. з кит. П. Тичини // На крилах Жовтня. Вірші та оповідання – К. 1987 – С. 44; Чен Січ. Вильний шлюб. Оповідання / Пер. з кит. Н. Головко // Рад. жінка – 1952 – № 10 – С. 13; Чень Ден-Ке. Діти ріки. Хайхе. Повість / Пер. з кит. М. Сидоренка – К. 1958; Чжан Канкан. Літо [Оповідання] / Пер. з кит. Я. Лисевич, Ю. Сорокін // Всесвіт – 1957 – № 3 – С. 100–109; Чжан Сянь. Коханням забутий куточек. Оповідання / З кит. пер. Я. Лисевич // Всесвіт – 1987 – № 3 – С. 92–99; Чжан Тань-Лі. Пінь Великий і Лінь Маленький. Повість-казка / Пер. з кит. П. Яценко – К. 1960; Чжан Тань-Лі. Таємниця чарівної караоконки. Повість-казка / Пер. з кит. В. Радченка – К. 1961; Чжан Цзін-Сянь. Я не боюся [Пер. з кит. Г. Бойка, І. Чирка] – К. 1956; Чжан Чжимінь. Осній вітер у Таїхан [Вірш] / З кит. пер. Я. Лисевич // Всесвіт – 1989 – № 10 – С. 5–6; Чжан Чжі-Мін. Диверсія у гавані Фейюньтан. Повість / Пер. з кит. М. Артеменка – К. 1961; Чжоу Шу-Лі. Зміни в Підзячжуні. Повіт / Пер. з кит. З. Бленка – К. 1950; Чжоу Шу-Лі. Оповідання. З кит. – К. 1953; Чжоу Шу-Лі. "Так жити більше не можна!" [Уривок з роману "Все Сачьливань"] / Пер. з кит. // Україна – 1955 – № 13 – С. 13–15; Чжоу Кецин. Незабудка. Оповідання / З кит. пер. Я. Лисевич // Всесвіт – 1987 –

– № 3 – С. 85–91: Чжоу Лі-Бо Ураган: Роман / Пер. з кит. П. Воробйова. – К., 1953; Чжу Бай Веселий день: Оповідання / Пер. з кит. І. Чирка – К., 1957; Чжу Цзидин Саньвень [Оповідання] / З. кит. пер. В. Гамянін // Всесвіт – 1998. – № 4 – С. 138–152: Ша Оу. Шлях до сонця. На березі ріки Цзялін. Вірш [Пер. з кит. М. Петренко] // Жовтень – 1959. – № 10. – С. 87: Шао Яньсан Якщо життя почнеться спочатку... Перше кохання: [Вірш] / З. кит. пер. Я. Лисевич // Всесвіт – 1989. – № 10 – С. 7: Ші Дін. Чаклунство: Оповідання / Пер. з кит. С. Красикової // Всесвіт – 2002. – № 9–10. – С. 65–70: Ші Кан. Підписи за мир: Оповідання / Пер. О. Котова, Л. Ященко // Україна – 1951. – № 4. – С. 19–21: Ші Хуан. Жага: [Оповідання] / Пер. з кит. // Україна – 1954. – № 10. – С. 23: Шу Вей. Купчача кріпость: [Оповідання] / Пер. з кит. М. Калиц // Україна – 1950. – № 7. – С. 26–29: Шу Тін. О Батьківщині, моя люба Батьківщино! [Вірш] / З. кит. пер. Я. Лисевич // Всесвіт – 1989. – № 10. – С. 8: Шу Тхінь. Осінні раздумії: [Вірш] / З. кит. пер. М. Сингаївський // Всесвіт – 1996. – № 3. – С. 108: Ю Кван. Молодий мисливець: Оповідання / Пер. з англ. // Всесвіт – 1958. – № 2 – С. 3: Юань Шуд-по. Слово народів Азії: Вірш [Пер. з кит. В. Лучук] // Жовтень – 1959. – № 10. – С. 87: Юань Цзін. Чорний коник. Повість / Пер. з кит.

М. Видиш, В. Сахарова – К., 1961; Юань Цзін. Кун Цзюе. Повість про нових героїв / Пер. з кит. Є. Тардової – К., 1954; Юань Шуй-по. Бабуся Мен малює картину на стіні. Я ходжу по полях край Ташкента: Вірш [Пер. з кит. Б. Степанюк] // Всесвіт – 1960. – № 2 – С. 121; Юань Шуй-по. Слово народів Азії: Вірш [Пер. з кит. В. Лучук] // Жовтень – 1959. – № 10. – С. 87: Юй І-лін. Товариш: Оповідання / Пер. з кит. С. Моденов // Зміна – 1959. – № 10 – С. 14–15: Юй Лінь. Нехай знають всі! [Оповідання: пер. з кит.] // Дніпро – 1952. – № 4 – С. 85–87: Юй Син-мінь Конкуренція [Оповідання]: Пер. з кит. // Україна – 1954. – № 10 – С. 23: Ян Ліан. Порівняння зі смертю: [Вірш] / З. кит. пер. М. Сингаївський // Всесвіт – 1996. – № 3 – С. 107: Ян Мо. Пісня молодості: Роман / Пер. з кит. Юй Фен-лян, О. Кравець – К., 1960; Янь Фей. Бавовник: Оповідання // Дніпро – 1955. – Кн. 2 – С. 63–67: Янь Чень. Земля: Вірш [Пер. з кит. М. Петренко] // Жовтень – 1959. – № 10 – С. 86: Янь Чжоу. Юнь Чжі та її дочка: Оповідання / Пер. з кит. Іл. О. Животков // Рад. жінка – 1958. – № 2 – С. 20–21: Яо Цзін. Найбільша любов: [Оповідання: пер. з кит.] // Дніпро – 1952. – № 4 – С. 78–79: Яо Шаньбі. Батько: Поема / З. кит. пер. М. Син // Всесвіт – 1989. – № 10 – С. 9–10.

Надійшла до редакції 13.09.04

О.С. Кінджеїбала, асп., Кім Сук Вон, канд. філол. наук

ГАЛЕРЕЯ ОБРАЗІВ ГОЛОВНИХ ГЕРОЇВ КОРЕЙСЬКИХ КАЗОК

На матеріалах корейських казок висвітлюється специфіка жанру корейської казки, окреслюються головні персонажі та герої. Зроблено спробу провести паралелі між корейськими та українськими казками.

Korean Folktales, their main characters and specialty of this genre are considered.

До вивчення корейського фольклору, а саме народних казок, у Кореї зверталося багато вчених. Серед них були як вітчизняні, так і зарубіжні науковці. Серед найвідоміших варто зазначити Чон Нам Сона, І Нун Хва, Сон Чін Тає, Кім Со Она, Гульборта, Пітера Ханта, Річарда Елмана. Цю розвідку зроблено на матеріалах збірників корейських казок: казок, які ввійшли до збірника "Чосон Чонсольчжіп" (Збірник корейських казок), "Корейський фольклор" (велика серія). Також ми звернулися до казок у літературній обробці Гаріна-Михайлівського. Проблемним, на наш погляд, є вивчення корейської літератури в нашій країні, ми не знайшли матеріалів з цієї теми, хоча опрацювали багато літератури в наукових бібліотеках імені В. Вернадського та М. Максимовича. Певні добірки статей є у корейських бібліотеках, та не всі вони доступні для наших науковців. Тому до теми корейських казок, іхнього порівняння з українськими не зверталися у нашій країні, принаймні, ми не знайшли статей, присвячених цій тематиці. Тому метою нашої роботи вважаємо дослідження корейського фольклорного надбання, і завдання, яке ставимо перед собою – спроба наукового підходу до аналізу корейських казок. З допомогою статті можна буде прослідкувати зв'язки з іншими творами у фольклорі Кореї, а на практиці – вона допоможе глибше й докладніше пізнані та зрозуміти душу корейців, їхні звичаї та культуру.

Казка, будучи одним із провідних жанрів корейського фольклору, також є одним із найцінніших пам'ятників духовної і поетичної культури корейського народу. Саме казка з давніх часів була найулюбленнішою в народі. Вона прищеплювала духовну культуру простим корейцям. Часто старі казкарі, так звані *іягікуні*, розповідали дітям казки про чудеса та чарівників, про хитрі вчинки чортів – *токкебі*, про душі померлих предків. Часто траплялося так, що навіть дорослі відривалися від своїх справ і сідали поруч із дітьми, щоб послухати якусь із оповідей. Що ж таке було та є у казці, що привертало увагу усіх поколінь? Варто зазначити, що як дорослі, так і діти вірили в силу всемогутнього богатиря – джансу, який міг позбавити їх труднощів і прикроїв земного життя, вірили корейці також і у "Священну могилу", для якої протягом усього життя шукали одне-єдине місце, і часто так траплялося, що не могли його знайти. Однак в

нагороду за ті пошуки чекали нагороди від своїх предків, які вже давно відійшли у потойбічний світ – чосон. Часто, читаючи казки, ми знаходимо там епізоди про сни (казки "Місс Аараан", "Сунхва конджу, принцеса Шілли", "Дзвін емілле", "Другий поцілунок персикової вдови", "Собаче дерево", "Історія про фазана та фазаночку"). У цих казках герою являється провідець як сивобородий старець – відлюдник, даос, який дає мудру настанову, пораду або також є випадки, коли у снах з людьми говорить небесна фея, (сонно), яка підказує, як вийти зі скрутного становища чи знайти щастя.

Казка завжди була одним із видів усної творчості корейців. Щоправда, її називали по-різному. Хтось – *єн-маль* – "слово про старовину", хтось – *єнніягі* – "розвідь про минуле". На думку вчених, корейська казка бере свій початок з часів заснування корейської нації¹. Щоправда, одразу варто зазначити, що ґрунтівне дослідження та вивчення корейського фольклору почалося з кінця 1950 рр. Після здобуття країною незалежності почали відтворювати, шукати та записувати весь той матеріал, який накопичився в країні протягом тисячоліть, тобто почалася активна праця, яку не можливо було вести за часів колоніальної залежності від Японії. Однак у час застою до корейського фольклору, а саме до казок, зверталися іноземні вчені. Першими з дослідників були американські місіонери, які приїхали у цю країну². Протягом панування в Кореї японського режиму японські вчені теж досліджували, записували та вдавали корейські казки. Правда, вони були дещо ідеологічного спрямування.

Багато корейських казок починається словами "у далекі-далекі часи", "коли тигр курив трубку, а буйволи говорили людською мовою", – це, на нашу думку, свідчить про те, що ці розповіді виникли в часи зародження та становлення корейської нації. Багато корейських казок мають у собі материали, на основі яких можна вивчати побут, звичаї та традиції корейського суспільства. Підтвердження цієї думки знаходимо у такому вислові "Сказки любого народа несуть в себе отпечаток духа народу"³. У цікавій формі вони відтворили ті образи і те мислення, яке було притаманне тільки первісним людям. Саме у казках приховані корені багатьох елементів казкової фантастики, звідси беруть свій початок багато ф-

лькорних героїв і сюжетів. Корейські легенди та міфи важко відрізняти від магічних чи чарівних казок, іноді навіть важко визначити, де закінчується легенда і починається казка. Казкові сюжети важко відрізняти від реальної історії країни, тому в корейському фольклорі багато сюжетів про перших предків країни, засновників давніх корейських держав Чосон, Когур'ю, Шілла ("Династія Лі", в одному з видань – "Міф про Тагнуна", в іншому – зустрічаємо цю ж розповідь, але уже як казку)⁴. Міфічні персонажі постають як напівісторичні, напівлегендарні, іноді навіть казкові герої чи правителі.

Традиційним героєм корейських магічних казок часто виступає чарівник – мудрець хенін в образі старця. На думку авторів, цей образ навіянний патріархально-конфуціанською повагою до старості та людей поважного віку. Проте існує однак багато казок, де герой – монах. Варто зазначити, що корейський монах і український зовсім різні образи. Корейський монах не прив'язаний до монастиря чи храму, вінходить по селах, збирає милостиню, виступає суддею, порадником, робить добро та карає зло ("Храм на горі Пекджосан", "Як Сеул став столицею")⁵.

У корейців, як і в інших народів, відомі є казки про мачуху та пасербицю ("Як Енні від мачухи рятувалася", "Троянда і потос"). Ще одним з поширеніших сюжетів є розповідь про двох братів, старшого та молодшого, багатого та бідного, злого та доброго. Найпопулярнішою вважається казка про поганого та злого старшого брата Нольбу і молодшого Хінбу. У Кореї, де довгий час панували жорсткі конфуціанські правила й етичні норми, вимоги послуху та поваги до старшого брата в сім'ї, конфлікт молодшого брата зі старшим набуває особливої гостроти. У таких казках старший брат усіляко принижує молодшого, обділяє його в спадщині, а часто ще й виганяє з батьківського дому. Молодший брат з сім'єю живе, але раптом сталося чудо – любов до праці, чесність і скромність молодшого брата винагороджується. Такі сюжети досить часто зустрічаються серед корейських казок. Ще одним з улюблених образів героя корейського народу є рибак. У його образі втілено щедрість душі простого корейця. Він зазвичай відпускає на волю пійману ним рибу, яка насправді виявляється сином морського короля. Молодий рибак потрапляє у підводне царство, і там його чекає винагорода за добруту. Ще один герой казок – лісоруб, бідний чоловік ("Лісоруб і його син"), який заробляє на життя тим, що збирає хмиз і продає його багатіям. Лісоруб іде в гори за хмизом, і там відбуваються магічні, чарівні події. Такі казки мають багато майже однакових сюжетних ліній – "Фея з Алмазних гір", "Розповідь про скалу Чхонню", "Як юнак Мун Хе Сон здобув корінь життя".

Героями чарівних казок часто виступає простий юнак без імені. Дія цих казок відбувається не в захмарному "тридесятому царстві", а у якій-небудь провінції, причому місце події описано досить точно на нашу думку, це мало на меті надати казці якомога більшої подібності з реальним життям.

Багате уявлення про життя з його радощами та труднощами, про будні та свята корейського народу, його традиції і побут дають побутові казки, герої яких, як правило, звичайні люди. Вони досягають успіху не за допомогою мудреців, фей чи інших магічних сил, а завдяки своїй наполегливості, важкій праці, розуму і кмітливості. Найчастіше це селяни-чорнороби чи простолю-

дини. Казки цього циклу багаті гумором, у них висміюються жадібність і заздрість. Сюжет зазвичай побудований на незгоді між героєм і його недоброзичливцем. Бідняк, якого усіляко принижують у реальному житті, у казці постає перед слухачами (саме слухачами, бо раніше у Кореї казки розповідалися казкарями) зовсім іншим і з легкістю виходить з кожного поєдинку ("Зернятко проса", "Син м'ясника", "Казка про собачку, чудодерево та мисливський ріжок"). Героєм багатьох побутових казок виступає янбан – дворянин: "Янбан, повний монет", "Як янбан з друзями дівчину врятував". Однак варто звернути увагу на своєрідність корейського янбана. Якщо в наших українських казках навіть найбідніший пан мав у своєму володінні землю та слуг, то янбан у давній Кореї був часто бідним, як церковна миша. Часто вони жили лише за кошт своїх багатих родичів, жили та харчувались у їхньому домі. Прогнати такого родича забороняли закони родинних відносин. Таких бідних янбанів називали мунгеками. У багатьох казках висміюється чванливість і пихатість мунгеків.

У давній Кореї високо цінувалася освіта, яка часто була недосяжною мрією для бідних селян. Людина, яка знала 1000 ієрогліфів і яка прочитала декілька конфуціанських книжок, вважалася освіченою, яка у корейських казках є фігурою досить неординарною. Адже нерідко вся освіта таких вчених зводилася до запам'ятання канонічних книжок китайською мовою. Часто траплялося так, що такі "вчені" не могли дати собі раду в нормальному, повсякденному житті. Корейці склали багато казок про таких горе-вчених, де висміюється їх неприємність до життя ("Як Сонбі монаха обдурив", "Як юнак міністра перехитрив").

Корейські казки про тварин мають багато спільногого з українськими. Лише звірі-герої в них інші. Так, нашого вовка в корейських казках замінив тигр. В уявленні корейців тигр не лише символізував силу та могутність, а ще й був об'єктом забобонного поклоніння. Разом із тим тигр – маг та чарівник. У казках про тварин зустрічається образ оленя. Народ пов'язує його з небесними феями "Олень і змія", "Як дівчина оленя врятувала". Олень часто допомагає героям на знак подяки за врятування від неминучої смерті. Також можна зустріти образи жаби, собаки та фазана.

У фольклорі Кореї чимало казок поєднані одним персонажем, захисником простих людей. Це Кім Сон Да. Він майстер на всілякі жарти, розумний, кмітливий. Він ніколи не стомлюється, щоб вигадати щось нове, щоб допекти та провчити чванливого багатія.

Вивчення корейських народних казок у нас тільки починається. Подальше глибоке їх дослідження сприятиме ширшому, як науковому, так і читацькому, ознайомленню з фольклорним надбанням корейської нації.

⁴The Modern Tradition Background of Modern literature Edited by R. Ellman and Charles Feilelson – N.Y., 1965, – P. 128. ⁵Wahne J. Joe. A Cultural History of Modern Korea. – Seoul, 2000 – P. 426. ⁶Белинский В. Г. Полное собр. соч. – М., 1956. – Т. 2. – С. 345. ⁷Народные казки Кореи. Упорядн. Таэ Хунг Ха. – Университет Ионсе, 2003. – С. 259 (корейською мовою). ⁸Верная Чхунхян. Корейский классический повести XVII–XIX веков. – М., 1990. – С. 361.

О.С. Кінджеяла, асп.

УКРАЇНСЬКІ ТА КОРЕЙСЬКІ КАЗКИ ПРО ТВАРИН (ТИПОЛОГІЯ ОБРАЗІВ ГОЛОВНИХ ГЕРОЇВ)

Досліджується типологія жанру казок про тварин України та Кореї шляхом порівняльного аналізу, висвітлюються образи головних героїв цих казок.

The typological analysis of Ukrainian-Korean fairy tales about animals as well as the comparative analysis of main characters of this fairy tales are considered.

Кореснавство в Україні бере свій початок у 1990 рр., і тому говорити про те, що у нас є достатньо матеріалу для дослідження корейської літературної спадщини, на жаль, ще рано. Усе, що ми маємо на сьогодні, це лише декілька статей і теоретичних праць з корейської художньої літератури. Це і визначає мету та проблематику написання цієї статті. В Україні казки досліджували та порівнювали з казками інших народів, але це були збірки просто для читання, у них не було наукового підходу до вивчення певних типів героїв, структури самої казки тощо. До теми казки зверталося багато науковців, серед них І. Франко, М. Грушевський, І. Березовський, О. Білецький, В. Пропп, Дж. Фрезер, Вол. Гнатюк. Знаходимо кваліфіковані передмови у збірках до казок Л. Дунаєвської, М. Чумарної й ін. Однак, опрацювавши велику кількість літератури у бібліотеках імені В. Вернадського та М. Максимовича, а також університетів Кордо, Йонсе та Сеульського національного університету, ми не змогли відшукати матеріалів, які були б пов'язані з нашою темою. Це дає змогу констатувати, що ця тема не була ще об'єктом наукового дослідження, і це, у свою чергу, спонукає нас до розгляду типології образів головних героїв в українсько-корейських казках про тварин. Вважаємо, що матеріал цієї статті має як наукове, так і практичне значення. Адже стаття в науковому плані може вказати на зв'язки з іншими творами у фольклорному надбанні двох країн, а у практичному – допомогти краще та ширше пізнати душу корейської нації, зрозуміти традиції, звичаї.

Отже, нас передусім цікавить фольклор, а саме казки, бо фольклор (від англ. *folklore* – народна мудрість) є важливою складовою частиною культури народу¹. Щоправда варто зазначити, що за часів Радянського Союзу читацька аудиторія уже мала змогу познайомитися з корейськими народними казками. Про це свідчить список перекладених українською мовою творів корейських авторів. Їх перекладали, вважаючи найменш "заїдеологізованим літературним жанром"². Хоча, переглянувши ці переклади, приходимо до висновку, що й тут не обійшлося без політичних впливів і настроїв. Так, це народні казки, проте герої там далеко не типові персонажі для корейського народу. Адже героями виступали переважно селяни та робітники, так званий простий трудовий народ. Тому ми хочемо проаналізувати та порівняти жанри українських і корейських казок, розглянути подібні та відмінні риси, провести аналогії, вивести та окреслити певну галерею образів головних героїв, притаманних казкам України та Кореї.

Казки про тварин сьогодні побутують як "дитячі". Частина їх, можливо, була пов'язана із тотемізмом. З плинном часу вони втрачали свій міфологічний і магічний характер і наближалися до повчання, до байки. Вони не складні за свою композицією, адже наближаються до діалогу, який часто подається в пісенно-віршованій формі. За свою структурою особливі місце посідають казки про небесні світила, про тварин, птахів, плазунів, комах, рослин. Їх умовно можна об'єднати під назвою "культово-анімістичні казки". Будучи утвореними на основі давніх культів та анімістичних уявлень, вони ви-

рають елементи доісторичних вірувань. Вважається, що казки про тварин – це в історичному плані найдавніший пласт народного казкового епосу. Адже у прадавніх людей у період зародження та розвитку мисливства з'явилися оповіді про звірів. Спершу вони носили магічний характер і мали на меті замовляти тварин – тотемних предків. Інтерес людей до тварин виникає вже у період формування тотемних уявлень, з чим і пов'язана поява особливих народних творів – замовлянь, метою яких було приборкання хижих звірів. Більшість вчених схиляються до думки, що замовляння, міфічні оповіді пов'язані з повір'ями про тварин, які передували відповідній групі казок. Ці оповіді мали вузьке практичне призначення. Існує думка, що ці оповіді створювалися з метою передачі молодшому поколінню знань про поведінку звірів, щоб молодь при зустрічі з цими тваринами знала, як з ними поводитися³. Із розвитком людської свідомості змінюється ставлення людей до довкілля, нові мотиви з'являються в оповідях. Дослідники, які вивчають "звіриний епос" підкреслюють, що казки систематично почали записуватися порівняно пізно, а отже, стали відомими дослідникам у значно зміненому вигляді, не такими, якими були колись, що дуже ускладнюють їх вивчення. З часом усна народна традиція переосмислюється, оповіді про тварин набувають нового трактування, характерних рис і відтінків, доповнюються казковою символікою. Відколи у "звіриному епосі" з'являються специфічні художні алегорії, можна говорити, що такі твори переходят у розряд казок. Серед казок про тварин, що в усніх переказах чи записах дійшли до нашого часу, численну групу становлять *казки про диких (лісових) звірів*. Є підстави вважати, що генетично вони найдавніші. Персонажі, які фігурують у них, це представники фауни. Цікаві результати типологічного порівняння українських і корейських казок. Почнемо порівняння з того, що найпоширенішим образом в українській казці є *вовк*. Вшанування образу цього звіра у східнослов'янських народів сягає давнини. Поширеній культ цього тотема був пов'язаний із уявленням про вовка як про священну тварину (сильну і найбільш небезпечну). Бажання прадавніх людей володіти силою та спритністю свого лісового ворога, можливістю захистити себе породило велику кількість епічних творів про вовкулаків. Найдавнішим зразком оповіді з центральним образом вовка є "Казка про вовка-колядника", який приходить на Різдво до діда і виколядовує у нього овечку, козу, коня, бабу, а потім і самого діда, відносить це все до лісу і там з'їдає. Ця казка збереглася в не багатьох варіантах, вона зафіксував давнє ставлення людини до дикого тотема, з яким немає сили боротися, а треба його задобрювати, виконуючи його волю та побажання. Але вовк у казках не завжди постас грізним і лютим, не завжди панус в лісовому царстві, його неважко обдурити. Можливо, у минулому оповіді про обдуреного вовка мали на меті накликати на людей-мисливців здатність перехитрити лісового хижака. Намагаючись захиститися від його нападів, праслов'янські предки складали оповіді про втрату вовком сили чи про панування людини над ним. З часом подібні казки набули гумористич-

но-сатиричного відтінку, вони перестали сприйматися серйозно. Очевидно, у поширеному звертанні "вовчику-братику" чи "вовчику-панібратчику" криється бажання поріднитися з ним, заручитися його підтримкою. Адже брат – значить "свій", і він не може завдати шкоди. Серед образів тварин у корейських казках ми не знайшли образу вовка. Це можна пояснити тим, що вовки не дуже поширені у лісах Кореї. В українській казці зображені й інші образи пісового хижака – лисиці, яку теж нерідко у казках величають "лісичкою-сестричкою". Вона завжди зображається хитрою, облесливою, здатною на всілякі вигадки, тому може обдурувати навіть сильніших від себе. У багатьох казках вовк і лисиця постають разом як спільники чи побратими. Досить часто вони намагаються перехитрити один одного у бажанні отримати більшу частину здобичі ("Про лісичку-сестричку і вовка", "Лісичка-сестричка і вовк-панібрат", "Як лисиця роздобула риби", "Як лис учив вовка діставати рибу").

Звернемося до образу лисиці у корейських казках. Там він пов'язаний з уявленнями людей про хітресть, – саме лисиця робить все, щоб завдати шкоди людям чи мешканцям лісу. Вона намагається обдурути когось, аби отримати якесь вигоду. Лисицю корейці бачать як хітру, підступну іноді, правда, не дуже мудру тварину. Це можна простежити у казці "Лисиця та виноград". Розпочинається розповідь зображенням голодної лисиці, яка потрапила під дерево винограду. Спочатку вона хвалими намагалася вмовити виноградну позу опуститися нижче, щоб вона – лисиця – змогла скуштувати соковитих плодів. Коли це їй не вдалося, то вона сама раз-другий підскочила, щоб усе ж дістати виноград. Кінець казки – лисиця, спімавши облизня, так і не діставши ягідок, з гордо піднятою головою і з такими словами залишає виноградник: "Не буду я істи цей несмачний виноград. Він занадто кислий для мене. Я знайду щось набагато смачніше собі на обід"⁴. У казці викрито улесливість, нерозумінність лисиці, саме такими рисами наділили її корейці.

На слов'янському ґрунті, як і на більшій частині європейської території, особливого значення набув культ ведмедя. Тотемні вірування багатьох племен зберегли думку про походження людини чи роду в цілому від ведмедя. Березовський вказує на звязок повір'їв про родинні звязки людини з ведмедем із казковим мотивом про викрадення ним жінки, співжиття з нею та народження сина від ведмедя. З цим, на думку дослідника, пов'язане звертання до ведмедя "вуйку", тобто дядько по материнській лінії⁵. Цей персонаж нерідко зустрічається разом з образами вовка та лисиці. Як найсильніший звір він постає володарем лісу, царем (казки про лева – царя звірів є, очевидно, значно пізнішим нашаруванням, запозиченим із мандрівних сюжетів). У Кореї існує подібна казка про ведмедя та народження короля, що став засновником усієї нації корейців. Опрацювавши багато казок, приходимо до висновку, що корейці бачать ведмедя як втілення жадібності, грубої сили. Це яскраво видно у казці про ведмедя та камінь. Зміст казки у тому, що ведмедеві захотілося істи. Раптом він побачив на дорозі камінь з мурашками. Це було майже свято – пообідати мурашками. Не довго думаючи, він хапає лапами величезний камінь, але не зміг бідолаха його втримати у лапах, і той падає йому на голову. Отак ведмідь і залишився без іжі та й ще з розбитою головою. З іншого боку, саме з ведмедем корейці пов'язують історію про народження свого першого короля. Правда, батьком дитини став не сам ведмідь, а ще і тигр. Так ми зустрічаємо образ тигра. Це ще один із найулюблених образів корейського народу. У ньому вілено поняття сили іноді жорсткості та невдячності. Це можна побачити у "Казці про тигра", де тигр постає перед читачами як невдячна тварина, котра поїдає у лісі

людину, яка його вигодувала та виростила. Національний колорит образів героїв – тварин у корейських казках – навіянний тим, що образи ці взято з довкілля природи побуту. Усі вони складають так звану "корейську галерею образів". Головним у цій галереї виступають образи тигра, лева, шакала. З тигром пов'язані такі риси як жорсткість і злість, з левом – справедливість, із шакалом – жадоба до іжі. Так, лев як справедливий суддя постає перед нами у казці "Грамота звірів", "Суд звірів", де він мудро склав і написав прохання звірів до короля – у першій казці, у другій – мудро розсудив суперечку звірів про те, хто є найшвидшим, найкрасивішим – а ті у свою чергу за мудре суддіство обрали його своїм царем. Не оминули корейці і зайця та козулю, втіливши у них риси страху та беззахисності. Часто у казках зайця ми бачимо як маленького звірятка, яке лякається свого жшелесту, а козуля настільки боягузлива, що її лякає навіть звук власних копит. ("Бідний заєць", "Козуля біля рисового поля", "Як заєць шукав іжу").

Спостерігаючи за поведінкою лісових мешканців, прадавні люди витворили реальні картини співжиття звірів. Тому в народних казках України та Кореї хижаки панують над слабшими – зайцем, білкою, іжаком. Лише деколи вони можуть бути обдурені, піддавшись на хітрощі менших – "Як заєць обдурив ведмедя", "Лев і заєць" в українських казках, і "Історія фазана", "Прогулянка лисиці та зайця" у корейських. Здавна, мріючи про панування над дикими звірами, захист від них, люди створювали велику кількість оповідей про стосунки хижаків з людиною (що первісно виконували роль своєрідних замовлянь). У цих казках змальовано багато ситуацій, коли людина потрапляє у безвихід, опинившись сам на сам із диким звіром – вовком, лисицею, ведмедем, левом. Але за будь-яких обставин вона рятується, перемігши свого суперника хітростю чи силою розуму. Зазвичай переможцем над лісовими жителями стає чоловік, дуже рідко – жінка. Очевидно, це пов'язано з тією роллю, яка відводилася жінці у житті роду, племені – саме жінка була берегинею вогню, саме вона готувала іжу, а не ходила на полювання. Однак, приклади таких перемог є у казках "Ведмежа лапа", "Йон Хва у лісі". Проте виникає ще одна цікава розбіжність між казками України та Кореї. Багато казок у нашій країні присвячені темі помсті лісових хижаків людині ("Як звірі мстилися чоловікові"). У цьому випадку людина виявляє спрітність і хітрості отримує верх над мешканцями лісу. До мотиву перемоги долучається мотив вигоди, яку людина отримує, поборовши звірів: з вовчої шкури дід шиє одяг з лисиці робить бабі комір на шубу, із зайця – шапку та рукавички тощо. Це є ще одним підтвердженням того, що казки про лісових звірів виникли та поширилися у період, коли людина намагалася запанувати над природою, змусити тварин підкоритись її волі. А от у корейців дики звірі не заважають людям, вони живуть у лісі, у своєму царстві і лише деколи підкрадаються до житла людини, щоб вкрасти щось поїсти. При детальному аналізі народних казок про тварин, незважаючи на пізніше нашарування, не виникає жодного сумніву, що в далекому минулому вони були тісно пов'язані з культом тварин і становили важливу частину різних вірувань. Так лісові тварини стають запорукою добробуту людей (наприклад, баба йде в ліс до козячої хатки, яка зроблена з сиру та масла, і приносить іжу додому, віл віддає своєму хазяїну Вану достатком зі свого рогу). Саме тварини допомагають людям розбагатіти. Тому до них ставляться з пошаною, страхом. Ця думка підтверджується тим фактом, що виявляється на рівні тем мотивів, образів казки. Казки про тварин, хоча й зазна-

вали деяких змін і пізніших нашарувань, усе ж є епічними оповідями, у яких поряд з описами рис і поведінки мешканців землі, води та повітря збереглися елементи тотемізму та давніх культів. Казки про тварин пізнішого походження тяжіють до новелістичних творів, зокрема суспільно-побутових казок. У багатьох із них тваринам надаються суспільні ознаки життя людей – професій, звань, чинів. Таким чином, можна зазначити, що в системі образів головних героїв казок про звірів помітно певні закономірності. Так, скажімо, у лісах Кореї та України водилися хижі звірі – вовки, ведмеди, лисиці, кабани. Люди їх боялися, тому в своїх історіях наділяли великою силою, роблячи іноді найголовнішими тваринами лісу. Хорошими чи поганими рисами характеру люди наділяли своїх "улюблених" чи "не улюблених" звірів. Варто також зазначити, що багато казок у Кореї виступають як повчання. Досить часто їхня назва – приказка чи прислів'я, за яким і названо твір, який його і починає, і завершує. Це є традицією Кореї – адже коли буллістські монахи розповідали казку, то часто пере-

ривали їхніми приказками та повчаннями (наприклад, казки "Нерозумна свиня", "Марнославний пес").

Народним казкам присвячено багато наукових праць, багато вчених працювали та працюють над казками. Казки вивчалися як "осколки древнього мифа"⁶. Тому ми вважаємо, що ще треба багато над чим попрацювати, щоб можна було побачити чітку картину подібностей і розбіжностей між казками України та Кореї.

¹Лановик М., Лановик З. Українська усна народна творчість – К., 2001.

– С. 75; ²Бондаренко І. Корейська література в Україні // Напрямки розвитку кореєстики в Україні та перспективи україно-корейських відносин. – К., 2004. – С. 134; ³Гнатюк В. Передмова до збірки народних казок "Баронський син в Америці" // Гнатюк В. Вибрані статті про народну творчість – К., 1966. – С. 204; ⁴Просяне дерево. Корейські казки – К., 1979. – С. 27.

⁷Березовський І. Українські народні казки про тварин // Казки про тварин – К., 1979. – С. 13; ⁸Пролл В. Поэтика фольклора. – М., 1998. – С. 235. Джерела: Гошевський М. Історія української літератури. У 5 т. – Нью-

Йорк, 1952. – С. 110–153; Грушевський М. Історія української літератури У 6 т., 9-е вид. – К., 1993. – Т. 1 – С. 57; Дунасєська Л.Ф. Українська народна

казка. — К., 1987. — С. 29; Новикова М. Просвіт українських замовляння // Українські замовлення. — К., 1993. — С. 20–21.

Надійшла до редколегії 01.09.04

О.П. Козоріз, асист.

СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОЕЗІЇ ВАН ВЕЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ОЗВУЧЕННІ

Просліджується можливість передачі художньо-стилістичних особливостей поезії Ван Вея українською мовою.

The possibility of interpretation Wang Wei's poetry's artistic and stylistic characteristic on the Ukrainian language is analyzed.

Серед численних надбань китайських поетів доби Тан особливо привертає до себе увагу поезія видатного майстра пера Ван Вея, що був одним із перших видатних поетів тієї епохи. Його твори перекладено різними мовами, не залишились вони поза увагою й українських дослідників-перекладачів. Так, до поезій Ван Вея зверталися такі перекладачі як: Г. Турков (142 поезії), Я. Шекера (12 поезій), В. Урусов (три поезії).

Спостерігаючи, як перекладачі відтворюють рідною мовою особливості оригіналу, користуючись з їх успіхів, дослідивши їх помилки, можна визначити правильний шлях у подальшій роботі над перекладами. Розглянемо поезію, яку Ван Вей написав у 17 років, сумуючи за рідними. У власному перекладі ми намагалися зберегти ритмомелодику оригіналу та його лексико-стилістичні особливості.

Оригінал: ¹ 九月九日忆山东兄弟	Власний переклад: У свято Чун'ян згадую домівку і братів Самотній чужинець в чужій стороні, У свято це красне з думками про рідних. Далеко десь, знаю, брати мої в горах, Без мене волосся прикрашає кизил- оберіг
-------------------------------------	---

Переклад Я. Шекери:²
НА СВЯТО ЧУН'ЯН ЗГАДОУ ДОМІВКУ І БРАТІВ
Самотньо живу на чужині я – гість-незнайомець..
Як свято надходить, за рідними туга вгортас...
Тепер уявляю: братами подолані гори священні,
Рідня все повита дахучим зелом: лиш мене там немає.

Переклад Г. Туркова.³
У ДЕВ'ЯТИЙ ДЕНЬ ДЕВ'ЯТОГО МІСЯЦЯ ЗГАДУЮ
БРАТІВ, що живуть на схід від гори
Живу я в чужому краю самотою,
неначе якийсь чужоземець.
Коли наступає прекрасне це свято,
все дужче тужу за ріднею.
Хоч як це далеко, та бачиться ясно:
всі браття, піднявшиесь на гору,
Волосся прикрашають кизиловим квіттям,
І лищ одного там немас.

Переклад В. Урусова:

У ДЕВ'ЯТИЙ ДЕНЬ ДЕВ'ЯТОГО МІСЯЦЯ ЗГАДЮЮ ПРО

БРАТИВ, ЯКІ ЗАЛИШИЛИСЯ НА С

Один на чужині, давно, а все чужий.

І згадую щораз рідню в осіннє свято.

Я бачу, як на гору йдуть брати, та серед

Розпочнемо аналіз із назви твору. Я. Шекера вдало скористалася коментарями до оригіналу, не перекладаючи дослівно дату, зрозумівши, що йдеться про китайське свято Чун'ян, відтворила це у назві свого перекладу і подала відповідні відомості у примітках. Також замінила назву місцевості Шаньдун, де народився поет, вдало підібрала для цього слово "домівка", що налаштовує читача для розуміння змісту поезії. У Г. Туркова знаходимо дослівний переклад назви твору без необхідних коментарів, тому український читач може зрозуміти, що поет 9 вересня чомусь раптом згадав про своїх братів, що живуть на іншому боці гори. У такому випадку назва стає абсолютно незрозумілою читачеві. Ретельно читав китайські коментари перекладач В. Урусов, тому у його назві окрім дати знаходимо ще і точне географічне місцезнаходження братів поета. Хоча така точність і додає назві твору східного колориту, проте надзвичайно ускладнює розуміння загального змісту. Адже не всі знають, де знаходитьться гора Хуашань, і, взагалі, яке це має значення, бо головне в цій назві сумний настрій на тлі веселого свята, а не день і місце. У першому рядку оригіналу знаходимо важливий стилістичний прийом, коли двічі повторюється ієрогліф **异** (інший, різний). Це явище у перекладі може бути передано шляхом повтору однокореневих слів у довільній смисловій комбінації задля підсилення стилістичної краси та структурної гармонії рядків. Нажаль, Я. Шекера не звернула на це увагу, використала прикладку "гість-незнайомець", що як не досить поетично, так і не логічно, бо в гості незнайомці не ходять. У Г. Туркова знаходимо два однокореневих слова "чужому" і "чужоземець", проте вони дещо не гармонують між собою. Другий рядок, водночас

простий і виразний контраст "думок про рідних" на тлі "веселого свята", що підсилює емоційність, кожен з перекладачів по-своєму точно відтворив у перекладі. У третьому рядку Я. Шекера додає "до гір" епітет "священні", що підсилює виразність твору, проте дещо віддаляє нас від оригіналу. Особливих семантичних труднощів для перекладу цей рядок не має, проте цікаво спостерігати, що у В. Уруса "брати" на "гору" тільки йдуть, у Г. Туркова – вже піднялися, а у Я. Шекери "брати" виявилися спритніші за інших, бо гори вже подолали. Така розбіжність яскраво демонструє нам відсутність у китайській мові категорії часу.

Важкий для перекладу виявився четвертий рядок, де у контексті з'являється сuto китайська реалія: 茶葉 (кизил). Сам по собі "кизил" легко перекладається, але навіщо ним прикрашали волосся – не зовсім зрозуміло українським читачам. Тому Я. Шекера замінила "кизил" на "пахуче зело", що додало образності поезії, а також подала вичерпний коментар, де детально пояснила, що до чого. У Г. Туркова та В. Уруса коментарі зовсім відсутні, тому "кизилове квіття" Г. Туркова додає твору ефекту не-зрозуміlosti, а логіка висловлювання: "та серед них –... – немає одного із нас" у тексті Уруса заплутує уяву читача в "кизилове гілля". На наш погляд, додавши до "кизилу" тлумачення "оберіг" безпосередньо в тексті поезії, ми уникнемо необхідності робити примітку, одночасно зберігаючи зрозумілість українських рядків. Як підсумок необхідно зазначити, що точність передачі лексичних одиниць і граматичних конструкцій оригіналу не завжди позитивно впливає на якість перекладу.

Улюбленою темою поетичного живопису Ван Вея була природа. Розглянемо ще одну поезію, у якій Ван Вей яскраво змальовав осінній пейзаж. Краса осінньої природи тут ніби розсює печаль, несе полегшення і спокій життя, звільнює від повсякденного клопоту. Поет тонко передає відчуття, що охоплюють людину на лоні природи. Спокій і свобода у його вірші забарвлени легким меланхолійним смутком.

Оригінал:

山居秋暝
空山新雨后，
天气晚来秋。
明月松间照，
清泉石上流。
竹喧归浣女，
莲动下渔舟。
随意春芳歇，
王孙自可留。

Переклад Г. Туркова:

У ГОРАХ ОСІНЬОГО ВЕЧОРА
Опісля дощу // посважішли гори пустинні,
Хоч осінь надворі // і сутінки вже западають.
Прозорий струмочок // біжить по камінні у річку,
І місячне сяйво // між соснами листється на землю.
Бамбук зашумів – // це додому вертаються пралі,
А лотос рухнувся – //

це човен відчалив рибальський.
Що ж, квіти весняні, //

як хочеться ім, – хай зникають!
А ви, ваша світлість, – //

ви ж можете тут залишитись!

Підрядник: ОСІННІЙ ВЕЧІР У ГОРАХ

Гори пустинні, свіжий дощ скінчився,
Прийшла увечері осінь.
Між сосен місяця світло,
Струмок біжить по камінню.
Бамбук зашумів – це вертаються пралі,
Лотос хитнувся – то човен рибалки.
Як ім заманеться, квіти весни опадають.
Мені тут лишитися, може?

Переклад Я. Шекери:

ОСІННІЙ ВЕЧІР У ГОРАХ

У гори пустельні опісля дощу
Нагрянув із осені вечір.
Пле світло у сосни ясний місяченько.
На скелях струмочок щебече.
Вертаються пралі – в бамбуках лунає їх сміх;
Хитаються лотоси, і поспішають рибалки, бо є з чим.
Дарма, що весняні квітки облітають, всихають –
Нащадок великих, я в горах саму старечо.

Переклад О. Гітовича:^{*}

ОСЕНЬЮ В ГОРАХ

Дождь кончился, // И небо чистым стало.
Но по прохладе чуешь – // Скоро осень.
Ручей стремится, // Огибая скалы,
Луна восходит // Среди старых сосен.
Вдали я слышу // Женщин разговоры,
Уж поздно – надо // К дому торопиться,
Пускай цветы // Совсем уяннут скоро, –
Я здесь останусь, // Не вернусь в столицу.

Неважко помітити: кожен рядок оригіналу має однукову кількість ієрогліфо-сем: п'ять. Останні три слова рядка відокремлюються від попередніх двох цезурою, яка являла собою не лише часову, але й чітку смислову паузу. За кількістю рядків дослідники відносять цю поезію до "люйши" (восьмивірш – найпоширеніша форма "гелюйши").

Не викликає особливих труднощів переклад лексичних одиниць твору: усі перекладачі легко подолали цю перешкоду, підібрали вдалі поетичні засоби. Проте перед перекладачами виникає суттєве питання: який обрати ритм для поезії. Адже здатність поезії впливати на читача, викликати у нього інтелектуальну й емоційну реакцію залежить переважно від ритму твору.

Особливо виділяється з поміж інших перекладів російський варіант. Вдале співробітництво поета О. Гітовича та перекладача Г.О. Монзелера (зазначено у вступі до збірки) донесла чарівність поезії Ван Вея до нашого часу. Природа тут ніби жива. Відчувається її легкий свіжий подих. Її вічна краса продовжує жити в рядках через сотні років.

Підсумуємо вищесказане. Переклад поезії можна поділити на три етапи: спочатку виконуємо якомога точний переклад лексичних одиниць оригіналу; потім, проаналізувавши мовностилістичні засоби увиразнення оригіналу (тропи, фігури, лексико-синонімічні засоби), знаходимо відповідники для мови перекладу; і, насамкінець, використовуючи усю силу мови перекладу, поетично відтворюємо думки і почуття поета. Лише успішно виконавши всі ці вимоги, можна говорити про адекватний поетичний переклад. Тема перекладів досі є актуальною, чекає на своїх дослідників.

¹ Текст оригіналу наводиться за "唐诗三百首词典, 左钩如, 上海 1999年。"; ² Тут і далі переклади Я. Шекери наводяться за Поэзія Танське небо: Китайська поезія доби Тан. – К., 2003; ³ Тут і далі переклади Г. Туркова наводяться за "Van Wei. Poem" – К., 1987; ⁴ Тут і далі переклади В. Уруса наводяться за // "Всесвіт" – 2003. – №7–8. ⁵ Переклад російською за "Van Wei. Стихотворения. Пер. с кит. А. Гітовича." – М., Л., 1959.

Надійшла до редколегії 07.09.04

О.В. Мазепова, асист.

ОСОБЛИВОСТІ ПОЕТИЧНОГО ІДІОСТИЛЮ СОХРАБА СЕПЕХРІ

Досліджуються особливості ідіостилю видатного іранського поета ХХ століття Сохраба Сепехрі, зокрема характер його метафоричних сполучень, які іранська літературна критика визнає якісно новими для перської поезії.

The article deals with specific features of Sohrab Sepehri's – one of the most famous Iranian poets of 20th century – poetic style, in particular his metaphoric idioms, which proved to be new for Persian poetry, as viewed by Iranian literature critics.

Для позначення сукупності мовних особливостей творчості письменника в сучасній лінгвістиці вживають терміни "ідіостиль", "ідіолект", "індивідуальний стиль". Деякі дослідники послуговуються цими термінами як взаємозамінними. Великий енциклопедичний словник мовознавства подає вузьке і широке тлумачення терміну "ідіолект" і визначає його як "сукупність формальних і стилістичних особливостей, притаманних мовленню окремого носія певної мови"¹. Терміни "ідіолект / ідіостиль" в Літературному енциклопедичному словнику визначені майже як синоніми, тобто індивідуальна мова (ідіолект) характеризується як найважливіша складова індивідуального стилю². За визначенням С.Я.Єрмоленко, "індивідуальний стиль, або ідіолект, – сукупність мовно-виразових засобів, які виконують естетичну функцію і вирізняють мову окремого письменника з-поміж інших"³. І.В.Панченко під індивідуальним стилем письменника розуміє "способи використання та прийоми функціонального перетворення мовних одиниць у художні елементи, які проявляються протягом всієї творчості письменника і мають системний характер"⁴. В енциклопедії "Кругосвіт" ідіостиль визначається як "система змістовних та формальних лінгвістичних характеристик, притаманних творам певного автора, яка робить унікальним авторський спосіб мовного вираження, втілений у цих творах"⁵.

Як зауважує С.Т.Золян, проблема поетичного ідіолекту і принципів його опису належить до традиційних для мовознавства. Вперше поставлена В.Гумбольдтом, вона інтенсивно розроблялася у вітчизняній лінгвістиці, у першу чергу в працях В.В.Виноградова, який неодноразово звертався до проблем "індивідуально-творчого творіння, під кутом естетичного", "індивідуального стилю" та "індивідуально-художнього стилю"⁶. Паралельний розвиток ідей цілісного опису ідіостилів різних поетів, у тому числі в аспекті творчої мовної особистості можна знайти і в працях Р.О.Якобсона, Ю.М.Тинянова, М.М.Бахтіна, Б.М.Ейхенбаума, В.М.Жирмунського.

На актуальність цієї проблеми для сучасної лінгвістичної поетики, а також на необхідність вироблення єдиного розуміння вищезазначених понять і критеріїв їх розрізнення вказував В.П.Григор'єв⁷. У сучасній вітчизняній та російській науці творчість різних поетів у аспекті ідіостилю досліджують такі вчені, як: С.Я.Єрмоленко, А.К.Мойсієнко, Н.М.Сологуб, Л.І.Скулейко, Л.О.Ставицька, І.І.Степанченко, Ю.С.Лазебник, В.П.Григор'єв, М.Л.Гаспаров, С.Т.Золян, І.І.Ковтунова, О.Г.Ревзина, Н.О.Кожевникова, О.А.Некрасова, О.І.Северская, Н.С.Болотнова, Н.О.Фатеєва й інші.

Відомий іранський дослідник Сірус Шаміса, якому належить ґрунтовне дослідження в галузі перської стилістики *کلوات میکھنلای شعر ۱۳۷۴ - میکھنلای شعر ۱۳۷۶* (1374-1376), у першому томі свого дослідження розмірковує над складністю визначення поняття "стиль". "Мало хто, – пише дослідник, – почувши вірші Гафеза, не відрізниеть їх від Фірдоусі, або поезії Сааді – від поезії Саеба, оскільки спосіб мислення та вираження у цих поетів цілком відмінний. Однак трудність викликає саме визначення сукупності тих рис, що відрізняють твори од-

ного поета від творів іншого"⁸. Він навіть наводить слова російського вченого В.В.Виноградова стосовно проблеми визначення стилю: "В науці про літературу майже не існує настільки заплутаних та умоглядних понять, як поняття стилю"⁹. Проаналізувавши запропоновані різними письменниками та дослідниками визначення, С.Шаміса доходить висновку, що всі вони так чи інакше охоплюють три критерії: 1) *نگرش خالص* (особливе бачення), тобто спосіб бачення митцем світу та його осмислення; 2) *گزینش* (відбір) - відбір поетом мовних засобів з рідної мови для вираження свого особистого світосприйняття; 3) *عوْرَلْ اَزْ هَجَارْ* (відхилення від норми)¹⁰.

Перші два критерії, безумовно, пов'язані між собою через те, що будь-яке особливе бачення вимагає особливого мовлення, тобто особливого вибору мовних засобів. Якщо митець по-новому дивиться на світ, то і його мова та спосіб вираження неодмінно будуть новими та незвичними. За висловом іранської поетеси Фаррох Форугзад, "якщо бачення буде сучасним, то мова знайде і слова, і співзвуччя між ними"¹¹.

Щодо третього критерію, то саме він є запорукою виникнення нового, оскільки створення нового завжди обумовлено відхиленням або навіть порушенням традиційного. Таке відхилення від норми яскраво проявляється під час створення індивідуальних авторських метафор. Автор, створюючи метафору, "починає з порушення традиційної системи; за допомогою метафоричних засобів він будує свою модель бачення як оточуючого світу взагалі, так і окремих його явищ"¹².

На думку С.Шаміса, одним з найяскравіших іранських поетів ХХ сторіччя, індивідуальний стиль якого відзначається поєднанням трьох зазначених критеріїв, є Сохраб Сепехрі (1928–1980). Творчість С.Сепехрі – художника і поета – у сучасній іранській літературній критиці привертає увагу багатьох дослідників. Різним аспектам поетичної творчості відомого іранського митця присвячували свої праці С.Шаміса, М.Хогузи, Б.Мегдаді, Д.Ашурі, М.Хамедані, К.Емамі, К.Абеді, К.Тофангдар, К.Сарамі, А.Табаї, Г.Тарағги, Б.Джалалі, С.Кашані, С.Хосейні, С.Вазірнія, Г.Ірандуст та інші.

Аналізуючи творчість поета, С.Шаміса зауважує, що ознакою справжньої оригінальності поезії того чи іншого автору є наявність у механізмі поетичних порівнянь та метафор "свіжих" ознак порівняння¹³. Треба зазначити, що структура порівняння та метафори в іранській поетиці бере початок від Аристотелю, який вважав, що будь-яку метафору можна розгорнути до порівняння, та має тричленну структуру: 1) *شب* – те, що порівнюються, або "предмет" порівняння; 2) *شب* – те, з чим порівнюється, або "образ" порівняння; та 3) *وجه شب* – те, на основі чого порівнюється одне з іншим, тобто ознака, за якою відбувається порівняння.

Треба зазначити, що поетичні образи Сепехрі викликають різну реакцію читачів та критиків. Серед критиків існує думка, що його поезії переобтяжені складними образами та метафорами, деякі з яких не піддаються розшифруванню¹⁴. Але, на думку російської дослідниці В.М.Телії, яка зробила значний внесок у розробку теорії метафори, поетичні метафори не

входять до словників (на відміну, зокрема, від номінтивних та когнітивних метафор) саме через те, що підтверджують свою динамічність та зв'язок з індивідуальною картиною світу митця. Метафори – це завжди загадки, і деякі з них і досі лишаються нерозгаданими або дають привід для різної інтерпретації¹⁵.

Отже, С.Шаміса вважає, що ознака, за якою відбувається зіставлення двох об'єктів, тобто *وجه شب*, є головним показником стилю митця. Виходячи з цього, він вдається до аналізу деяких образів Сепехрі і приходить до висновку, що застосовані в них метафори або порівняння є дійсно новими для іранської поезії¹⁶. Наведемо лише декілька прикладів, які найяскравіше ілюструють думку критика.

У поезії "З повіки ночі" (از روی پلک شب) дружбу, близькі відносини, прив'язаність поет уподобнює глинняному горщику: *دست هایت، ساقه سیز پیامی را من داد به من / و سفالینه انس، با نفسهایت آهسته ترک می خورد* "Твої руки давали мені зелену стеблину звістки, / і глинняний глечик дружби трісався від твоого дихання" (с. 334)¹⁷. Ознака порівняння у сполученні (глинняний глечик дружби) – "крихкість" і "ніжність", які поет переносить на близькі відносини між людьми. На думку критика, можливо і таке розуміння цього метафоричного сполучення: "Наші стосунки (дружба, прив'язаність) були такими, що ми наче складали одне ціле, але твоє дихання поступово робило у цьому почутті єдності тріщину"¹⁸.

Схожа ознака порівняння міститься в іншому вірші Сепехрі під назвою "Оазис у миті" (واحه ای در لحظه). Тут ми знаходимо рядки, які стали своєрідною візитною карткою Сепехрі, оскільки часто цитуються у пресі та критичній літературі:

Якщо прийдете розшукувати мене, Приходьте тихо і обережно, не дай бог трісне Тонка порцеляна моєї самотності (с. 361).	<i>به سراغ من اگر می آید، نرم و آهسته بیلید، مبدلاً ترک بردارد چینی نازک تنهایی من.</i>
--	--

У метафорі "тонка порцеляна самотності", яка є, на думку більшості критиків, дійсною захаідкою Сепехрі, ознакою, на основі якої зіставляються "порцеляна" і "самотність", є "крихкість", "легка руйнівність".

Критик зазначає, що Сепехрі у своїх метафорах не тільки часто поєднує несумісні поняття, а й створює нові назви. Так, його вражає метафора, створена поетом для позначення денотата "сонце": *کلش معدن صبح* ("відкривач шахти ранку"). У вірші "До саду попутників" (آگر کلش معدن صبح آمد، صدا کن مرا. (به باغ همسفران) "Якщо прийде відкривач шахти ранку, поклич мене" (с. 396). Ранок уявляється поетові схожим на шахту, приховану від поглядів; сонце приходить і відкриває цю шахту. Іранський критик вказує, що перські поети часто у своїх поезіях давали незвичні імена сонцю (зокрема, лише Хакані створив біля десяти різних метафор для позначення цього денотату), однак метафора Сепехрі є якісно новою і оригінальною¹⁹.

У поезії "Світло, я, квітка, вода" (روشنی، من، گل، آب) поет відбиває зображення землі: *تریبان از سر بیوار بلند، صبح را روی زمین: من می ارد*. "Сходи з високої стіни приносять на землю ранок" (с. 336). Тут сходи уподоблюються живій істоті, яка "приносить на землю ранок". В уяві, пише критик, вочевидь виникає картина: до стіни старого будинку приставлені сходи, якими ранок "спускається на землю"²⁰.

У вірші "Простого кольору" (ساده رنگ) дослідника врахується епізод: *من رم صبحی می گفت: موسم بلگیری است. / من به او گفت: زندگانی سیلی است، گز بلند زد با بوس*. "Мати якось уранці говорила: "Сумна пора", / Я сказав тій: "Життя – яблуко, треба кусати зі шкіркою" (с. 343). Ознаку порівняння у предикативній метафорі "життя – яблуко" віднайти досить важко,

але подальше пояснення "кусати треба зі шкірою" розкриває натяк поета на те, що життя треба сприймати таким, яке воно є, цінувати та насолоджуватися ним.

Критик аналізує також цікаве, на його думку, порівняння, яке міститься у вірші "У Голестане" (در گلستان): *دل من جیزی است، مثل یک بیشه نور، مثل خواب دم صبح* є щось, схоже на гай світла, на сон на світанку" (с. 350). Коментуючи структуру вжитого поетом поширеного порівняння, критик пише: "Оскільки предмет порівняння (*مثل*) у свідомості поета відсутній (جزی – "щось"), те, з чим порівнюється (*مثل*), мимоволі теж розплівчасте. Однак наступне порівняння ("щось схоже на сон на світанку") показує, що ознака порівняння (*وجه شب*) – щось солодке, приемне і омріянє"²¹. Як бачимо, у цьому уривку відбувається накладення порівняння на метафору (*بیشه نور*). Накладання тропів широко використовується Сепехрі для створення складних образів. Узагалі проблема взаємодії тропів у його поезіях, у тому числі, з контекстом, заслуговує окремого вивчення.

Цікавим є метафоричне сполучення, яке зустрічаємо у вірші "Тремтіння тіні друга" (تپش سایه دوست): *جیک: ناہی کیشانی* видавали цвірінкання горобців ранків дитинства" (с. 367). Критик коментує його таким чином: "Наша свідомість була сповнена радістю спогадів про дитинство"²². Сполучення "цивірінкання горобців" зустрічаємо також у вірші "Очі одного проходження" (چشمان یک عور) з останньої збірки поета "Ми – ніщо, ми – погляд" (ما نگا), де воно в ускладненій метафоричній конструкції поширюється дієслівною метафорою: *جیک جیک پربروز گنجشکاری حیاط / روی* "Позавчорашиє цвірінкання горобців у дворі / Висипалося на лоб його думки" (с. 444).

Ще два простих приклади, які містять метафоричні сполучення і, на думку іранського дослідника, належать до найбільш вдалих. У вірші "До саду попутників" (به باغ (مسفران) читаємо:

Якось у пустелі Кашану небо вкрилося хмарами і пішов сильний дощ. і мені стало холодно, і тоді за одним каменем Вогнище маків зігріло мене (с. 396).	<i>و یک بار هم در بیتلان کشان هوای بر شد و باران تندی گرفت و مردم شد، ان وقت در پشت یک سنگ، اجاق شنیق مرا گرم کرد.</i>
--	---

Метафоричне сполучення "вогнище маків", на думку дослідника, є новим, бо ніхто до Сепехрі не уподобнював "маки" до "вогнища". Класичні поети "мак" (або "тюльпан" - *علی*) порівнювали здебільшого з чашею вина, обличчям, лампою; лише у Хафеза один раз зустрічається порівняння з "тануром". Пізніше Саеб – представник індійського стилю, якого Шаміса вважає новатором в галузі стиля, – "мак" у своїх образах пов'язував з опієм, бо вживання опію на той час було дуже поширеним²³.

У вірші "Від зеленого до зеленого" (از سبز به سبز) поет мріє "про світлого ягня, який прийде і з'єсть траву його втоми": *من در این تاریکی / فکر یک بره، روشن هست / که بیولد علف* (خستگی ام را بجرد). (с. 388-389). У цьому прикладі новим, з погляду критика, є уподоблення втоми до трави, на якій пасуться вівці, а спільною ознакою для порівняння двох об'єктів є здатність до зменшення та убування²⁴.

Отже, розгляд лише декількох прикладів поезій Сепехрі дозволяє зробити висновок про те, що метафора і порівняння складають яскравий компонент індивідуального стилю поета і посідають значне місце в його системі образності. Поет у створених ним метафоричних сполученнях, нових для іранської поезії, не тільки поєднує несумісні, наближуючи поняття з різних смислових рядів, а й створює нові назви для предметів. Перефразуючи ви-

слів В.М. Телії про роль метафори у створенні митцем індивідуальної картини світу²⁵, можна сказати, що за допомогою своїх незвичних метафор, інколи дуже важких для розуміння, Сепехрі творить новою той самий світ, що його оточує. Адже він, як справжній митець, бачить його по-своєму. У своїй поемі "Звук кроків води", яку іранські дослідники вважають одним з найкращих здобутків поету, він закликає і всіх інших людей "промити слова й очі" і спробувати подивитися навколо інакше, без зашореності узвичаєних уявлень, наблизитися до природи і відчути свою єдність з нею:

Очи треба промити, інакше треба дивитися.

Слови треба промити.

Слови мають бути самим вітром, самим дощем.

Парасольки треба закрити.

Треба йти під дощ.

Думки, спогади треба винести під дощ.

З усіма людьми міста треба йти під дощ.

З товаришем треба бачитися під дощем.

Кохання треба шукати під дощем.

Під дощем треба сплати з жінкою.

Під дощем треба грatisя.

چشمها را حور بیگر بلند بده.
بلد شسته.

واژه هارا بلند شسته.
واژه ها بلند خود بلد، خود باران بلند.

چترهارا بلند بسته.
زیر باران بلند رفت.

فکر را، خاطره را، زیر باران بلند بردا.
بلند بردا.

با همه مردم شهر، زیر باران بلند رفت.
روست را، بلند زیر باران دید.

عنقر را، زیر باران بلند جست.
زیر باران بلند بازن خواهد.

نفر باران بلند بازی کرد.

Під дощем треба писати, розмовляти, саджати лотос.

Життя – це поступове зволоження,

Життя – це купання в басейні

"тепер"

(с. 291-292).

نفر باران بلند چیز توشت، حرف زد، نیلوفر کشت.

زنگی تر مدن بی دری،

زنگی آب تی گردن در

حوضجه "اکلون" است.

¹Большой энциклопедический словарь. Языкоznание / Гл. ред. В.Н. Ярцева. – М., 2000. – С. 171. ²Литературный энциклопедический словарь. – М., 1987. – С. 114. ³Срмоленко С.Я. Нариси з української словесності: Стилістика та культура мови. – К., 1999. – С. 431. ⁴Ланченко И.В. Индивидуально-авторская метафора как компонент индивидуального стиля писателя // "Язык и культура". Вторая Междунар. конф. Тезисы. – Киев, 1993. – Ч. 2. – С. 14. ⁵<http://www.krugosvet.ru/articles/76/1007657/1007657a1.htm>. ⁶Золян С.Т. К проблеме описания поэтического идиолекта (на материале поэзии Л.Мартынова) // Изв. АН СССР. Сер. литературы и языка. – 1986. – № 2. – Т. 45. – С. 138. ⁷Григорьев В.П. Грамматика идиостиля. В.Хлебников. – М., 1983. – С. 3. ⁸Sirus Shamisa. Kolliyate sabkshenasi. – Tehran, 1993. – Р. 13. ⁹Ibid. – Р. 15. ¹⁰Ibid. – Р. 15. ¹¹Ibid. – Р. 18. ¹²Ланченко И.В. Зазнач. праця. – С. 14. ¹³Sirus Shamisa. Negahi ve Sepehri. – Tehran, 2003. – Р. 313. ¹⁴Mohammad Hoquqi. She're zamane ma. Sohrab Sepehri. – Tehran, 2000. – Р. 20-21. ¹⁵Телия В.Н. Метафоризация и ее роль в создании языковой картины мира // Роль человеческого факто-ра в языке: Язык и картина мира. – М., 1988. – С. 197. ¹⁶Sirus Shamisa. Negahi... – С. 313-325. ¹⁷Тут і далі сторінки вказані за виданням: Sohrab Sepehri. Hasht ketab. – Tehran, 2001. ¹⁸Sirus Shamisa. Negahi... – С. 316. ¹⁹Ibid. – Р. 323-324. ²⁰Ibid. – Р. 317. ²¹Ibid. – Р. 318. ²²Ibid. – Р. 320. ²³Ibid. – Р. 315. ²⁴Ibid. – Р. 323. ²⁵Телия В.Н. Зазнач. праця. – С. 204.

Надійшла до редакції 03.09.04

Г.І. Халимонеко, д-р фіол. наук

СПЕЦІФІКА ТУРЕЦЬКИХ ЗАГАДОК

Розглядаються різновиди турецьких загадок і формування їхніх дефініцій: *tarziğışq*, *bilmecse*, *tiyatma*, *lugaz*.

The types of Turkish riddles and the creation of the definition (*tarziğışq*, *bilmecse*, *tiyatma*, *lugaz*) are considered.

Один із предковічних жанрів усної народної творчості – загадка. Вчені неодноразово висловлювали думку, що загадки у житті прадавніх людських колективів є одним з різновидів цілої системи заборон, наприклад, мисливських табу: заміна назв звірів, зброї іншими термінами. Адже й суть більшості загадок полягає в тому, щоб перенести предмет у зовсім іншу, не властиву йому, сферу. Така спеціально вигадана мова переносилася й на побутові відносини.

У словнику Махмуда Кашиб'арі (XI ст.) засвідчується вживання слів *bölg* "вовк" та *tilkü* "лісиця" замість "син" та "дочка": *Tilkü mü toğdi azu bölg-mi* "Лісиця народилася чи вовк?" (Тобто: донька народилася, чи син?)¹ Українська класична література багата сценами, які передають прихід старостів для святання дівчини. У повісті "Маруся" Г. Квітки-Основ'яненка старости ведуть таку мову: "Ми є люди німецькі, а йдемо з землі турецької. Ми собі ловці, удалі молодці... Сьогодні рано встали і зразу на слід напали. Певно вже наша куниця – у вас у хаті красна дівиця".

Як бачимо, неабияку роль виконує ще й момент гри. Люди завдяки поетичному тлу загадок краще пізнавали світ, у їхній пам'яті закарбувалися результати колективного образного мислення.

Загадка, стимулюючи влучність, стисливість своєї форми, вимагає від свого автора вміння висловитися не лише образно, передовсім метафорично, а ще й милозвучно – вдаючись до алітерації, асонансів, вибагливої рими. Ще Арістотель помітив, що загадка – це влучно складена метафора. Декотрі загадки побудовані на образному визначенні прикмет неназваного предмета, іноді ж вони є простим запитанням, часто у жартівлівій формі.

Поняття *bilmecse* "загадка" походить від дієслова *bilmek* "знати, дізнатися, вгадувати".

Турецькі літературознавці поділяють загадки на дві групи: анонімні й авторські (*ferdi*). І ті й інші бувають віршовані й прозові. Останні трапляються й у вигляді римованої прози. Віршовані загадки – переважно заримовані:

Taşstandır demirdendir
Yediği hamurdandır
Dünya alemi doyurur
Kendi doymaz nedendir

Він з каменю та заліза,
Щось на тісто – його їжа,
Уесь білій світ годує,
А сам чомусь голодує.
(Млин).

Проте подибуємо загадки й не заримовані або з дуже приближною (неповною) римою:

Altı tırmış üstü tırmış
İçinde bir bülbül oynar

Знизу мармур, згори мармур,
А між ними – соловей співає.
(Язык).

Зрозуміло, естетичний бік загадок теж не однаково сильний: образність, метафорика та символіка декотрих з них вражає свою довершеністю. Погляньмо, як скажеться вінок на свою долю – хіба ж це не жалі уярмленої людини?

Ah ne idim, ne idim
Sahralarda bey idim
Felek beni ne yaptı
Beli bağlı kul yaptı

Ах, хто я був, хто я був!
Я у полі бей (князь) був!
Що вчинила зі мною доля:
Пов'язала мені поперек, зробила мене рабом.

А ось які символи знаходимо у загадці, що має картину морського плеса, по якому пливе човен з білим вітрилом:

Mavi tarla üstünde beyaz güvercin yürü.
На блакитному полі білий голуб гуляє

Загадки, що їх сьогодні сприймаємо як гру, засіб для веселощів, у давні часи виконували дуже серйозну роль і в житті суспільства мали надзвичайно велике значення. Пригадаймо: кульмінаційний момент багатьох казок полягав якраз у тому, відгадає головний герой три загадки, чи ні, бо ж ведеться в російських казках: "Вот мой меч, а твоя голова с плеч!" Відповідь, основана на раціоналістичному розв'язанні загадки – ось причина творення цього жанру народної літератури.

А хіба ж не загадку послали були скіфські володарі перському цареві Дарію, коли його військо опинилося у великій скруті (пташку, мишу, жабу і п'ять стріл)? Один із мудреців Дарія розгадав послання: "Якщо ви, перси, не станете птахами й не злетите в небо, чи не сковастесь, мов миши, в землі або не пірнете, як жаби, в болото, то знайдете смерть від оцих стріл".

Найдавніші тюркські загадки засвідчуються у праці XI ст. "Дівану лугат-іт-турк" ("Зібрання тюркських мов") Мухаммада Кашгари, у якій зокрема згадується й термін *tarzıq* "загадка", який походить від дієслова *tar* – "знаходити".

Подаются загадки і в кипчацькому (половецькому) словнику "Codex Cumanicus", що був укладений у XIV ст. на теренах України.

Дуже самобутні загадки зберіг з часів сивої давнини та збагатив цю скарбницю новими творами турецький народ. У пам'ятках турецької писемності загадки поди-бусмо теж досить рано, так, у тексті XIV ст. засвідчена загадка "Yer altında yağlı kayış" ("Під землею – гладкий (жирний) ремінь" (Гадюка)).

Сорок тисяч турецьких загадок зібрали, ознайомивши з ними читачів Європи, німецький вчений Інг'емар Балгоф. Та найголовніше зібрання турецьких загадок опублікував Ільган Баш'ьюз².

На загадки (*bilmecə*), як, власне, й на всі різновиди усної народної творчості великий вплив справила класична література. У поезію турецького Дівану з перської (а в неї з арабської) літератури увійшли загадки літературного походження: *lughaz* із його піввидом *mu'amma*.

Отже, *lughaz* "віршована загадка; різновид поетичної гри" в турецькій поезії увійшов у XV ст. з перської (< араб. (elgaz)) літератури³. Лугаз активно культивувався ще навіть у XVIII ст., особливо у формі *kit'a-i kebire*, тобто кита, що складається більше ніж з двох бейтів, проте трапляються лугази й у формі коротеньких месневі.

Хоча цей різновид поетичної загадки започаткували араби, вершинної майстерності надали йому іранці. Наводимо один з найдавніших зразків лугазу (в перській мові має форму *lughaz*), який знаходимо в касиді поета курдського походження Лукарі (X ст.)⁴:

پسر تاقتم از وحسن زیست که پسر گوهر کرد آن من نگار
قمر بر او دارد گرمه مشکل ر سمن بر او دارد زرمه عبر ر
نظر سو هر کرد اهستگی به گوهسار سوی بیامد شتابان
ناچالور گویای زردی بکی میان پیکر و هم آن از اورده بر
سخنگویتر طوطی ر طوطی نه فرون نستان به بیلن ز بیلن نه

بر و روچ همه سفته دوشیز چو نهان بردہ زیر دوشیز گان چو
پسر شادمانه مالیدش ز بیگناه او پای و سر بردہ
گذر تمرا داد نی ارسل به تمید بر نی زرینه به بند ز

Красень мій – той юнак, родом курд,
який з голови до ніг – краса й прикраси.
Кольчуга у нього з амбри на жасмині,
вузлики (що поєднують кільця)
у нього з гіацинтів на місяці.
Боржій подався він у гори,
озираючись обережно навсібіч,
Знайшов він там щось,
посередині розмальоване.
Щось живутвате, балакуче, та неживе:
Не соловейко,
та співом багатше, ніж соловейко.
Не папуга, та балакучіше за папугу,
Сховане за запинальцем, мов дівча.
Обличчя й перса в нього туті, мов у дівчат.
Відтяли йому без вини голову й ноги.
Юнак тішиться, що може пестити його.
Дмухнув він із своїх коралів
у золоту дудочку,
Дав подиху пройти через дудочку.

Як бачимо, поет спершу образно змальовує прикмети сопілки й пише насамкінець повідомляє, що мав на увазі сопілку.

Ось іще один лугаз (лугз) поета цієї ж доби, Каукабі⁵:

سیان بسته سیمرا جوشن پنهان رود هس عو آن چیست
5 پیحان شود بود بیدا چونکه جابر او جان نست تها تا

Що це таке, що рухається нишком, надягнувши срібну кольчугу,

Поки воно сховане, життя його триває, а лиш з'явиться – позбавиться життя.
(Рибина).

Цей лугз нам цікавий тим, що початок його відрідає стандартному зачину турецьких лугазів – вони теж дуже часто починаються словами *Oİ nedir kim...* "Що це таке...", як це бачимо, приклад, у лугазі Нейлі (помер 1748):

Oİ nedir kim bir hisâr-i ma'nevî
Ekser ebgâti içinde mesnevî
Fethine erbâbi tab'eder gulû
Ortaya alırlar anı sû-be-sû
Hasılı bir sırr-i mübhemedir garaz
Oldu gâhî cevr û gâhî araz
Söylesem de ben anı sana nedir
Yine sorarsın anı bana nedir
Oldu rehber kendisine bu lûgaz
Görünen köye kilağuz istemez

Тематика лугазів – найрізноманітніша: від розважальної до релігійно-філософської. Найуживаніший для лугазів розмір арузу – *failâtun failâtun failün*.

Лугази зажили при палацах султанів і вельможних осіб, як це було в Ірані, Афганістані, Таджикистані й Узбекистані, такої слави, що швидко полюбилися й поетам сазу. Підлаштовані вже під метричну систему гедже, складені простою тюркською мовою, такі лугази нагадували швидше народну загадку *bilmecə*, ніж чужинські за походженням віршовані загадки. Чимало з них так і залишилися анонімними, наприклад, ось ця:

Ol nedir ki yok olurur cisminde can
Karni içi dopdolu yılın çiyan
Dili yoktur yetmiş iki dil bilir
Başını keseceğiz söyley ayan
(Kalem)

Що це: в тілі душі не має,
У животі повно гадючок має.
Язика не має, а сімдесят дві мови знає,
Голову як зітнено – чітко промовляє.
(Перо з очерету)

Читаючи таку загадку, як Bir küçük fiçicik içi dolu turşucuk "Малесеньке барилечко, усередині кислиночка" (Цитрина), більшість турків і гадки не має, що вона створена метрикою гедже, і все-таки є сладкоємницею лугазуб.

З не меншим задоволенням арабські, перські й тюркські поети вдавалися й до мистецтва му'амма. Основна відмінність му'амма від лугазу полягає у тому, що в му'амма потрібно відгадати ім'я когось людини, а в лугазі – що завгодно.

Термін *тиатта* "ховати слово" походить від арабського кореня *atiye*, і в турецькій мові набрав значення "слово, яке важко, майже неможливо з'ясувати". Є думка, що му'амма перший створив Галіл, автор арабської метричної системи аруз.

Через іранську культуру мистецтво му'амма перешло до поетів Хорасану та Мавераннегру. Джамі, Навої, Васифі – поети з теренів Узбекистану – виявляли велику цікавість до жанру му'амма. Узбецькі поети Самарканської школи, особливо ті, що працювали в галузі права, теж полюбляли цей різновид поетичної загадки. Проте, що му'амма була ім відома ще до Алішера Навої, свідчить факт вживання цього терміна в газелі Атая (XV ст.). Поет пише, що вуста севгілі розімкнути так само важко, як розкрити секрет му'амма:

نورکالی اصطلاحن معا دارکلر نهی
بولماقى معماڭى ھە كىن سىك ئىك اغۇز

Відтоді як проникливі люди винайшли му'амма,
Ще ніколи не було такого важкого му'амма,
як зімкнені вуста (севгілі).

Проте найдавніші узбецькі му'амма збереглися лише в рукописах Алішера Навої. Ось як зашифрував поет ім'я якогось шейха Мугсіна, що прославився недоброю звичкою напиватися до чортиків:

باشلادى شىون كوب كىچە بول سىخ مەكتى
تاشلادى اىجرە حوض ئەقلى شەعۇ سېنورىدى

Meclisde şeyh bu gece kon şevan başıladı
Sindirdi şamğı sukluni huz içre taşladı

На учті шейх сю ніч багато вередував,
Поламав свічку й пожбурил солодощі в басейн.

Щоб розгадати му'амма, за основу потрібно взяти слово *محلس* "меджліс, зібрання, учта". До того ж під свічкою мається на увазі літера 'J, під солодощами – діакритична крапка літери 'c, а під басейном – прикінцевий елемент (хвостик) літери 's. Якщо у слові *شەعۇ* "учта" пропустити літеру J, а "хвостик" літери 's – перетворити, додавши до нього діакритичну крапочку, на літеру 's ("нун"), то одержимо ім'я Мугсін. На початку XVI ст. до му'амма звертаються азербайджанські й турецькі поети. Ось зразок му'амма відомого турецького поета Набі (XVI ст.):

Bende yok sabr u sükün sende vefâdan zerre
İki yoktan ne çıkar fikr edelim bir kerre
У мене терпю й спокою нема,
у тебе з достатнього – крихта.
Зважмо хоч раз, що вийде з двох нема.

Ідея му'амма полягає в тому, що турецьке *үوك* "нема" перською подається службовими словами *на та бі*, з яких виходить ім'я *Набі*, чого й бажав автор цієї загадки.

Му'амма й лугаз не були лише засобом розваги, адже за допомогою і написання, і розгадування цих самобутніх загадок поети, а за ними й вдячні слухачі, відточуювали гостру думку й поетичну майстерність.

У кав'ярнях в колі міського чи сільського люду ашики та поети сазу влаштовували грища на папері писали му'амма й у конвертах їх чіпляли на стіни – це називалося "повісити муамма". Хто знімав загадку з гачка й відгадував її, той одержував подарунок. У класичній поезії перші му'амма засвідчуються вже в XVI ст., у народну ж літературу цей різновид загадки входить на два століття пізніше. Але це вже не та му'амма, що її писали поети Дивану – адже в ній потрібно було вгадати ім'я людини. Mu'амма в народній поезії – це швидше лугаз, віршована загадка *bilmecse*:

Ol nedir ki, ustalardan ustadır
Ol nedir ki, hastalardan hastader
Ol nedir ki, bağırsağı destedir?
Aşık çocuk muammamı bil benim.
O bocudur ustalardan ustadır.
O boci ki hastalardan hastadir
Hem de onun bağırsağı destedir.
Ustam ben bilirim sen öğren de gel
(İpek Bocegi)

Що це таке: воно майстер серед майстрів.
Що це таке: воно хворе з найхворіших.
Що це таке: його нутрощі – сувій?
Цю мою муамма знає навіть дитя.
Це шовкопряд – майстер серед майстрів.
Це шовкопряд – хворий з найхворіших.
Це ж його нутрощі стають сувоєм.
Я знаю моого майстра, дізнайся ж і ти.
(Шовкопряд)

Захоплення багатьох, навіть дуже талановитих поетів такими поетичними формами, як лугаз, му'амма можна пояснити тим, що система класичних жанрів (касида, газель) у перській поезії зазнала стагнації. Як і в українській бароковій літературі відчуvalося захоплення алгоризмом, емблематичністю, "куриозністю" (наприклад, акровірші), на Сході поети також тяжіли до поезії, побудованої на формальній грі, через що вигадливість у галузі техніки вірша сягала межі. У системі жанрів му'амма почала почуватися настільки вільно, що з'явилася навіть трактати, присвячені цій поетичній загадці. Передусім це книга "İgîa fi ilm-i galp-al-mu'amma" ("Оживлення науки про розгадування му'амма") Бад'ї Табрізі, написана приблизно в 1392 р. Видатний історик, автор життєписів Тимура Шарафаддін Алі Йазді (пом. у 1454 р.) написав навіть підручник "Гулалі мутарраз" ("Вишивання шовками"), що ним скористався видатний поет Джамі, якому належать і власні праці про му'амма, зокрема така: "Муаммайат-і Джамі".

Чудові зразки му'амма дали також Навої та Фузулі, присвятивши цьому жанру й теоретичні дослідження "Ricâle-i mu'amma" і "Ricâle-i muammâyat".

Зверталися в своїх дослідженнях до цього жанру й турецькі поети та вчені. Можна назвати "Muammat" Едірнелі İmri, а з новіших праць – "Divan Edebiyatında Muammat" (1936 р.) Алі Ніхада Тарлана.

До характеристики лугазу й му'амма часто вдавався видатний сходознавець Є. Бертельс, дуже влучно коментуючи самі тексти творів. Даючи визначення цих поетичних загадок, надто ж у контексті літературного процесу, він дещо знижував, порівняно з визнаними класичними жанрами, естетичну вартість лугазу, а особливо ж му'амма: "...назвати му'амма мистецтвом, звичайно, важко. Це – забавка на взірець нашого кросворду, але (як і більшість кросвордів) вимагає досить великих знань у галузі мови й дуже значної кмітливості"⁹.

"Про му'амма у сходознавчій літературі поки що матеріалу небагато. Завдання цієї віршованої "загадки" таке: пишуться один-два бейти віршів найшаблоннішого змісту, але, користуючись подвійним значенням слів, поет включає туди натяки на літери арабської абетки, котрі, складені докупи, додають якесь власне ім'я. Розгадати ці загадки настільки важко, що відгадка зазвичай повідомляється раніше й потрібно лише згадати, яким чином це ім'я з вірша можна дістати, що теж далеко не завжди легко зробити".⁹

Ще виразніша характеристика му'амма, коли Є. Бертельс порівнює її з лугазом: "Лугз має таке завдання подати повний опис визначеного об'єкта, жод-

ного разу не називаючи його, аби слухач здогадався, що саме описано. Зрозуміло, що поет намагається не дуже зловживати штампованими метафорами та порівняннями, аби і не зробити відгадку занадто легкою. Але, відступаючи від усталеного шаблону, образи стають штучними, а часто й темними та мало досяжними. Ця обставина, либонь, була врахована й самими поетами, аби полегшити вельможним слухачам відгадування та зробити їм приємність, вони зазвичай уводять у лугз і відгадку, найчастіше в останньому бейті насибу або ж у ғуризгаху від насибу до мадгу... У пімонгольську добу на зміну лугазові, що попри всю свою штучність все таки має бодай якусь реальну основу, приходить му'амма – загадка, у якій відгадкою служить поєднання літер, де, отже, опис не завбачається і поезія стає лише складною салонною грою"¹⁰.

Здається, саме момент гри і сприяв тому, що і лугаз, і му'амма лишилися в турецькій словесності, ставши синонімами терміна *bilmecese* "загадка".

⁹ Древнетюркский словарь – Л., 1969. – С. 118. "Başgöz / Turk bilmeceleri – Ankara, 1993. – Сіт. 1–2. "Pala / Ansiklopedik Divan şün sözlüğü – İstanbul, 2000. – С. 257. "Бертельс Е. Э. История персидско-таджикской литературы. – М. 1960. – С. 158. "Бертельс Е. Э. Там само. – С. 369. "Develioğlu F. Osmanlıca-Türke Ansiklopedik İngil – Ankara 2000. – С. 554. "Türk ansiklopedisi – Сіт XXIV. – Ankara, 1953. – С. 364. "Бертельс Е. Навои. – М., Л. 1948. – С. 44. "Бертельс Е. История литературы Ирана. – М., 1988. – С. 294, 463. ¹⁰ Там же – С. 121–122.

Надійшла до редколегії 07.04.04

Я.В. Шекера, асист.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ГЕНЕЗИ ОБРАЗУ ПТАХІВ У ТВОРЧОСТІ ТАО ЮАНЬ-МІНА І ТАНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ

Розглядаються особливості функціонування образу птахів у китайській поезії на прикладах творчості Тао Юань-міна і танських поетів Ду Фу та Лі Шан-іня. Наводяться художній аналіз поданих поезій і переклади автора.

The peculiarities of the bird image in Chinese poetry (works of Tao Yuan-ming and Tang poets Tu Fu and Li Shang-yin) have been considered. The artistic analysis of presented poems has been given. Author's translations are also presented in the article.

Творчість видатного поета періоду Цзінь Тао Юань-міна (365?–427) яскрава й багатогранна. Він оспівує життя, власне бачення світу, роль себе як особистості в ньому. Після Цюй Юаня, першого в Китаї відомого на ім'я поета, Тао Юань-мін відкрив нову добу в поезії, розвинувши п'яти- і шестислівні вірші та вклавши новий зміст у чотиристлівні, що ведуть свою традицію ще від "Книги пісень" (XI–VI ст. до н.е.). Чи не найчастіше він у завуальованій формі пише про себе самого – оспівує образ пташки.

Творчість Тао Юань-міна, як і танська поезія в цілому чи творчість окремих поетів, неодноразово розглядалася сходознавцями. Скажімо, Л.З. Ейдлін детально досліджує життя і творчість Тао Юань-міна, пов'язуючи його з історичним тлом і тенденціями розвитку поезії в ті часи¹. В іншій праці цього ж автора йдеться про романтичні мрії поета-новатора, особливості його творчості досліджуються через порівняння з особистістю Цюй Юаня. Чимало сторінок присвячено творчості Тао Юань-міна і в статті про танську поезію², де також аналізуються твори поета, розповідається про його життєвий та творчий шлях. У цих і подібних працях вказуються характерні образи й особливості творчого мислення письменників, проте аналіз відбувається здебільшого за посередництвом перекладів (а не оригінальних творів), тому специфіка суті китайського образотворення прослідовується не досить чітко. Послуговуючись оригіналами поезій, у даній статті розглянемо образ птахів і похідні від нього. Нашим завданням є не лише висвітлити особливості змалювання у віршах цієї тематики, а й простежити окремі аспекти трансформації образу птахів

у поезії доби Тан (618–907), що вважається золотим віком китайської поезії. Адже танські поети вважали Тао Юань-міна своїм учителем, вчилися на його творах, наслідували їх, а також зверталися до нього у своїх віршах. Окрім аналізу пташиних образів та особливостей поетичного висловлення наводитимемо й художні переклади автора.

У низці поезій Тао Юань-міна основними персонажами є "птахи, що повертаються" (归鸟). Змальовуючи їхню поведінку, радощі й турботи, поет у завуальованому вигляді оповідає про власні жалі – він немовби уткає від метушливого мирського світу, брудної чиновницької служби, і повертається додому, до рідних садів і полів. Ось як алегорично про це йдеться у першому вірші його циклу "Птахи, що повертаються" (归渊明"归鸟"):

冀冀归鸟，晨去于林。
远之八表，近憩云岑。

Птахи вертаються, махаючи крильми, –
Уранці з лісу полетіли.
На вісім боків світу, в далечі вони,
А скоро спочиватимуть в підхмарі, на вершинах.

Поет, наче пташка, блукав по всіх усюдах, і нарешті повернувся на спочинок – на гори, що сягають хмар («云岑»), тобто вивищуються над однomanітним пейзажем повсякденного (алегорія суспільства) і символізують чисті й благородні місця у Піднебесній. Наступні рядки вірша також красномовно свідчать про своєрідну втечу поета від світу і про його самотнє життя.

顧俗相鳴，見底清剛。

Кричать птахи, один до одного гукають,
На тінях лісу їхні тіні маячать.

Хоча на старості літ поет і жив у самотині, але часто вів мудрі бесіди з селянами, "благородними мужами" (君子), просто освіченими людьми – натяком на цей факт є рядок "Кричать птахи, один до одного гукають". Без сумніву, поет відчував, що він з друзями якось виділяється на тлі неспокійної епохи та заклопотаного суспільства.

Другий і третій вірші циклу "Птахи, що повертаються" змальовують особливості життя й поведінки птахів. У четвертому ж вірші йдеться про "відлюдне" життя птахів (себто, мовою образів, автора), вдалини від світу і цивілізації. В останніх рядках – кульмінація всього циклу:

始徹莫施，山谷安矣。

Чи можна пташку вцілити із лука?
Яка ж тут праця – поховалися вони!..

Пташки не літають далеко в ліс, ночують на кронах високих дерев (пор. "в підхмарі, на вершинах" – з першого вірша), уберігаючись таким чином від мисливських стріл. На лоні милої серцю природи, серед простого люду поетові не страшні імператорські вимоги повернутися на чиновницьку службу. В авторській поезії, попередницею якої були фольклор та міфологія, збереглися правічні символи і первісні природні (а не надумані, як-то часто буває в сучасній поезії) асоціації, чому яскравим підтвердженням є творчість Тао Юань-міна.

Як бачимо, у циклі "Птахи, що повертаються" алегорично змальовано основні віхи дорослого життя поета: від його "виходу в світ" і служіння державі і до повернення в село, у природний стан речей, до рідних садів і полів. Розгляньмо уривок із чималої поезії Тао Юань-міна жанру ритмічної прози цифу (辞賦) "Повертаюсь додому" ("归去来兮辞"), де "птахи" згадуються лише один раз, проте це відразу викликає у читача асоціацію з іншими творами поета. Автор описує красвид, який спостерігає на схилі віку.

既知心以出岫，已倦飛而知还。
既翳翳以将入，抚孤松而盘桓。

Вільно собі й безтурботно
виходять хмарини за гори,
В леті стомилися птахи і знають:
додому вертатись пора;
Промені сонця темніють –
світило плягатиме скоро.
З місця не зрушу – самотню сосну підпираю.

Поет зачудований простою красою природи надвечір'я, у замілуванні він схилився на сосну, яка, як відомо, у Китаї здавна символізувала стійкість і незламність. Тао Юань-мін мужньо витримав усі життєві випробування і тепер, маючи на старості років міцну волю, споглядає невеселе буття навколої природи, що є уособленням неспокійного й часто сумного життя суспільства. Птахи, що згадуються в уривку, є образом поета – він стомився у вірі життя і знає, що вже слід повернатися додому. Образ хмарок у поєднанні з лексемою 翠羽 "вільно, безтурботно" – традиційний для китайської поезії. Досить часто він зустрічається в танській поезії, наприклад, у Лю Цзун-юаня є рядок 翠羽无心随 "на скелях білі хмарини безтурботно наздоганяють" (або в іншому варіанті 翠羽无心逐 "на скелях безтурботні хмарини наздоганяють одна одну"). Тут вільні хмарки є метафорою блудного сина. У наведеному вірші Тао Юань-міна

хмари можна трактувати як образ вічного блукальця й одночасно прообраз самого поета, що тиняється світом і, стомившись, урешті вертає додому.

Звернімо увагу на композиційну будову наведеного уривку. У кожному з чотирьох шестислівних рядків роль своєрідної цезури виконують прийменники 之 і 而 (майже в кожному рядку цього довгого вірша є по-одному прийменникові; крім названих, додається також 之). У всіх рядках уривка, крім останнього, підмет стоїть у першій частині, а присудок – у другій. Така структура рядків є, на нашу думку, попередницею синтаксичного засобу антитези (对仗), який досяг найвищого розквіту в танських віршах. (Порівнямо, наприклад, останні рядки з відомого вірша Лі Бо "Думи тихої ночі" (李白"静夜思"):

举头望明月，低头思故乡。

Я голову вгору – дивлюся на місяць яскравий,
Схилив – і спогадую милу Бітчуизну.

Тут характерна (подібна чи паралельна) будова рядків створює своєрідну ритміку, викликає у читача враження циклічності і закономірності описуваних подій – усе йде своїм звичаєм.) Що ж до наведеного уривку з вірша Тао Юань-міна "Повертаюсь додому", то паралельна структура рядків у ньому створює враження циклічності життя, а також певної пісенності, що суполосне з візами народження і буття літератури: міфологія → ритуальні танці й співи → фольклор → авторська поезія → авторська проза.

Образ самотньої пташки, який ще тісніше пов'язується з образом автора, бачимо у вірші "Неспокійна пташка, яка відбилася від зграї" ("栖栖失群鸟") – одному з двадцяти віршів циклу "П'ю вино" ("饮酒") Тао Юань-міна.

栖栖失群鸟，日暮犹独飞。
徘徊无定止，夜夜声转悲。

В неспокійні пташка – відбилася від зграї,
На заході днини самотньо літа
Ширяє, кружляє – ніяк не присяде,
У криках щоночі росте гіркота.

Мовою образів-symbolів тут також описуються основні віхи життя поета: він, наче та самотня пташка, блукає по життю в пошуках прихистку, не має певного пристановища (定居), "сутінки" (夜夜) вказують на важливий вік поета. Звернімо увагу на своєрідне обрамлення наведеного чотиривірша: редуплікація перших ієрогліфів у першому та четвертому рядках, а також римування складів слова 行歌 "блукати, ходити туди-сюди" у третьому рядку сприяють милозвучності та пісенності поезії, подібно до паралельної структури рядків у попередньому прикладі. У наступних рядках поезії йдеться про одиноку сосну (孤松) – образ того прихистку, що його нарешті знайшов поет у немовби чужому йому суспільстві. Пташка-поет летить до цієї сосни:

劲风无荣木，此荫独不衰。
托身已得所，千载不相违。

Засохли дерева від сильного вітру,
І тільки сосна не всихає.
Пташина знайшла собі прихисток тихий,
На тисячу років разом – їх ніхто уже не роз'єднає.

Як пташина після тривалих блукань радіє надійній оселі, що в ній зостанеться довіку, так і поет-страждалець, який нарешті знайшов сенс життя у спокої природи і, здається, осягнув істину Дао, тепер увесь час буде разом

з нею. Тао Юань-мін шукав не відлюдництва, а природності (自然)⁹, не самотності заради самотності, а можливості осягнення істинної суті речей.

Образ "птахів, що повертаються" (归鸟) Тао Юань-міна знайшов своє продовження і розвиток у творчості танських поетів. І якщо в Тао це були просто птахи, то, скажімо, Ду Фу змальовує чайку чи дику гуску, Лі Шан-інь – вивільгу (проте в дещо іншому контексті), Лі І – ластівок, що прилітають до покинутого палацу (чи не образ душ померлих?) тощо. Розгляньмо специфіку образу чайки у творчості Ду Фу (на прикладі вірша "Думки під час нічної подорожі" (旅夜思), з якого наведемо лише два останні рядки).

月明星稀， 大地 沙燭。

Блукаю завше, на що я схожий?
На чайку піщану між небом-землею.

Виглядає очевидним те, що використання образу чайки зумовлене поетовим баченням себе в блуканнях немовби між небом і землею. А це, в свою чергу, суголосне з уявленнями давніх китайців про тріаду "небо-земля-людина" (що проглядається, зокрема, у графічному зображенні ієрогліфа 人 "небо": верхня риска означає небо, нижня – землю, а між ними стоїть людина (人)) "людина вважається "триєдиною" небу й землі, стоїть з ними в одному ряду, реалізує на землі небесний задум"¹⁰. У вірші ж маємо людину-чайку, що блукає просторами між небом і землею, сподіваючись осягнути волю Неба і жити за небесними правилами на землі. Про саме такий підтекст вірша говорить і час (765) та обставини написання твору: поет самотньо мандрував човном нічною річкою, його сумний настрій був зумовлений і державним переворотом 755 р., і власними бідами, пов'язаними з приходом старості, хворобами, втечею від нудної чиновницької служби¹¹.

Проте можливе дещо інакше трактування образу "піщана чайка" (沙鸥) саме в цьому вірші. Як вважає китайський дослідник Тань Де-цзін, віршові реалії на кшталт 人 (人), "біла пташка", 鸟 (鸟), "біла чайка", 鸥 (鸥), "морська чайка", 鸥 (鸥), "фенікс", 鳳 (凤), "журавель" тощо можуть означати життя відлюдника або певний душевний стан з присмаком відлюдництва¹². Як бачимо, таке тлумачення образу "піщана чайка" також цілком вписується в настрій і тематику вірша "Думки під час нічної подорожі".

З подальшим розвитком поезії (після Тао Юань-міна) образ "птахів, що повертаються" (归鸟) породив згодом усталений символ "дикі гуси" (野鸭) – у танській поезії він означає звістку, новину чи лист. Трактування цього символу, як бачимо, також тісно пов'язане з домівкою: згадуючи у вірші диких гусей, поет має на увазі бажану звістку чи листа з дому, або ж, (якщо він перебуває вдома), хоче передати звістку другу, який далеко. Як приклад наведемо поезію Ду Фу "Дикі гуси, що повертаються" (归雁)

东来万里客， 几定几年归？
肠断江城雁， 翻飞北向飞。

Зі сходу прибув я, проїхавши тисячі лі.
Повстання приборкано вже, то коли ж повернуся?
Печально дивитись на диких гусей над Ченду.
На північ якраз в високості летять дикі гуси.

Вірш написаний навесні 764 р., коли поет, почувши про приборкання повстання Ань Лушаня (це фактично був державний переворот), повертається зі сходу Китаю до м. Ченду (теперішній центр провінції Сичуань) у свою сопом'яну хатину. Та все ж його рідними місцями зо-

стається північ Китаю, і поет не може знати, коли повернеться до справжнього дому. Хоча немає явного порівняння автора з дикими гусьми, проте очевидно, що підсвідомо поет немовби перевтілюється у птахів і разом з ними летить на Батьківщину. Йому "печально дивитись на диких гусей над Ченду", бо вони летять туди, де його дім, забирають із собою його думи-мрії, але не тіло. Відтак можна стверджувати, що елемент персоніфікації тут також присутній, щоправда, більш приховано, ніж в образі "птахів, що повертаються".

У китайській поезії ніщо не буває випадковим. Образ пташки, специфіку яку ми розглядаємо в цій статті, найчастіше символізує самого автора. У танській поезії досить часто птахи, що кричать чи літять (відлітають або повертаються), виступають звичайним елементом пейзажу, який, проте, створює додатковий настрій, сказати б, підґрунтя для основної ідеї твору. Чотири вірші танського поета Лі Шан-іння "Край світу" (天涯 "人海") можна тлумачити двояко: а) згідно з останньою сентенцією, тобто вважати, що "вивільги" у вірші лише "беруть участь" в описі красовиду, та б) припустити, що, як у розглядуваних поезіях Ду Фу, за образами птахів глибоко прихована особистість автора, його потаємні мрії й бажання.

春在天涯， 天涯日又斜。
夢啼如行泪， 为湿最高花。

Сонце весняне на краю далекого світу,
Сонце весняне знов косо так світить.
Вивільги кличуть, мов слози важкі проливають.
Щоби квітки на кінцях гілочок оросити.

При трактування цієї поезії критик династії Цін (1644–1911) Цюй Фу писав: "зовсім не необхідно конкретно вказувати чи не вказувати на щось: між рядками (досл. "за словами") відчувається глибоке почуття". Ми не знаємо напевне, чи у вірші йдеться про перебування поета на чужині, чи він лише згадує про неї, чи співчуває другові, який перебуває там. Єдине відомо точно: "край світу" (人海, досл. "край, межа неба"; у сучасній китайській мові є вислів 人海天涯 "край світу, за тридев'ять земель") – це чужина, де навіть весняне сонце (образ молодості) світить косо, де птахи, які, можливо, символізують вигнанця або й самого поета, жалібно кричать, аж наче плачуть (如泣如诉). Якщо ж Лі Шан-інь, пишучи про печальніх вивільг, не прагнув передати свій образ чи образ іншої людини на чужині, навіть і тоді ці сумні птахи розглядаються як невід'ємний елемент створеної ним картини.

Як бачимо, образ птахів у найрізноманітнішому стані (вони повертаються додому, відлітають, кричать-плачуть, перегукуються тощо) грає досить важливу роль у китайському віршотворенні. Птахи як посланці Неба (згадаймо древній обряд "небесного" захоронення (人牲), коли труп передавали Небові через розкільовування його орлами, небесними посланцями), як істоти, що перебувають близче до священного Неба, ніж людина, – а вона завше прагнула піднятися до нього, аби дізнатися волю Неба і справжню суть речей, – отже, птахи завжди присутні в китайській поезії: то як елемент пейзажу, який, однак, допомагає створенню відповідного настрою, то як образ автора чи блудного сина. Традиційне зображення птахів у китайській літературі бере початки з міфології, продовжується у фольклорі, зокрема в піснях "Шицзін", яскравіє у творчості Цюй Юаня, викристалізовується в стійкий образ "птахів, що повертаються" у Тао Юань-міна, розсипається на цілий букет образів (дикі гуси, чайка, вивільга, ластівки тощо) у танських поетів і продовжує своє існування в літературі подальших епох. Тому існують величезні перспективи й

надалі здійснювати дослідження в цьому напрямі, а також у сфері генези й функціонування інших окремих образів у давній і сучасній китайській поезії.

¹ Эйдин Л. З. Тао Юаньмин и его стихотворения – М., 1987 – С. 86.
² Эйдин Л. З. К вопросу о традициях и новаторстве в китайской поэзии (творчество Тао Юаньмина) – М., 1960.
³ Эйдин Л. З. Танская поэзия. Очерк // Литература народов Востока – М., 1970. – С. 130–175.
⁴ Григорьев Т. П.

Человек и мир в системе традиционных китайских учений // Проблема человека в традиционных китайских учениях. – М., 1983. – С. 14. Шекера Я. В. Поетичний світ та мова віршів Ду Фу // Всесвіт – 2003. – № 7–8. – С. 157. ⁵ 现代汉语词典 // 1. 版. – 1. 版. 2001. – Р. 88–89. ⁶ 陈人达 // 陈人达 // 1997. – Р. 856. ⁷ Сорокин В. Ф. Эйдин Л. З. Китайская литература. Краткие очерки – М., 1962. – С. 33. ⁸ Эйдин Л. З. Тао – С. 86.

Надійшла до редакції 19.09.04.

БІБЛІОГРАФІЯ

І.П. Бондаренко, д-р філол. наук, проф.

КОРЕЙСЬКА ХУДОЖНЯ ЛІТЕРАТУРА В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ (БІБЛІОГРАФІЯ)

Публікація носить довідково-інформаційний характер і містить докладний перелік прозових, драматичних і поетичних творів корейських письменників, перекладених і надрукованіх українською мовою у післявоєнний період на теренах України, а також творів українських письменників, що були перекладені корейською мовою і вийшли друком у Північній і Південній Кореї. Окрім цього, наводиться список літературознавчих робіт, присвячених аналізу деяких аспектів корейсько-українських літературних і культурних взаємин.

This publication has a temper and contains a list with the prose, dramatic and poetical literary works written by the authors, which were translated and published in Ukrainian in afterwar period on the Ukrainian territory and also works written by the Ukrainian authors which were translated in Korean and were printed in North and South Korea. After that here is the list with works devoted to the analyze of some aspects of Korean – Ukrainian literary and cultural relations.

I. КОРЕЙСЬКА ЛІТЕРАТУРА В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ

1953. Те Г Чен [Чо Г Чон]. Пектусан. Пер. з кор. П. Панча. О. Інатенко – К., 1953. Корея бореться. Повіті, оповідання, нариси [корейських письменників]. Пер. з кор. Ф. Сидоренка. Я. Капустянського – К., 1953.

1954. Хан Се Я [Хан Сер Я]. Оповідання. Пер. з кор. / [Біограф. довідка Се Ман Іра]. – К., 1954. Лі Г Ен. Земля. Роман. Пер. з кор. О. Кундача – К., 1954.

1955. Корейсько-народні казки [Для дітей молодшого шк. віку] / Пер. з кор. П. Воронка. О. Іваненка, В. Козаченка, О. Копиленка, М. Пригари, М. Стельмаха, П. Тичинка, П. Усенка – К., 1955. Ко Сан Джун Світанок. Драма на 4 д., 7 карт. / [Авториз. пер. Ю. Мокрєва] – К., 1955.

1956. Каньон Е. Проблема людства. Роман. З кор. / [Пер. з рос. І. Щербіни. Бюгр довідка – С. 221–222] – К., 1956.

1958. В Ко Хва Ен. Дніпро [Вірш] / З кор. пер. Є. Нарубіна // Всесвіт. 1958. – № 3; Лі Тен Бо. Мрію таку я маю... Ліків нема: [Вірш] / З кор. пер. Олександр Жовтіс // Всесвіт. – 1958. – № 3. Невідомі автори. Купуйте тепло! Де рими: Який же ти сам? Чого не буває у продажу. Плітка. Лист. Коли ввійду я в дім милого... Відстань між друзями. Про героїв [Поезії] / З кор. пер. Олександр Жовтіс // Всесвіт. – 1958. – № 3. Пак Ін Но. Людина [Вірш] / З кор. пер. Олександр Жовтіс // Всесвіт. – 1958. – № 3. Хан Сер Я. Відплатна Оповідання / З кор. пер. Кан Сон Ха. Олена Стойкевич // Всесвіт. – 1958. – № 5. Юн Ду Дью. Біла яшма: [Вірш] / З кор. пер. Олександр Жовтіс // Всесвіт. – 1958. – № 3. Ян Са Ен. "Високо в небі верховини пр..." [Вірш] / З кор. пер. Олександр Жовтіс // Всесвіт. – 1958. – № 3.

1959. Лі Чан Сун. Цой Ген Годі так жити. Песна на 5 дій / Пер. з кор. Кан Сон Хан. А. Ге-расимов – К., 1959. Сон Чан / р. Проте, як тигр загорів (Хитрий зайчик). Казка / Пер. з кор. Цой Ар. Фімс // Всесвіт. – 1959. – № 1.

1960. Хлопчик Ірпін Лам. Корейська казка. [Для дітей дошк. віку] / Пер. з кор. О. Медушенко. мал. Г. Тульчевської – К., 1960. Чен Че Сон. Мати. Оповідання / З кор. пер. Дмитро Гринько. Цой А. // Всесвіт. – 1960. – № 9.

1961. Кім Со Ол. [Поезії] / З кор. пер. Олександр Жовтіс // Всесвіт. 1961. – № 1. Пак Ін Ро. Із "Словів про мир" [Вірш] / З кор. пер. Олександр Жовтіс // Всесвіт. – 1961. – № 9.

1963. Кім Саккат. [Поезії] / З кор. пер. Олександр Жовтіс // Всесвіт. – 1963. – № 5.

1966. Невідомі автори. Важке і неможливе. Ти зрозуміла б... Прощання. Хто заважає нам. Хто з них красній? Як, буває, нитка рветься. Я добре сплатиму. Марні оці повчання, і птах, і мишена. Скрутна справа. Хвастовита жаба. Моя огудиння кавунове. Про дівчину [Поезії] / З кор. пер. Олександр Жовтіс // Всесвіт. – 1966. – № 4. Тен Чер. Доля лебедя [Вірш] / З кор. пер. Олександр Жовтіс // Всесвіт. – 1966. – № 4.

1967. Лі Хо Нам. Про щастя [Вірш] / Пер. Олександра Новицького // Всесвіт. – 1967. – № 4.

1968. Дзеркальний раб. Корейська казка. [Для дітей дошк. віку] / Переказ з рос. І. Б. Харчука. іл. В. Сирідонова – К., 1968.

1969. Кім Дін Тхе. Чого бажаю [Вірш] / З кор. пер. Олександр Жовтіс // Всесвіт. – 1969. – № 1. Ам Чі Ен. Серце весни [Вірш] / З кор. пер. Олександр Жовтіс // Всесвіт. – 1969. – № 11. Кім Сун Дян. До старого друга [Вірш] / З кор. пер. Олександр Жовтіс // Всесвіт. – 1969. – № 11. Лі Хеан. В осінню нігоду [Вірш] / З кор. пер. Олександр Жовтіс // Всесвіт. – 1969. – № 11. Невідомий автор. Вже вечір минає [Вірш] / З кор. пер.

Олександр Жовтіс // Всесвіт. – 1969. – № 11. Невідомий автор. Лудильник та розлука [Вірш] / З кор. пер. Олександр Жовтіс // Всесвіт. – 1969. – № 11. Невідомий автор. Любов [Вірш] / З кор. пер. Олександр Жовтіс // Всесвіт. – 1969. – № 11. Невідомий автор. Ми розлучася [Вірш] / З кор. пер. Олександр Жовтіс // Всесвіт. – 1969. – № 11. Невідомий автор. Найпрше [Вірш] / З кор. пер. Олександр Жовтіс // Всесвіт. – 1969. – № 11. Невідомий автор. Ні в горах, ні коло річки [Вірш] / З кор. пер. Олександр Жовтіс // Всесвіт. – 1969. – № 11. Невідомий автор. Помилка [Вірш] / З кор. пер. Олександр Жовтіс // Всесвіт. – 1969. – № 11. Невідомий автор. Про квіти весни [Вірш] / З кор. пер. Олександр Жовтіс // Всесвіт. – 1969. – № 11. Невідомий автор. Чому ж ви не приходили? [Вірш] / З кор. пер. Олександр Жовтіс // Всесвіт. – 1969. – № 11. Невідомий автор. Я добре сплатиму [Вірш] / З кор. пер. Олександр Жовтіс // Всесвіт. – 1969. – № 11. Пак Хе Хван. Сон, що сниться мені [Вірш] / З кор. пер. Олександр Жовтіс // Всесвіт. – 1969. – № 11. Сен Сам Мун. Коли умру... [Вірш] / З кор. пер. Олександр Жовтіс // Всесвіт. – 1969. – № 11. Тен Сі. Пісні [Вірш] / З кор. пер. Олександр Жовтіс // Всесвіт. – 1969. – № 11. Тен Чер. Потім хай розтануть квіти. Неоплатний борг [Вірш] / З кор. пер. Олександр Жовтіс // Всесвіт. – 1969. – № 11. У Тхак. Так сталося зі мною [Вірш] / З кор. пер. Олександр Жовтіс // Всесвіт. – 1969. – № 11. Чен Гім. Чому собака бреше? [Вірш] / З кор. пер. Олександр Жовтіс // Всесвіт. – 1969. – № 11.

1972. Дружина Лі Гака. Згадую про чоловіка [Вірш] / З кор. пер. Олександр Жовтіс // Всесвіт. – 1972. – № 4. Кім Геан Ук. Іній. Ранок [Вірш] / З кор. пер. Олександр Жовтіс // Всесвіт. – 1972. – № 4. Лі Хеан. Грім у горах. Вічне [Вірш] / З кор. пер. Олександр Жовтіс // Всесвіт. – 1972. – № 4. Невідомі автори. Над тихими озерами. Ні в тому річ. Лист. Тільки так. Після смерті; З вірним другом. Сьогодні. До дівчини яку звуть Срібний Дзвіночок. Був такий чернець... Женихи [Поезії] / З кор. пер. Олександр Жовтіс // Всесвіт. – 1972. – № 4. Пак Ін Но. Думаю про батьків. З віршів, написаних у селищі Нухан [Поезії] / З кор. пер. Олександр Жовтіс // Всесвіт. – 1972. – № 4. Сон Хон. У злагоді з ними [Вірш] / З кор. пер. Олександр Жовтіс // Всесвіт. – 1972. – № 4. Тен Чер. Ноша. Де знайдеш ти підпори? [Вірш] / З кор. пер. Олександр Жовтіс // Всесвіт. – 1972. – № 4. У Тхак. Старість [Вірш] / З кор. пер. Олександр Жовтіс // Всесвіт. – 1972. – № 4. Хеан Чін. Довга ніч. Чекаю на тебе [Вірш] / З кор. пер. Олександр Жовтіс // Всесвіт. – 1972. – № 4. Че Чхі. Вон. Чорна троянда [Вірш] / З кор. пер. Олександр Жовтіс // Всесвіт. – 1972. – № 4.

1977. Лі Г Ен. Чхопліма корейського народу (Урюк з книги) / Пер. з кор. Г. Сингаївської // Творці нового світу. Проза. Поезія. Публіцистика. 35. – К., 1977. – С. 86–87; Пак Ін Хо. Тінь, що оживає. Повість / [Пер. з кор. А. Григорук, іл. О. Кохан] – К., 1977.

1978. Корейські прислів'я і приказки / Упорядник та вступ. ст. В. Іваново. Пер. з кор. В. І. Івановою. Ф. Скляра – К., 1978.

1979. Просяне дерево. Корейські народні казки (Для дітей дошк. віку) / Пер. з рос. І. Барановської. Мал. Є. Звєздова – К., 1979.

1980. Лі Г Ен. Рідний край. Роман / [Пер. з рос., вид. Г. Сингаївська, післямова В. Іванової] – К., 1980 (Сер. "Дружба").

1982. Дзеркальний раб. Корейська казка (Для дітей дошк. віку) / Переказ з рос. І. Б. Харчука. мал. Г. Журновської – К., 1982. [Текст друкуються за вид. Дзеркальний раб – К., 1968].

1983. З корейської класичної поезії [Добирка творів. Лі Джено, Цой

© І.П. Бондаренко, 2005

Хон Чон Чхоль, Чон Монджу, Лі Хван, Сорі, Кім Суджан, Юн Сондо, невідомі автори] / Пер. з кор., передмова О. Жовтіс // Поезія-83 – К., 1983 – Вип. 2 – С. 134–136; Кім Суджан. Текст про що нишком шепочеш [Вірш] / З кор. пер. О. Жовтіс // Поезія-83 – К., 1983 – Вип. 2 – С. 136; Лі Джено Хмарки [Вірш] / З кор. пер. О. Жовтіс // Поезія-83 – К., 1983 – Вип. 2 – С. 135; Лі Хван (псевдоніми Тхваче і Тхведо-он) Яким потрібно залишатися [Вірш] / З кор. пер. О. Жовтіс // Поезія-83 – К., 1983 – Вип. 2 – С. 135; Сорі Сосна у горах [Вірш] / З кор. пер. О. Жовтіс // Поезія-83 – К., 1983 – Вип. 2 – С. 135; Цой Хъон До бою [Вірш] / З кор. пер. О. Жовтіс // Поезія-83 – К., 1983 – Вип. 2 – С. 135. ЧОН МОНДЖУ. Навки [Вірш] / З кор. пер. О. Жовтіс // Поезія-83 – К., 1983 – Вип. 2 – С. 135; Чон Чхоль Якби дожити [Вірш] / З кор. пер. О. Жовтіс // Поезія-83 – К., 1983 – Вип. 2 – С. 135; Юн Сондо (справжнє ім'я літературне ім'я Хеон) Душевний спокій [Вірш] / З кор. пер. О. Жовтіс // Поезія-83 – К., 1983 – Вип. 2 – С. 136; Твори невідомих авторів. Місячної ночі [Вірш] / З кор. пер. О. Жовтіс // Поезія-83 – К., 1983 – Вип. 2 – С. 136; На землі [Вірш] / З кор. пер. О. Жовтіс // Поезія-83 – К., 1983 – Вип. 2 – С. 136; На річці [Вірш] / З кор. пер. О. Жовтіс // Поезія-83 – К., 1983 – Вип. 2 – С. 136; Ручую плескат сяєво зірок [Вірш] / З кор. пер. О. Жовтіс // Поезія-83 – К., 1983 – Вип. 2 – С. 136.

1985. Народні казки / Пер. П. Тичини // Тичина П.Г. Зібр. тв. У 12 т. – К., 1985 – Т. 6 – С. 387–394. – (З кор.) [Зміст: Лелека, черепаха та гадюка. Мудрий секретар. Про хороброго юнака Юн Гір Су та прекрасну дівчину Цен Сун Не. – Друкується за вид. Корейські народні казки. – К., 1955]; Чон Чхоль (справжнє ім'я, літературний псевдонім Сонган). Струни комунго. Куди ти йдеш? Аж поки душа прийма. Все минає. Нехай над ним ясніють. Якщо прославлюсь, як мені тоді? Кубок. Сумую за мілім! 1. "Ще тоді, коли прийшла у світ"; 2. "Все навколо про милого говорить"; 3. "Весняний цвіт уже з дерев опав"; 4. "Осіння наморозь вкрива поля"; 5. "Зима вже на землі й на небесах"; 6. "По лікоть закачавши рукави. "); Час пiti вино. [Вірш] (Пер. з кор. та авт. післямовою О. Жовтіс) // Всесвіт – 1985 – № 4.

1986. Лі Оклон [Поезія] / З кор. пер. Олександр Жовтіс // Всесвіт, 1986 – № 6; Лі Хянгім Женихи [Вірш] / З кор. пер. О. Жовтіс // Всесвіт – 1986 – № 6; Невідомі поетеси. (XIV–XVI ст.). Заїдхи біда? Пісня. У місті Съогоні [Поезія] / З кор. пер. Олександр Жовтіс // Всесвіт – 1986 – № 6; Ранковий спокій. Корейська класична поезія. Збірник. Упоряд. , пер. та післямовою О. Жовтіса із Б. Пікулицького – К., 1986; Сорі Сосна у горах [Вірш] / З кор. пер. О. Жовтіс // Всесвіт – 1986 – № 6; Хван Джин. Місячної ночі [Вірш] / З кор. пер. О. Жовтіс // Всесвіт – 1986 – № 6; Хо Нансорхон [Поезія] / З кор. пер. О. Жовтіс // Всесвіт – 1986 – № 6.

1988. Да Ок Ян. Тринадцятий пралоронесець. Зварка. Спасибі, вірше! [Вірш] / Пер. з кор. О. Жовтіса // Дніпро – 1988 – № 4 – С. 133.

1989. Заграва Із світ поезії ХХ ст. Збірка / Упоряд. передм. та за ред. О. Махровольського – К., 1989. (Зокрема, включено поезії корейських поетів у перекладах О. Жовтіса)

1993. Корейські народні казки. [Для дітей молодшого шк. віку] / Пер. з рос. О. Килимник. – К., 1993.

1995. З корейського фольклору / [Пер. Л. Первомайський] // Тисячоліття. Поетичний переклад України – Русі / Г.М. Римарук (ред.), М.Н. Москаленко (упоряд.) – К., 1995.

1996. Чотири бажання. Корейська народна казка: [Для дітей дошк. віку] / Пер. з кор. О. Катасонової. Т. Коломієць. мал. В. Іннатова. – К., 1996.

1999. / Хіо-Сьок. Гречаний цвіт. Оповідання / З англ. пер. Олексій Бобровников // Всесвіт – 1999 – № 9/10; Лі Бом-Сон Спіла куля. Оповідання / З англ. пер. Оксана Снітко // Всесвіт – 1999 – № 9/10; Со Кі-Вон Сладкохмесьць. Оповідання / З англ. пер. Олексій Бобровников // Всесвіт – 1999 – № 9/10; Хан Мал-Сук Потоп. Оповідання / З англ. пер. Оксана Снітко // Всесвіт – 1999 – № 9/10.

2003. Кольоровий вітер. Збірка перекладів прозових та поетичних творів корейських пітераторів / Упоряд. Кім Сук Вон. За ред. Кім Сук Вона, Ю.Борика – К., 2003.

ІІ. УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА У КОРЕЙСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ

Бірюков М.Чайка / Пер. Лі Бо-Бе – Пхеньян. Чосо чхульханса 1958. Василівська В. Просто любов / Пер. Цой Хо – Пхеньян. Вид

Корейського т-ва культурних зв'язків з СРСР, Василівська В. Райдута / Пер. Нам Бон Сік – Пхеньян. Вид. Корейського т-ва культурних зв'язків з СРСР Василівська В. Ріки палають. – Ч. 2 / Пер. Цой Сон У – Пхеньян. Кунніп чхульханса, 1955; Воронько П. Вірші / Пер. Пак Де Сон – Пхеньян. Вид. Корейського т-ва культурних зв'язків з СРСР, Гончар О. Оповідання – М., Пхеньян, 1963; Гончар О. Пралоронесець – Ч. 1 / Пер. Кан Пхиль Чу – [Б.м.] Чосо чхульханса, 1955; Довженко О. Повість полум'яних літ / Пер. Лі Бен Ук – Пхеньян, 1958; Дубов М. Сирота. Пер. Хо Чун – Пхеньян, 1958; Земляк В. Кам'яний Бірд / Пер. Лі Бен Ук – Пхеньян, 1958; Ковалак С. Від Путівля до Карпат / Пер. Кан Дон Хі – Пхеньян, 1958; Коелак С. Наш партизанський шлях. Пер. Кан Дон Хі – Пхеньян, 1958; Корнійчук О. Калиновий гай / Пер. Кан Пхиль Су – Пхеньян, 1958; Корнійчук О. Макар Діброва / Пер. Лі Нам Гук – Пхеньян, 1958; Корнійчук О. Фронт / Пер. Кан Пхиль Су – Пхеньян, [Б.р.]; Корнійчук О. Фронт. П'еса / Пер. Кан Пхиль Су – Пхеньян, 1952; Некрасов В. В окопах Сталінграда / Пер. Кан Пхиль Су Чу – [Б.м.]. Чосо чхульханса, 1956; Первомайський П. Съома ніч / Пер. Цой Бон Рю – Пхеньян, 1958; Рильський М. Вірші / Пер. Іон Бон Гю – Пхеньян, 1958; Собко В. Запорука миру / Пер. Чон Чхан Чик, Хон Мон Чун – [Б.м.]. Чосо чхульханса, 1955; Тичина П. Вірші / Пер. Нак У Чхон – Пхеньян, 1958; Тичина П. Вірші / Пер. Пак Де Сон – Пхеньян, 1958; Тичина П. Збирник віршів / Пер. Пак Ен Гін – Кунніп мунхак есуль сочок чхульханса, 1959; Федоров О. Підпільний обком діє – [Б.м.]. Корейсько-радянське т-во культурних зв'язків, 1951; Cizevskyj Dmytro Slavic munhagsa / Seon Choi (translator). – Seoul, 1984. – Сог. (Original language – UKR); Кім Сук Вон. Т.Г. Шевченко. Вибрані поезії. – Сеул, 1998; Кім Сук Вон. Кобзар. Передм. кор. мовою та коментар Кім С.В. – Сеул, 1998; Кім Сук Вон. Гайдамаки. Т. Шевченко / Передм. та пер. з укр. Кім Сук Вон – К., 2003.

ІІІ. ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Жовтіс О.Л. Корейська література // Українська літературна енциклопедія – К., 1990 – Т. 2 – С. 564–566; Кім Сук Вон. З досвіду перекладу поеми Шевченка корейською мовою // Вісн. Київ. ун-ту – 1996. Серія Східні мови та літератури. – № 4 – С. 36–47; Кім Сук Вон. Два великих поета: Шевченко і Юн Донг Джу у Кореї // Славяноведение (Сеул) – 1996 – № 12 – С. 383–391. – Кор. мовою; Кім Сук Вон. Шевченко і корейська література (Типологічні сходження і контактні зв'язки). Дис. канд. філол. наук – К., 1997; Кім Сук Вон. Шевченко і корейська література (Типологічні сходження і контактні зв'язки). Автореф. дис. канд. філол. наук – К., 1997; Кім Сук Вон. Шевченко и корейская литература. – К., 1997; Кім Сук Вон. Дух сопротивлення. Бунт. Личність (Шевченко) – Славяноведение (Сеул) – 1998 – № 14 – С. 385–414. – Кор. мовою; Кім Сук Вон. Шевченко та Юн Донг Чжу // Сучасний стан та перспективи науково-культурного обміну між Україною та Кореєю: Зб. статей – К., 2001 – С. 83–98; Кім Сук Вон. Історичне значення творчості Шевченка // The Nation-Building and Cultural Identity of Ukraine. The 1st International Conference on Ukraine in Seoul, 2004. Proceedings. – Korean Association of Ukrainian Studies (KAUS). – Korea: Seoul, 2004 – С. 64–76. – Укр. і кор. мовами; Скородюк О. Чи потрібна українському читачеві корейська література? // Сучасний стан та перспективи науково-культурного обміну між Україною та Кореєю – К., 2001 – С. 206–211; Литвиненко В. Особливості перекладу публістичних матеріалів з корейської на українську мову // Сучасний стан та перспективи науково-культурного обміну між Україною та Кореєю. – К., 2001 – С. 68–82; Мосенкіс Ю. Синишин Р. Корейські лексичні елементи українського перекладу роману Лі Гі Ена "Земля" як матеріал до спецкурсу "Мовні контакти" // Мова та історія. – К., 2003 – Вип. 55 – С. 29–36; Мосенкіс Ю. Синишин Р. Лексичні кореїзми в українських текстах літературознавчої тематики // Мова та історія. – К., 2004 – Вип. 67. – С. 40–42; Cho Hye Kyoung (Чо Хе Кюн), The Poetics of Boundary a Study of Gogol's "Taras Bulba" // The Nation-Building and Cultural Identity of Ukraine. The 1st International Conference on Ukraine in Seoul, 2004. Proceedings. – Korean Association of Ukrainian Studies (KAUS). – Korea: Seoul – 2004 – С. 96–114. – Кор. і рос. мовами; Мосенкіс Ю. Синишин Р. Мовні символи корейської культури у довідково-країнознавчому виданні // Мова та історія. – К., 2004 – Вип. 69. – С. 105–113.

Надійшла до редколегії 12.05.04

РЕЦЕНЗІЇ

І.П. Бондаренко, д-р філол. наук.
А.О. Букрієнко, асист.

Меметов А. Мусаев К. Крымтатарский язык. Ч. 1. Общие сведения о языке. Ч. 2. Морфология. Учебное пособие. – Симферополь, 2003.

Після проголошення незалежності України постала проблема відродження культури і, у першу чергу, мови кримських татар як корінного народу Кримського півострова. Як відомо, увесь цей народ було силоміць виселено з Криму, і це, безперечно, дуже негативно вплинуло на функціонування та розвиток мови цього народу. З огляду на це не можна не визнати, що книга А. Меметова та К. Мусаєва "Крымтатарский язык" є дуже актуальну саме на етапі становлення та розвитку кримськотатарського народу. Бі-

льше того, книга без перебільшень є прикладом справжньої наукової роботи та знаменує собою епоху у вивченні такої поки що, на жаль, малодослідженої тюркської мови, як мова кримських татар.

У посібнику вперше детально описується морфологічна структура кримськотатарської мови, визначається її місце серед інших тюркських мов, розповідається про історію її розвитку, діалекти тощо.

Книга складається з двох частин. У першій подаються загальні відомості про мову, історію її розвитку та вивчення. Значна увага приділяється функціонуванню кримськотатарської мови в період депортатії кримськотатарського народу, а також відродженню цієї мови, починаючи з періоду "хрущовської відлиги". Окремо розглядається історія вивчення кримськотатарської мови, її викладання, спочатку в Ташкенті, а потім, після повернення значної частини кримських татар до Криму, у Сімферополі й інших містах Криму.

На особливу увагу заслуговує запропонована авторами назва для їхньої рідної мови – кримськотатарська мова (крымтатарский язык). На думку авторів, ця назва більше відповідає національній самосвідомості носіїв мови, через те що "назва "кримсько-татарська" чи "кримськотатарська" створює враження, ніби це якийсь діалект татарської ("казанських татар") мови, який протиставляється іншим його діалектам" (С. 3).

Розглядається також граматична структура кримськотатарської мови, особлива увага приділяється таким питанням, як фонологія, морфологія, синтаксис, лексика, антропонімія та топонімія. Докладно розглядається проблема термінології, яка й досі залишається значною мірою не розробленою. Окремо виділяється проблема функціонування кримськотатарської мови: "Функціональні сфери її застосування поступаються навіть таким мовам як каракалпакська, якутська, тувинська, карачаєво-балкарська й інші, хоча їх функціонування не назвеш навіть "задовільним".

У другій частині подається детальний огляд морфологічної структури кримськотатарської мови. Розглядається словотвір, окрім виділяються та детально описуються групи частин мови: самостійні (іменники, прикметники, числівники, прислівники, займенники, дієслова); граматично не пов'язані з реченням (вигуки, наслідувані слова); несамостійні (предикативи), службові (службові імена, постфікси, сполучники), модальні (модальні слова, частки). Детально аналізуються й описуються словозмінні іменників і дієслів. Особливо цікавим є розділ, присвячений розгляду такої не дуже властивої українській мові групи слів як наслідувані слова (звуконаслідування, образонаслідувані слова), а також "особлива граматична категорія, яка отримала назву "предикативи".

Слід відзначити, що, описуючи мову як явище, автори уникають голого теоретизування і не намагаються "описати мовні факти новими термінами, як це прийнято зараз у деяких наукових роботах, у яких мова зникає як об'єкт дослідження".

Можливо, у даному посібнику описані не всі граматичні форми такої поки що малодослідженої мови, як кримськотатарська. Звичайно, попереду ще багато роботи, і ця тема ще чекає свого подальшого розвитку. Проте без будь-яких перебільшень можна сказати, що перед нами фундаментальне, цікаве і корисне видання, яке є помітним кроком в історії українського сходознавства.

Наукове видання

ВІСНИК

КІЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

СХІДНІ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Випуск 10

Редактор О. Грицаюк

Оригінал-макет виготовлено Видавничо-поліграфічним центром "Київський університет"

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за їхній точності наведених фактів, цитат, економико-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Розмежовані зазначеніми в тексті цитатами, афоризами, епітетами та іншими відомостями, матеріали можуть бути використані та розширені за згодою правоносителя.

Засновник та видавець – Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Свідоцтво Міністерства інформації України про державну реєстрацію засобів масової інформації КІ № 251 від 31.10.97. Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", директор Г.Л.Новікова. Адреса ВПЦ: 01601, Київ, б-р Тараса Шевченка, 14, кімн. 43. ☎ (38044) 239 3172, 239 3222; факс 239 3128

Підписано до друку 28.12.05. Формат 60x84^{1/8}. Вид. № 354. Гарнітура Arial. Папір офсетний.
Друк офсетний. Наклад 500. Ум. друк. арк. 6,51. Обл.-вид. арк. 10,0. Зам. № 25-3098.

Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет"
01601, Київ, б-р Т. Шевченка, 14, кімн. 43,
☎ (38044) 239 3222; (38044) 239 3172; (38044) 239 3158; факс (38044) 239 3128
E-mail: vydav_polygraph@univ.kiev.ua
WWW: http://vpc.univ.kiev.ua

Наукова бібліотека
ім. М. Максимовича

КНУ

ім. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

3633JB

45 - чит зал періодики та дисерт | 17.00

ISSN 1728-3817

A standard linear barcode is positioned vertically on the left side of the page. It consists of vertical black bars of varying widths on a white background.

35>

9 771728 381009